

MET DE CENTRAAL NIEUW-GUINEE-EXPEDITIE

A^o 1920, naar een onbekenden Volksstam
in het Hooggebergte,

DOOR

DR. H. J. T. BIJLMER.

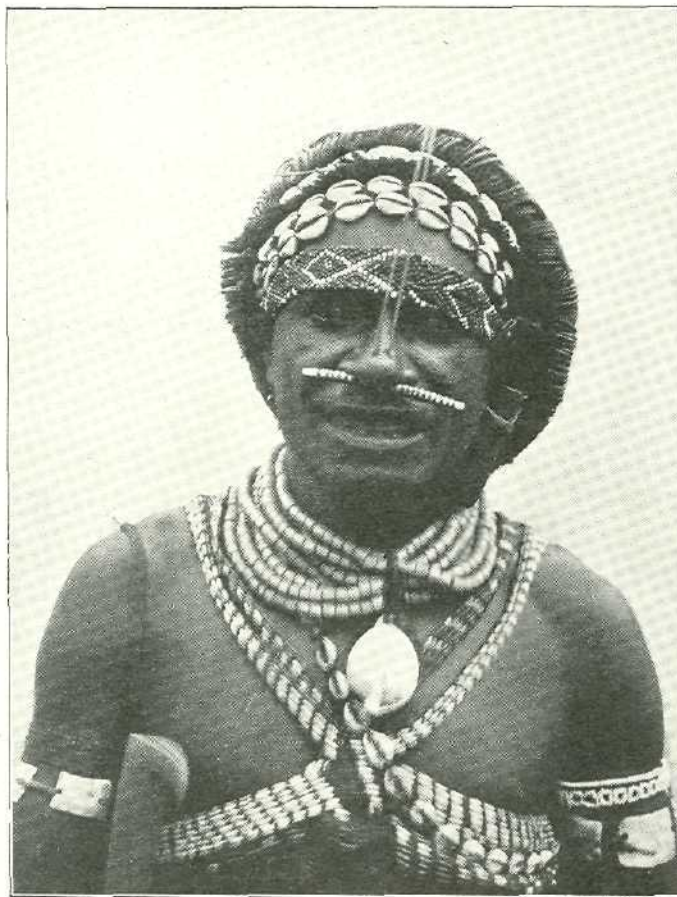
SASARA.

MET DE CENTRAAL NIEUW-GUINEE-EXPEDITIE,

A° 1920, naar een onbekenden Volksstam
in het Hooggebergte,

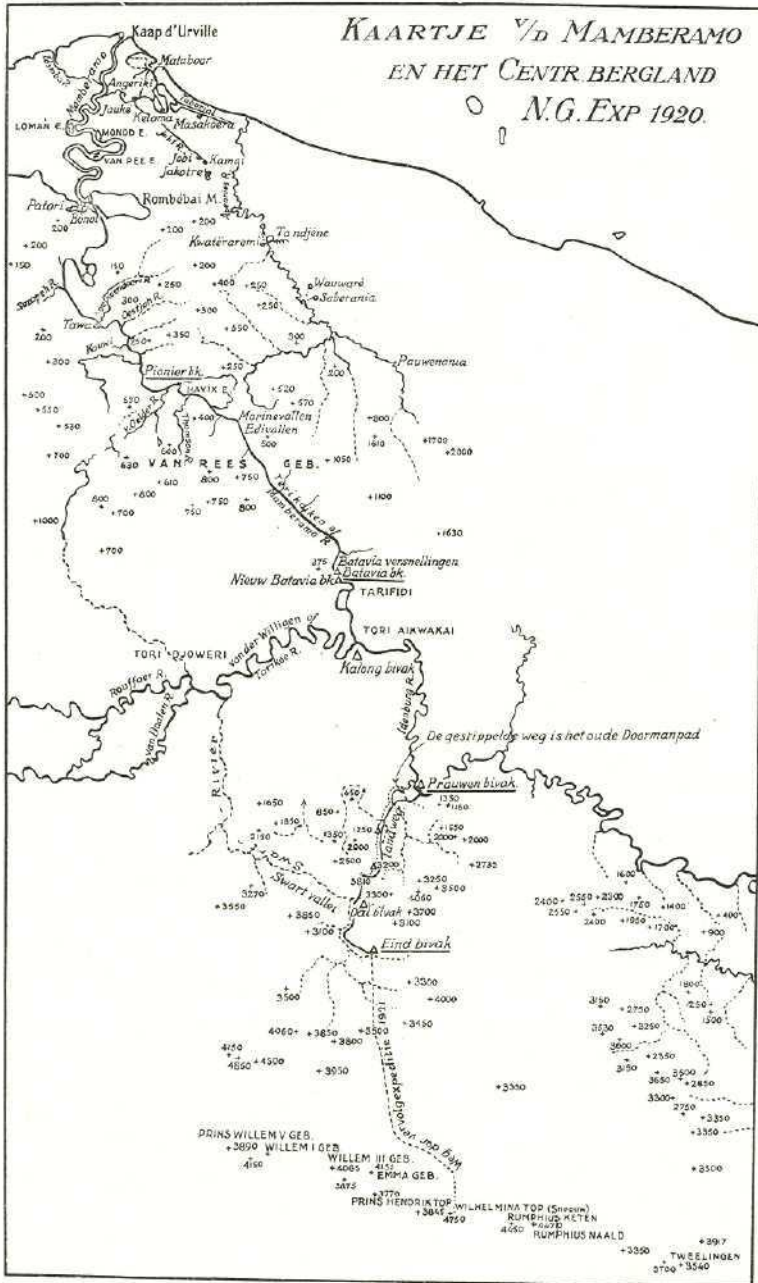
DOOR

DR. H. J. T. BIJLMER.

SASARA.

KAARTJE V/D MAMBERAMO
 EN HET CENTR. BERGLAND
 N.G. EXP 1920.

INLEIDING.

Het wetenschappelijk onderzoek van Nieuw-Guinee, sinds den aanvang der 20ste eeuw krachtig aangevat, was door den wereldoorlog onderbroken. De Militaire Exploratie, welke sinds 1907 dit eiland systematisch onderzocht, moest in het begin van 1915 worden beëindigd, toen men, na het zuiden, het westen en het noorden van het Nederlandsche gedeelte te hebben doorkruist, juist tot de ontdekking van het centrale deel, het hooggebergte, was genaderd. Aldus bleef Nieuw-Guinee's centrum terra incognita. Dit was aanleiding voor het Indisch Comité voor Wetenschappelijke Onderzoekingen te Batavia om, zoodra de wapensfilstand betere tijden scheen aan te kondigen, plannen te beramen voor een onderneming, welke tot taak zou hebben de exploratie van het hooggebergte tusschen den Mamberamo en den Wilhelminatop en verder de beklimming van dezen berg aan de noordzijde. Het gevolg was, dat reeds in den aanvang van 1920 een nieuwe expeditie gereed stond naar Nieuw-Guinee te vertrekken.

Het was de vierde expeditie, die het op den Wilhelminatop als einddoel had gemunt, maar de eerste, die dit doel van het noorden uit trachtte te bereiken. Daardoor was haar taak veel moeilijker. Want N.-Guinee's centrale kam, waarvan de Wilhelminatop — evenals de andere bekende sneeuwtoppen: de Carstenszen Idenburgtoppen in het westen en de Julianatop in het oosten — deel uitmaakt, vormt een der zuidelijkste ketens van het hooggebergte en is nog geen 50 K.M. van de groote alluviale zuidkustvlakte verwijderd. Daarentegen is zij meer dan 100 K.M. af van de naastbijliggende vlakte in het noorden: de Meervlakte, doorstroomd door den Mamberamo en zijn beide vasallen, de Idenburg- en de Van der Willigenrivier.

Maar niet alleen de dubbel zoo lange landweg door het zware bergterrein maakt de reis van dien laatsten kant af zoo veel zwaarder. De zuidkustvlakte is doorsneden door tal van bevaarbare rivieren, waardoor de voet van het gebergte vrij vlug en eenvoudig te bereiken is. Bovengenoemde Meervlakte echter is een bekken, dat door het van Rees-gebergte van de noordkustvlakte is gescheiden. En de Mamberamo vormt in de doorbraak van dezen bergketen een woesten stroom, die het verkeer met groote noch kleine stoomschepen toelaat; slechts roeivaartuigen kunnen de verbinding tusschen de Meervlakte en den eigenlijken benedenloop, die ten noorden van het van Rees-gebergte begint, onderhouden.

De eigenaardige moeilijkheden, die deze stand van zaken voor een expeditie oplevert, zullen uit mijn verhaal weldra duidelijk worden. Het is dan ook zeer begrijpelijk, dat de drie eerste Wilhelminatop-expedities van de zuidkust zijn uitgegaan. Bekend is, hoe Lorentz in 1907 faalde, maar in 1909 — evenals bij de eerste expeditie bijgestaan door van Nouhuys — meer succes mocht oogsten en de eerste was, die Nieuw-Guinee's eeuwige sneeuw betrad. Het hoogste punt van den Wilhelminatop werd

door hen echter niet bereikt; dit lukte pas in 1913 aan de derde expeditie onder Franssen-Herderschee.

Helaas slaagde onze expeditie er niet in, de eindpaal te bereiken: toen 1920 ten einde was, waren alle leden weer terug op de basis, na als uiterste punt slechts de zoogenaamde Swartvallei te hebben bezocht. Het wetenschappelijk onderzoek kon evenwel aardige resultaten boeken. Naast die op botanisch, zoölogisch en geologisch gebied, was niet het minst belangrijke daarvan, dat in het in 1914 door den officier bij de Mil. Exploratie Doorman van den later naar hem genoemden Doormantop ontdekte dal de eerste aanraking was verkregen met de door genoemden reiziger reeds gesignaleerde berg-papoea's bij wie de spits der expeditie vijf volle weken heeft kunnen vertoeven. En het zeldzame voorrecht, met een nog nimmer door Europeanen bezochten volksstam te hebben mogen kennismaken, en geruimen tijd vriendschappelijk te midden daarvan te hebben mogen verblijven, heeft het zijne er toe bijgedragen, bij mij de desillusie der niet bereikte sneeuwvelden op den achtergrond te dringen.

Evenwel, de Wilhelminatop werd niet met rust gelaten. In 1921 is de expeditie, geheel gereorganiseerd en met sterk gereduceerden wetenschappelijken staf, opnieuw in gang gezet en deze tweede poging werd met een volledig succes bekroond. Den 4den December 1921 is de Wilhelminatop bereikt; daarmede was tevens de romp van Nieuw-Guinee van noord tot zuid door de Nederlanders doorsneden, zij het in twee tempo's. Aan het eind van mijn reisverhaal, dat alleen de eerste expeditie, welke ik zelve geheel meemaakte, betreft, zal ik nog gelegenheid vinden, omtrent dezen tweeden tocht eenige belangwekkende bijzonderheden, mij welwillend door een der deelnemers verstrekt, mede te deelen.

* * *

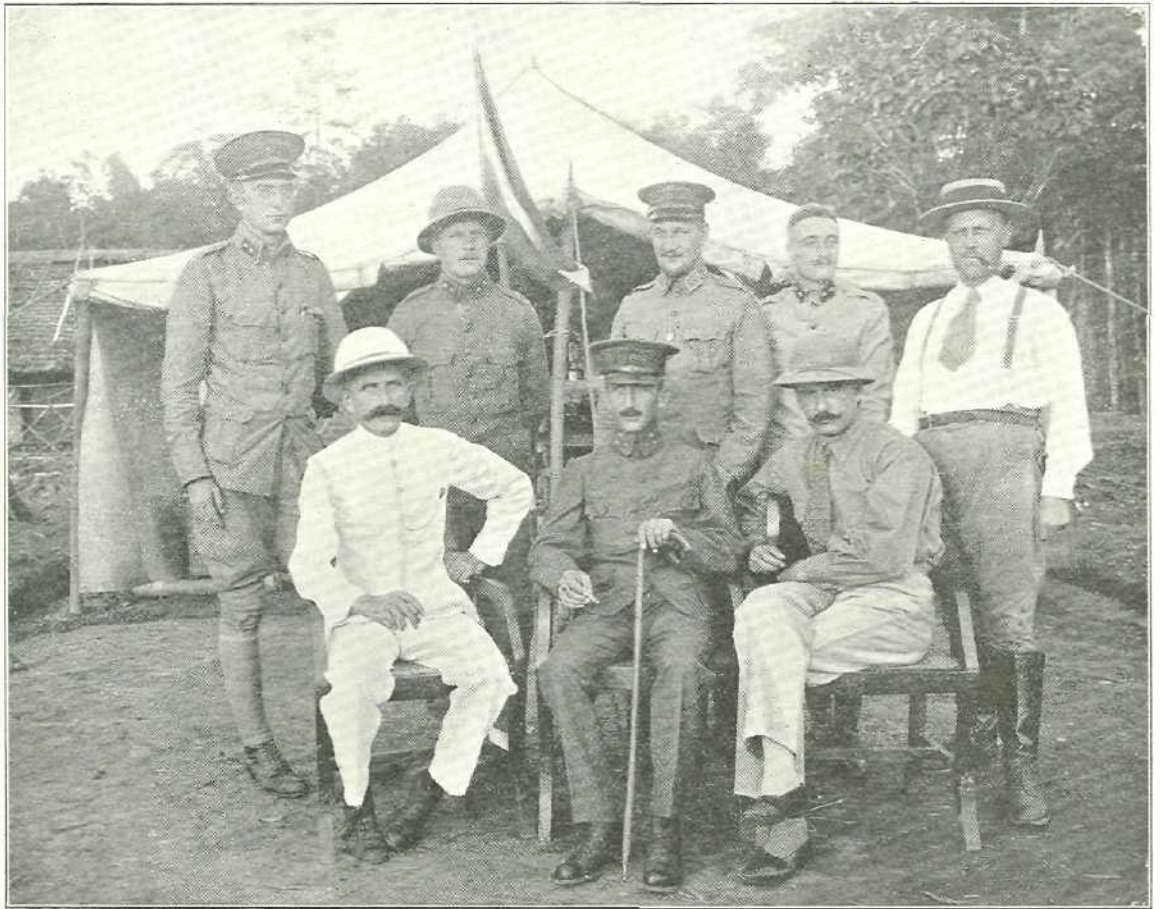
Onze expeditie zou in de eerste plaats een wetenschappelijke zijn. Maar daar het terrein van onderzoek honderden kilometers landwaarts in lag, was besloten, dat een militaire vóór-expeditie gedurende een zestal maanden den weg zou verkennen, de noodige bivaks zou bouwen en voorraden zou opvoeren. Als algemeen leider stelde het Departement van Oorlog in Ned. Indië ter beschikking den kapitein van den Generalen Staf A. J. A. van Overeem. Met hem zouden aan de vóór-expeditie deelnemen de overste der K. N. M., J. H. G. Kremer, voor de astronomische plaatsbepalingen en de meteorologische waarnemingen, de kapt. der inf. J. van Arkel, luit. K. Drost, luit. van adm. J. Kooy, 2 officieren van gezondheid: A. ten Haaf — na eenige maanden wegens ziekte afgelost door den off. v. gez. H. de Rook — en schrijver dezes en de heer J. Jongejans, controleur van Borneo's N.-O.hoek, die zich van daar met ruim 100 door hem zelf aangeworven Dajaks naar Nieuw-Guinee zou begeven, waar deze laatsten, ongeëvenaarde riviervaarders als zij zijn, dienst zouden moeten doen bij het transport te water.

Tot deze vóór-expeditie behoorden verder een 100-tal

Javaansche soldaten en 100 inlandsche gestraften als draagkrachten bij den landtocht. Zes maanden na het vertrek dezer vóór-expeditie zouden dan de wetenschappelijke leden, t.w. de geoloog Dr. P. F. Hubrecht, de zoöloog Jhr. W. C. van Heurn en de botanicus Dr. H. J. Lam, volgen. Mocht de wetenschappelijke expeditie, zooals verwacht werd, op berg-papoea's stuiten, dan zou de controleur Jongejans als ethnograaf optreden, terwijl ik me met het verzamelen van anthropologische gegevens zou belasten. Alle leden van den expeditiestaf, op onzen geoloog na, waren Indische gouvernementsambtenaren, tijdelijk uit hun betrekking losgemaakt. Deze kwamen, gelijk alle soldaten en dwangarbeiders, geheel ten laste van het gouvernement; dit stelde bovendien gouverne-

drukte en verschilde eigenlijk maar weinig van een gewone afreis bij overplaatsing. De gelijkenis gold echter slechts het uiterlijk, en er werd dan ook aan boord niet veel gezegd; ongetwijfeld verwijlden onze gedachten eendrachtig bij het tijdstip, waarop we ons weer terzelfder plaatse zouden bevinden, maar met den steven andersom.

Soerabaia's reede lag in blakende zon. Het scheiden van haar viel althans niet zwaar. Indische reeden zijn zelden bekoorlijk. Een vlakke, vale kust, een witgloeiende hemel, en wat rookende sloopssilhouetten, dat is al. Vóór ons hing een loodgrijze wolkbank, met strakke lijn afgegrensd tegen de bleekgouden lucht. De zee, lood en goud mengende, kleurde vreemd diepgroen. Tezamen

De deelnemers aan de vóór-expeditie.
Van links naar rechts, zittend: Overste Kremer, stafkapitein v. Overeem en kap. inf. v. Arkel.
Staan: luit. ten Haaf, luit. Drost, luit.-adm. Kooy, de schrijver en controleur Jongejans.

mentsstoomers, motorboten en allerhande materiaal ter beschikking. Men ziet dus, dat de Regeering zich zeer hulpvaardig betoonde en zij verdient dan ook voor haar grooten bereidwilligen steun allen lof.

I. OP REIS.

Den 15en Januari 1920, 's namiddags om vier uur, nam de Wetenschappelijke Centraal Nieuw-Guinee Expeditie een aanvang. Langzaam vermeerderde de afstand tusschen den steiger en onze „Deneb” en weldra gleed deze het Marinebassin uit, slechts nagekeken door een enkelen der afscheidsbezoekers, waarvan de meesten, evenals het muziekkorps, zich reeds eenigen tijd tevoren huiswaarts begeven hadden. De „Albatros” schoof eenige honderden meters achter ons de haven uit. Aldus had het vertrek der expeditie plaats zonder eenige ophef of

een indrukwekkend kleurenspeel, zooals dat het felle tropenlicht bij voorkeur te scheppen vermag. De „Albatros,” voorbijgevaren, stak sneeuw wit af tegen de grauwe lucht, om echter weldra te verdwijnen achter een gordijn van regen: de bui kwam los. Maar achter ons, door de regenstralen heen, bleef Soerabaia glanzen in gouden middaglicht.

De volgende morgen bracht ons een tamelijk woelige zee, die onze zeevastheid al dadelijk op de proef stelde; de daaropvolgende dag voerde ons echter reeds ter reede van Makassar. Het ontstemde ons eenigszins, dat ons ééndaagsch oponthoud aldaar ten gevolge van een klein incident bij den inkoop der victualiën met twaalf uur werd verlengd; wat zouden we gauw afleeren, op halve dagen te kijken!

Den 21sten Januari stoomden we bij het krieken van

den ochtend Ambons heerlijke, door glooiende groene berghellingen omsloten baai binnen. Niet zonder verwondering vernamen we, dat het kolenladen ons hier drie dagen zou kosten. Op een idyllische plek als Ambon mag men zich daar echter niet over beklagen. Het stadje is geheel in stijl met zijn liefelijke omgeving. Op mij althans maakte het een zeer aangename indruk, niet alleen door zijn netheid en aardigen aanleg, maar vooral ook door zijn rijk en afwisselend geboomte. Het was mij, of de plantengroei het verre won van die der andere plaatsen, die ik in het oosten van onzen archipel had gezien.

We maakten natuurlijk aanstonds plannen een bezoek aan de vermaarde zeeuinen te gaan brengen, alhoewel de rijk begroeiide palen van onzen kolensteiger, waartusschen een heir van veelkleurige vischjes zich bewoog, ons reeds een afschaduwing daarvan verschaften. Ja, zelfs bleken de zeeuinen niet mooier. Maar dit deed er weinig toe, want het prauwtochtje naar de binnenbaai, waar ze te vinden zijn, was opzichzelf reeds zoo heerlijk, dat ik niet kan nalaten er eenige regelen aan te wijden.

Langzaam glijd ik over het zacht klopsende water, door een paar aardige, bruine jongens voortgeroeid. De blauwe lucht is licht bewolkt en geeft de zon gelegenheid, zich nu en dan een poosje te verschuilen, wat de reis in het open prauwtje zeer veraangenaamt, zonder de belichting van land en zee in het minst te schaden. Integendeel, de eentonigheid van het voor de tropen zoo typische felbeschenen land onder een gloeiend uitspannel is gebroken door de drijvende wolkenkoppen met hun grillige schaduwen. Men drijft hier te midden van echte tropenweelde. Weelde, niet alleen op natuurschoon betrekking hebbend, zelfs niet in de eerste plaats, maar vooral ook op de levensomstandigheden. Wat is het den weinig eischen stellenden, voor den vuist weg levenden natuurmensch hier gemakkelijk gemaakt! Daar staan de mannen, zich nauwelijks bewegend, tot hun middel in het water, te loeren op een vischje, met hengel of werpnet. Hier hurken de vrouwen, aan de zoomen der bij eb drooggelopen raffen, zoekend naar eetbare week- en schaaldieren. Weer en wind zijn bijna altijd dienende! Vlak aan het strand staan de aardige huiskens tusschen aardig geboomte, waaronder talrijke klappers. Woning-schaarschte, kleeding- en voedselduurte, zorg voor vuur en licht, al de nijpende nooden van den onbemiddelden westerling, die voortdurend strijd moet voeren tegen een onmeedoogenloos klimaat, ze nemen in de psyche dezer menschen geen plaats in. Hun dagelijksch brood, het wordt in alle kalmte uit zee en tuin gewonnen. Kleeding is feitelijk overbodig. Echter, laat de zwoegende westerling niet morren. Wat heeft dezen menschen hun weelde gebaat? Ze zijn noch sterker, noch mooier, noch beter dan wij. Maar waar is dan ook ooit beweerd, dat weelde nuttig is?

Zacht glijdt mijn bootje over Ambon's befaamde zeeuinen. Door het heldere water ziet men tot op den bodem. Grootte rosetten, plakaten en halve bollen van geribde, geplooiide, getakte en getande koraal doorzaaid met poliepen, van allerhande soort, staan over den gelen, zandigen bodem verspreid. Toch moest deze zeefauna het in schoonheid afleggen tegen die van den kolensteiger. Het kan zijn, dat de fijnere bouw der poliepen aan de dunne ijzerstaven, of het stillere water, dat rustiger beschouwing toeliet, hiervan de oorzaak waren. Van dezen roeitocht vormden de zeeuinen althans niet de hoogste bekoring. Maar de baai tusschen de bergen en het aardige, door de bezige menschen verlevendigde strand waren de reis overwaard.

Den 25sten Januari werd het anker gelicht en via straat Manipa de Ceramzee ingekoersd. De volgende dag toonde ons de eerste vooruitgeschoven posten van het Australische gebied: de Kanari-eilanden, Salawati en Bantanta, en de straat tusschen laatstgenoemde eilanden geleidde ons 's namiddags in den Grooten Oceaan. De lange zware deining bij overigens kalm water deed ons gevoelen, dat we ons in open zee bevonden. Na nog een dag stoomen langs Nieuw-Guinee's noordkust, ankerden we 27 Januari in de baai van Menoekwari.

De kennismaking met het eiland, dat ons voorloopig zou herbergen, was, dank zij deze prachtige Doreh-baai, ter eene zijde afgesloten door een paar schilderachtige eilandjes, ter andere zijde omzoomd door het tot 3000 M. hoogte reikende Arfakgebergte, zeer indrukwekkend. Hier zag ik mijn eerste papoea's, en daar een eerste indruk zijn eigenaardige waarde heeft, wil ik dien hier weergeven. Reeds oppervlakkige beschouwing leert, dat het rijk van den Indonesiër hier heeft opgehouden. Voort eerst zijn de papoea's donker, velen zelfs zeer donker. En ook al zijn ze vuil en al is houtskool een hunner cosmetische huidmiddelen, zoodat een gewasschen papoea in kleur soms een donkeren maleier nabij komt, toch geloof ik niet, dat die indruk onjuist is. Ook op Soemba en Flores wonen ongewasschen waterschuwe inlanders, maar die maakten op mij toch niet zoo'n zwarten indruk. Het haar is kroes, de typische ragebollen waren in de meerderheid. Bij navraag werd mij medegedeeld, dat ze door uitkammen worden verkregen, hetgeen overeenstemt met het reeds vroeger door anderen daaromtrent medegedeelde. De meest onvervalscht uitzierende papoea's, die ik te Menoekwari ontmoette, waren bepaald klein; deze waren ook het donkerst. Van de physionomieën zij slechts opgemerkt, dat de scherpere, met de maleische contrasteerende trekken meerdere malen de aandacht trokken. Ten slotte moet ik bekennen, dat de algemeene indruk negerachtiger was dan ik me had voorgesteld.

Te Menoekwari werd ons al dadelijk de rubriek „onvoorzien omstandigheden”, het duistere punt van ieder expeditieprogramma, onder de aandacht gebracht. Hadden we te Ambon niet zonder verwondering ervaren, drie dagen voor kolenladen te moeten offeren, hier wachtte ons de verrassing van zes dagen oponthoud. Een deel der lading moest n.l. worden achtergelaten, omdat deze ons schip te diep „in den kop” deed liggen, hetgeen te wijten was aan het feit, dat bij de schepen van het type „Deneb” alleen vóór een laadruimte is. Onze kwartiermeester was die dagen slecht te spreken. Alles, wat hij met zorg en overleg had ingeladen, moest weer naar buiten en opnieuw gesorteerd ten einde de zaken, die het best gemist en dus voorloopig achtergelaten konden worden, uit te zoeken. Tot overmaat van ramp deed de steeds hooger wordende stapel kisten den steiger, aan zulk gewichtig bezoek niet gewoon, merkbaar verzakken en ijlings moest tot afvoer der „barang” naar de douaneloods worden overgegaan. Ten slotte liep alles gelukkig zonder ongevallen af. Nu moesten we echter nog wachten op eenige reparatie aan de „Pionier”, een kleine stoomboot, te Menoekwari ter beschikking staande van den ass. resident, en door dezen aan ons afgestaan om bij het opstoomen van den Mamberamo eventueel van dienst te kunnen zijn. Het zou natuurlijk geheel uit de lijn geweest zijn, als dit schip zoo maar onmiddellijk kant en klaar voor de reis ware geweest!

In den namiddag van den 31sten Januari verlieten we Menoekwari met de „Pionier” op sleeptouw, den 2den Fe-

bruari, bij het krieken van den dag, kwamen wij voor den mond van den Mamberamo. Het water vertoonde een eigenaardige wisseling van kleur: eenige mijlen uit de kust teekende het troebele bruine rivierwater zich scherp af tegen het heldere blauwgrijze zeewater. Verder waren drijvende stammen, palmladeren, ja, geheele door wortels saamgehouden aardklompen de duidelijke bewijzen, dat een rivier hier in zee uitmondde. Echter niet voordat we ons vlak voor de monding bevonden, kwam deze als een hiaat in de kustlijn te zien. Weldra stoomden we haar binnen. Op den rechteroever begroette ons de Vaderlandsche driekleur, geplant voor een kleine nederzetting van Ternataansche jagers, vanwaar men ons natuurlijk met belangstelling gadesloeg. Een vloot van drie stoomschepen, dat was voorwaar een zeldzaam schouwspel! Na een half uurtje verloren we bij een bocht de zee uit het oog: Nieuw-Guinee had zich achter ons gesloten.

Nooit had ik voordien het „tropisch regenwoud”, het oerbosch bij uitnemendheid, aanschouwd, daar het toeval mij steeds in de drogere gedeelten van onzen archipel had gevoerd. En al staat het nu reeds in vele boeken, dat een oerbosch is een sombere, schier onbewoonbare en onbegaanbare plantenwoestenis, wie, die het nooit zelf zag, zal zich kunnen onttrekken aan de eigenaardige bekoring, die dit begrip ondanks alles toch aankleeft? Bij mijn natuurwaardeering gold vroeger: des te woester en onherbergzamer, des te mooier en indrukwekkender. Werd er enthousiast gewezen op weelderige akkers, grazende kudden, schilderachtige dorpjes, dan dacht ik steeds: het is wel mooi, maar nog liever zag ik niets dan natuur! Welnu, ik zou mijn zin krijgen en..... van mijn waan genezen worden. Vele maanden zou ik leven in tropische natuur, onberoerd door menschenhand. En ik verheugde mij daarin, ondanks het feit, dat van de boorden dezer oerboschrivier slechts kon worden getuigd, dat zij wanhopig groen en eentonig waren!

De Mamberamo maakt in zijn aanvang den indruk van een zeer regelmatige rivier. Van zijarmen, eilanden of banken merkt men niets: kalm en onverdeeld vliet de \pm 500 M. breede stroom met flauwe kronkels tusschen zijn woudboorden naar zee. Het oerbosch grenst onmiddellijk aan het water. Typisch is het vegetatieverschil tusschen den diepen, door aanvretting steeds afbrokkelenden concaven kant en de ondiepe, door aanslibbing steeds aangroeiende convexe zijde der bochten; deze laatste is n.l. met riet en lichtgroen, dunstammig geboomte begroeid. Nu eens links, dan weer rechts bevindt zich dit jonge gewas, want de rivier slingert onafgebroken. Meer landwaarts worden de bochten grooter en om één uur passeerden we de eerste kennelijke stroombedwijziging: een groote lis was afgesneden, maar het daardoor gevormde, op de kaart van Kerkhoven aangegeven Lomaneiland scheen reeds weer door verslibbing van den dooden arm aan het land vastgegroeid.

Voor het eerst stoomden we hier langs uitgebreide rietvelden, terwijl de vroegere rivierloop aan den in wijde bocht buiten het voormalige Lomaneiland om scherp getrokken oerboschzoom zeer eigenaardig kenbaar was. Monadeiland bleek nog aanwezig. We genoten van de brug onzer boot aanschouwelijk aardrijkskunde-onderwijs! Een uurtje later bleek het echter niet bij aanschouwing alleen te zijn gebleven. Want weldra kregen we de „Albatros” in het oog — deze was ons een eind vooruit — die ons reeds van verre in scheepstaal, twee zwarte ballen in den mast, vertelde, dat ze was vast-

gelopen. Het was bij een volgende lisdoorbreking, welke echter na Kerkhovens tijd had plaats gehad en dus niet op de kaart voorkwam. Juist voor van Pee-eiland, eveneens een nauwelijks boven water uitstekend rietveld, zat de „Albatros” in den modder.

En zoo liep dan de eerste dag reeds af met een overwinning van den Mamberamo op onze statige drieschepenvloot! Want dien namiddag kon niets meer worden uitgericht: een sloep, van de „Albatros” naar de „Deneb” afgezakt, zag op stukken na geen kans het eigen schip stroomop weer te bereiken; onze motorboot, te hulp gekomen, sloeg af midden in den stroom, de uitgeworpen dreg knapte, maar ten slotte reddde de weer aanslaande motor gelukkig nog de situatie. De geheele volgende dag werd verbruikt met het loswerken van de „Albatros”; de „Pionier” bewees daarbij de grootste diensten.

Aldus kon den derden dag pas weer worden doorgerevaren; om zes uur werd het anker geheschen om..... vier uur later weer met razende snelheid te worden gevierd! Op den driesprong tusschen Kerkhoven- en Morris-eiland hingen drie man aan het stuurrad, om het schip in den koers te houden; plótseeling tuimelden ze tegen elkaar; de stuurketting had het begeven. Ik wist niet, dat een anker zoo gauw kon „zitten”, maar een feit is, dat de „Deneb” reeds keurig stillag, voor wij, toeschouwers, de situatie volkomen hadden doorzien. Daar ging onze derde dag, terwijl de felle stroom een juichtoon ruischte langs onze trotsche, blanke boorden, en van tijd tot tijd bij wijze van vriendschappelijk schouder tikje een boomstam tegen den boeg aanslingerde. Waar moest dit heen, terwijl de „steen” nog voor ons lag.....? Die beruchte steen lag onzen beiden scheepsgezaghebbers toch al zoo zwaar op de maag. Bij Scholteneiland, een begroeide rotsklomp midden in de rivier, was n.l. jaren geleden een stoomer der Gouv. Marine op een onder water verborgen steen geloopt. Van toen af was er herhaaldelijk naar dien verraderlijken sta-in-den-weg gezocht, doch steeds te vergeefs. Evenmin gelukte het echter den steen, andere schepen te „vangen”. Een en ander nam niet weg, dat dit aanvankelijk min of meer problematisch object zich gedurende het expeditiejaar in een ongemeene belangstelling heeft mogen verheugen. Onze beide gezaghebbers waren niet ten onrechte beducht voor hun vrij groote, zwaar beladen schepen. En zoo vormde, op onze „Deneb” althans, de „steen” den steeds weerkerenden, zwaar verteerbaren hoofdschotel aan tafel, zij het gelukkig in overdrachtelijken zin.

Het was aldus op onzen vierden rivierdag, dat de gevaarlijke hindernis bij Scholteneiland genomen moest worden. We hadden 's ochtends om 10 uur, na voleindigde reparatie, het anker gelicht en weldra lagen de beide groote en, in tegenstelling met de vroeger gepasseerde, reeds met vrij hoog hout begroeide Kerkhoven- en Morris-eilanden achter ons. De oevers begonnen iets te rijzen; het was nu uit met de kronkels, het land hield het water hier blijkbaar in toom. Weldra zagen we de eerste rivierbewoners. Tot nu toe was slechts hier en daar een schamel afdakje, een enkele maal zelfs een verlaten kampong opgemerkt, maar nu ontwaarden we een rij hutten met een joelende menigte ervoor, en eenige in allerijl bemande prauwen roeiden tot in de onmiddellijke nabijheid der voorbijvarende schepen. Een Nederlandsche en een roode vlag, waarmede onophoudelijk gezwaaid werd, gaven te kennen, dat we hier goede vrienden voor ons hadden.

Deze kampong, die later Bagoesa bleek te heeten,

markeerde het begin van het heuvelland. Weldra werden we door hooge oevers omsloten. De stroom werd sneller, de bochten scherper, het vaarwater smaller en..... de steen kwam nader. Tegen drie uur 's namiddags kwam Scholteneiland in zicht. Voor onze expeditie stonden in de komende minuten groote belangen op het spel. Het was werkelijk een groote verlichting, toen de „Deneb”, alle zwaarwichtige tafelgesprekken ten spijt, met een volmaakt air de *dédain* de gevaarlijke plaats passeerde! De *hooge waterstand was onze bondgenoot* gebleken.

Eenige dagen later is door Overste Kremer de steen gezocht en gevonden, en daarna, door merktekens op den wal, een vaarwater aangegeven. Maar de Mamberamo liet zich nog steeds niet ringeloozen: in Augustus liep de „Edi”, met lading voor Pionierbivak bestemd, niet op den steen, maar op een rotsdrempel, een paar honderd meter daarvandaan! Veertien dagen zat ze daar in zoo'n gevaarlijke positie, dat voor doorbreken van het schip werd gevreesd. Ten slotte kwam het met zware averij weer vlot. Zoo zal Scholteneiland, en nu voor goed, in vermaledijde herinnering der Gouvernements Marine blijven! Waarmee echter allerminst gezegd is, dat de Mamberamo onbedwingbaar zou zijn.

II. AAN WAL.

Ruim een uur voorbij den steen voeren we om den hoek, die volgens de kaart de laatste voor Pionierbivak moest zijn. En werkelijk ontdekten we bij nader toezien op den linker oever een wat ijlere plek in het woud. „Laat vallen je anker!” Ditmaal klonk het ons eindelijk eens als muziek in de ooren.

Onze lange, trage reis scheen echter zelfs nu nog haar einde te willen verschuiven. Nog altijd hadden we den vasten grond van Nieuw-Guinee niet onder de voeten! En de motorboot, die ons daar brengen zou, weigerde halsstarrig haar dienst. Zoo schoot er niet anders over dan het bezoek aan het oude bivakterrein tot den volgende morgen uit te stellen. Maar zelfs toen werd het ons niet gegund: we ontwaakten onder heftigen stortregen, we wachtten en..... gingen 's avonds onder denzelfden stortregen naar bed!

Den zevenden Februari konden we ons dan eindelijk aan wal begeven. De oever stak een paar meter boven het watervlak uit. Na dezen beklommen te hebben, bevonden we ons op een vrij vlak stuk grond met manshooge alang-alang en laag struikgewas, waaronder slechts enkele hooge boomen, bedekt. Deze begroeiing bevestigde het vermoeden, dat we hier werkelijk het oude bivakterrein hadden betreden en de voorwerpen, hier en daar verspreid, namen den laatsten twijfel weg. We vonden drie oude marinesloepen in het hooge gras verscholen liggen; verder twee groote ijzeren vaten en een menigte oude petroleumblikken. De plek werd geschikt bevonden voor ons nieuwe bivak en onmiddellijk werden soldaten en dwangarbeiders ontscheept. Met klewangs en kapmessen gewapend werd aan den schoonmaak van het terrein begonnen. Voor den avond hadden onze mannen een tijdelijk nachtverblijf — *baleh-baleh* onder een schuin afdak, gedekt door zeilen — gereed, zoodat het grootste deel van het detachement aan den wal kon slapen.

Den volgende dag werd onmiddellijk een aanvang gemaakt met den bouw van een stevige goederenloods; inmiddels begonnen „Deneb” en „Albatros” hun lading uit te werpen. Den 9den Februari ging ook de expeditiestaf voor goed van boord; een groote, tot de medische uitrusting behorende tent zou voorloopig als nacht-

verblijf dienst doen. De daarin opgestelde dubbele rij veldbedden met de daarvoor geplaatste bagage lieten het voorste gedeelte vrij als zit- en eetkamer. Een tafel en acht stoelen, tot onzen „uitzet” behorende, vormde de kern van ons ameublement; verschillende kisten, waaronder de beide ijzeren, nauwelijks te versjouwden geldkisten van onzen kwartiermeester een eereplaats innamen, dienden als knaapjes. Een gasolinelamp bezorgde de verlichting. Eén der beide medegenomen gramofoons werd onmiddellijk opgetuigd en stelde ons in staat, reeds den eersten avond in de wildernis te genieten van een frisch kwartet uit Rigoletto en een slepende vioolsolo van Kathleen Parlow. Een glas wijn bij ons eerste rimboediner verhoogde den luister van dien gedenkwaardigen dag.

Maar ook de eerste nacht ging niet geheel onopgemerkt voorbij. De rimboe fuifde ons op een fiksche bui, welke de zeilen onzer tent gevaarlijk deed bollen en de lijnen angstig deed spannen. En al heel gauw kondigde luid geklapper aan, dat deze laatste niet alle gehouden hadden. Het kwade geweten — aangezien de tent tot de medische uitrusting behoorde, had ik zelf me met de opzetting belast — noopte mij op te staan om te trachten, verder onheil te voorkomen. In het donker naar buiten strompelend, trof ik daar gelukkig ook reeds den immer mobielen overste aan. De lijnen werden weer bevestigd en niet nadat we alles aan een nauwkeurige inspectie hadden onderworpen, kropen we weer te kooi.

Op den nacht volgde een kille nevelachtige ochtend. Deze eerste rimboemorgenstond miste ieder spoor van goud in den mond, maar bleek daarentegen bijzonder royaal met modder op den grond; dit kon mij onmogelijk ongaan, toen ik in het halfdonker over omgekapt boomen mijn weg zocht naar het ziekenrapport. Dat ziekenrapporthouden was die eerste dagen een zielig karweitje. Een paar patiënten met buikpijn, een dikke keel of kiespijn kwamen huiverend aanwaden, om na de medische „behandeling” — een buik-, hoest- of aspirinetabletje — weer haastig af te druipen. Iederen ochtend was alles vochtig van dauw en nevel en de versch opengelegde grond was weldra een slijkpoel gelijk geworden. Gelukkig bleef de gezondheidstoestand goed en behoeften slechts enkele lichte ongesteldheden behandeld te worden.

Den 11den Februari lichtte de „vloot” het anker, één voor één wendden „Deneb”, „Albatros” en „Pionier” den steven, lieten hun stoomfluiten gillen en gleden statig om de bocht, uit het gezicht. Hiermede was het expeditieleven in zijn volledigheid begonnen: 300 menschen waren „gepoot” in N.-Guinee's oerbosch, een paar honderd kilometers van de kust en op den drievoudigen afstand van de laatste nederzetting der beschaving. Een groote witte tent, een paar armzalige afdakjes, eenige duizenden kisten, kris en kras neergevelde boomen en struiken en tusschen dat alles menschen, krioelend als een hoop nijvere mieren, hakkend, sjouwend, metend en bouwend, ziedaar een beeld van ons kamp in wording.

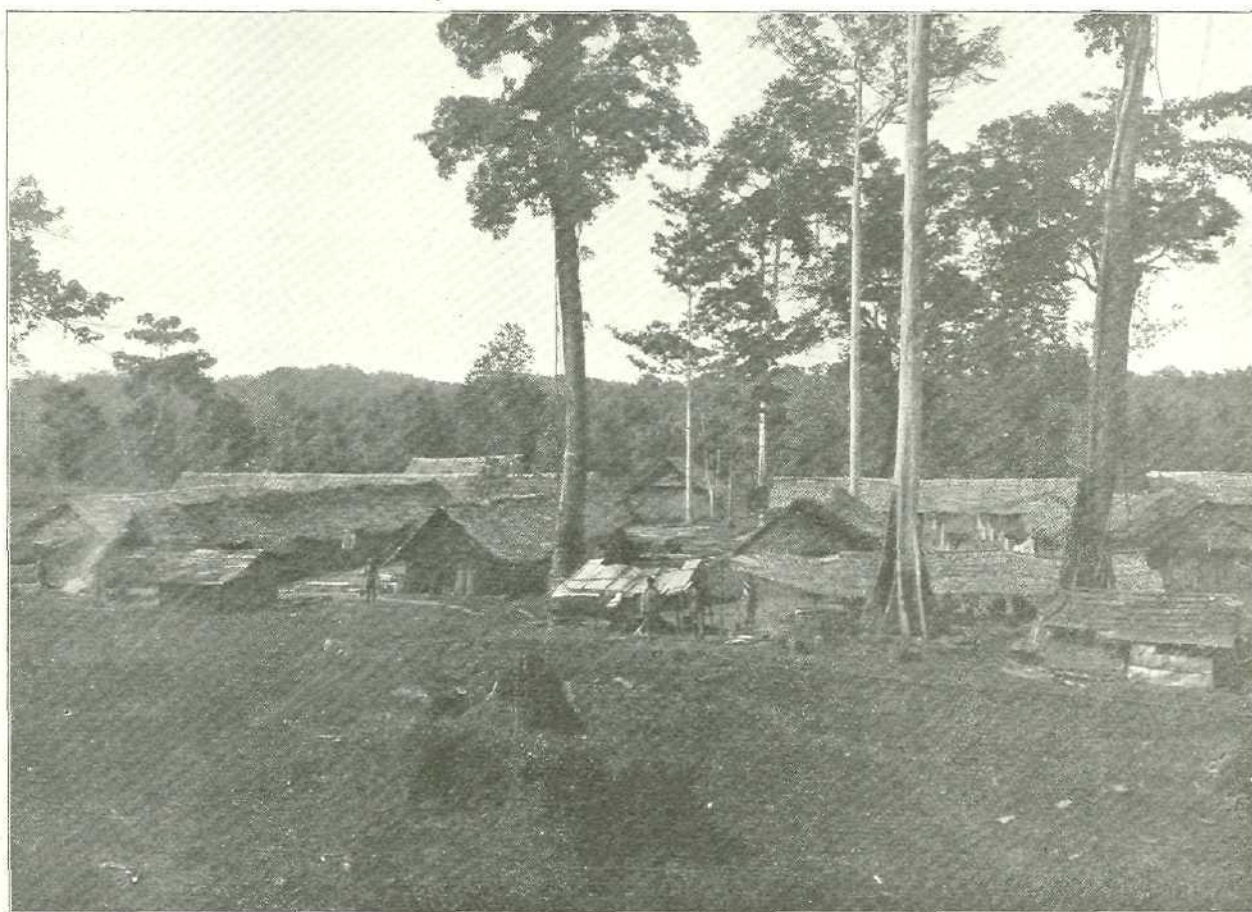
Maar dagelijks kwam er meer orde in den chaos. Aan de goedang, — onze goederenloods — werd met koortsachtigen ijver gewerkt; immers moest onze eerste zorg zijn, de goederen te bergen tegen het weer en tegen de menschen. Onze menschen, wel te verstaan; want deze bleken niet onverschillig voor de allerhande eetwaar bevattende blikken! Nu waren we voor snelbouw uitgerust: de gebinten voor z.g. „Chineesche barakken” waren kant en klaar meegebracht en behoeften slechts in elkaar te worden geschroefd. Eveneens was er voor atap — als dakbedekking — gezörgd. Het gemis aan grootere hoe-

veelheden bamboe en geschikte palmsoorten in de omgeving deed zich bij de bouwerij echter onaangenaam voelen.

De kwartiermeester voelde zich aanmerkelijk opgelucht, toen hij eindelijk zijn barang stuk voor stuk in de gereedgekomen goedang zag verdwijnen. Hij had voorzeker niet het makkelijkste baantje deze eerste dagen! Na de goedang kwamen de woonverblijven aan de beurt: vijf barakken verzezen keurig in het gelid en daarvoor, met het front naar de rivier, kwam het officiershuis te staan. Onze villa bestond uit een rij van acht kamertjes van twee bij vier meter, gelegen aan een voorgalerijtje. De tent kwam nu als slaapzaal vrij en werd geheel als messroom ingericht.

Dat hebben ze te danken aan hun vrolijkheid, vlotheid en bedrijvigheid. Met het laatste vooral zijn Javanen niet scheutig. De dajak is vrij in zijn optreden, veroorlooft zich in allen gemoede een grapje met zijn blanken broeder en lacht ze, zoo hem dat lust, daarbij hartelijk uit. De eerste avonden schoolden ze in drommen samen voor onze tent, waarbij onze heele inboedel, meer bijzonder de gramfoon en vooral ook wijzelf, hun belangstelling genoten. De hoofdman, Taman Lendah, achtte zich volkomen gerechtvaardigd, nu en dan een praatje met den leider aan te knopen.

Het uiterlijk der dajaks is niet minder opvallend dan hun manier van doen. Klein, maar welgevormd, breed van schouders, ferm gespierd, opmerkelijk licht van

Pionierbivak.

Den 13den Febr. kwam het Gouv. S.S. „Edi” voor Pionierbivak ten anker, controleur Jongejans, dokter ten Haaf, 115 dajaks en nog wat achtergebleven lading medebrengend. Twee dagen later vertrok dit vaartuig weer, de expeditie nu geheel voltallig achterlatend. De dajaks brachten nieuwe drukte; ze bleken een goede aanwinst voor het mierennest. In een paar uur tijds hadden ze zich een voorloopig onderdak bezorgd, natuurlijk vlak aan den waterkant. Een dajak is niet gelukkig, als hij niet met zijn neus boven de rivier zit. Hij moet zijn prauw, voor hem wat voor een Indiaan zijn paard was, onder zijn onmiddellijk bereik hebben; hij moet den heelen dag kunnen wasschen en plassen, hij moet voor zijn deur — bij wijze van spreken, want hij heeft er geen — zijn vischlijn kunnen uitwerpen. Het zijn aardige kerels, die dajaks. Voor den Europeaan steken ze gunstig af bij hun meer beschaafde maleische rasgenooten: de Javanen.

kleur, met lange, sluike, gitzwarte haren, ziedaar eenige hunner meest typische eigenschappen. Daarbij moet ook nog genoemd worden een neiging tot de Mongoolsche scheeve oogen, die velen op het eerste gezicht op chineezen doen lijken. Hun kleeding is bijzonder geschikt hun werkelijk schoone lichaamsvormen tot hun recht te doen komen; ze bestaat n.l. enkel uit een tusschen de beenen doorgehaalden lendendoek, met het einde van voren vrij tot aan de knieën hangend, benevens een rond gevlochten, rieten kalotje. De doeken munten uit door hun mooie effen kleuren: goudbruin, wit, violet of zwart; vooral de beide laatste tinten kleuren prachtig bij de geelbruine huid. Sierlijk in blauw getatoueerde figuren prijken vaak op borst en dijen. Even onder de knie wordt een centimeter breede bundel zwarte fijne gevlochten biezen ringen gedragen. Maar de meest opvallende versiering prijkt in beide ooren: de soms meerdere centi-

meters lange gaten in de uitgerekte oorlellen dragen zware koperen of tinnen ringen of ook wel een mooi besneden stuk van een snavel van den neushoornvogel. Bij ontstentenis van deze origineele oorhangers doen alle mogelijke voorwerpen als „Ersatz” dienst: vooral patroonhulzen en uit kaarsvet gesneden hangers zijn in trek.

De kampwerkzaamheden schoten flink op. Weldra waren soldaten en dwangarbeiders in hun nieuwe barakken geïnstalleerd en kon worden begonnen aan de opruiming van al de kris en kras geveld boomen en struiken, alsmede aan het openleggen van een behoorlijke open terreinstrook om het kamp. Er kwam orde in het stukje voormalige wildernis. Ik verveelde me die eerste weken geen oogenblik; het zien groeien van zoo'n nederzetting in het bosch is heel aardig. Het werk is natuurlijk ruw en eenvoudig, echter daarom nog niet altijd gemakkelijk; maar juist dit primitieve biedt den beschaving-mensch een aangename afwisseling. Een feestdag — zij het een van oerprimitief merk — was de dag van het te water laten der drie oude marinesloepen. Onbruikbaar als ze in den loop der jaren waren geworden, lagen die hakbeesten ons danig in den weg. De heele bivakbezetting kwam er echter aan te pas, om die zware gevaarten door den weeken modder naar den oever te slepen. Juist daardoor ging het minder vlot, want de samenwerking liet ten gevolge van het luidruchtig enthousiasme der verschillende trekgroepen nog al eens wat te wenschen over. Was de oever bereikt, dan werd de schuif nog even haastig in een goeden stand gebracht om daarna, onder een donderend hoera, zoo majestueus mogelijk te water te worden gelaten. Een ganschen ochtend vermaakte zich de geheele „wetenschappelijke” expeditie met dit edele spel.

Een ander evenement was het omhakken van een reusachtigen boom, die, hoewel een sieraad van ons bivak, bij een zwaren bui het officiershuis met zijn val bedreigde. Dit omhakken, een kunstwerk, omdat de boom moest worden omgetrokken in een andere richting dan die, waarin hij van nature vallen zou, werd toevertrouwd aan onze woudspecialiteiten, de dajaks. Vooreerst moest er een naar boven, om in den kruin, een 30 M. hoog, eenige touwen te bevestigen; vervolgens werd op de gebruikelijke manier een steiger om den stam gebouwd ter hoogte van de plaats, waarbeneden de wijduitlopende voet begon, en daarna gingen de dajaks aan het hakken met een snelheid en een hevigheid, dat het een lust was om te zien. Steeds door versche krachten aangevallen, was de forsche stam na een nurtje zoover, dat de kruin begon te zwaaien, nog een paar slagen, daarna trekken aan de touwen met man en macht en daar sloeg de reus op den sidderenden grond. Zijn uiterste takken waren nog maar juist vlak langs de buitenste barak gegaan!

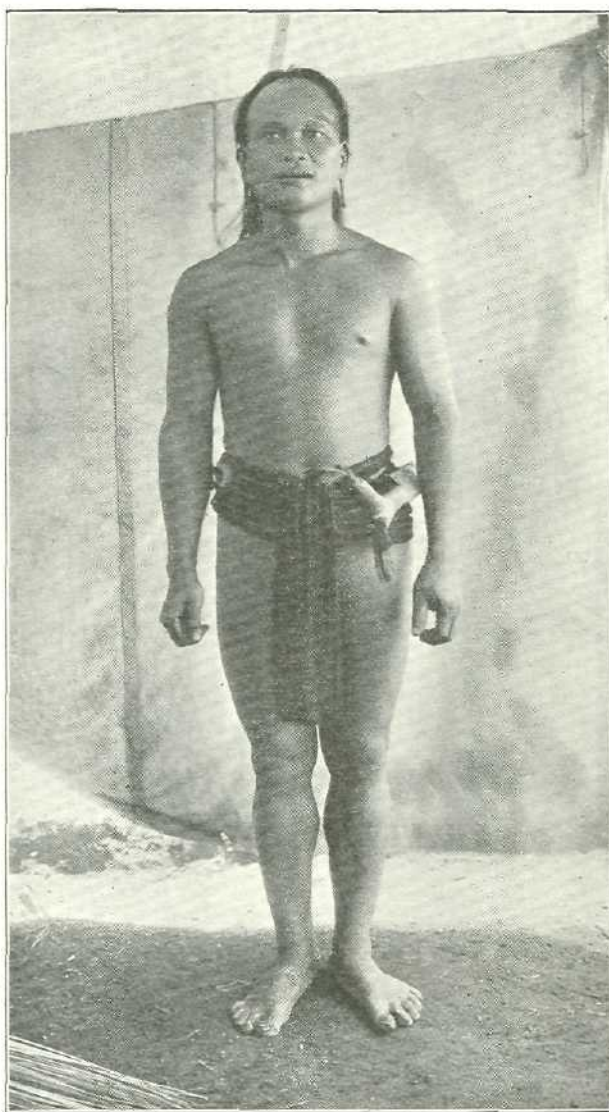
Een gebeurtenis van weer geheel anderen aard was het openrijten van den buik van een dwangarbeider door een wat onvriendelijk gestemden kameraad. Aldus werden mijn collega en ik genoodzaakt, onze chirurgische vaardigheid in den laten avond bij een gasolinelamp ten toon te spreiden..... Onze moeite was echter te vergeefs, de arme kerel overleed nog denzelfden nacht.

III. ONZE ZWARTE BROEDERS.

Intusschen hadden we bezoek gekregen van de omwonende kinderen des lands. Op zekeren morgen vertoonden ze zich aan den oerwoudzoom ter overzijde der Otkenrivier, de zijrivier, aan wier mond Pionierbivak was

gelegen. Onder dekking van het bosch stonden eenige zwarte gedaanten ons te begluren, om weldra door roepen onze aandacht te trekken. Op ons uitnodigend antwoord waagden ze zich na eenige aarzeling in hun prauw naar de overzijde en haastten zich, zich als goede vrienden voor te stellen. „Browi moe” herhaalde een der beide grootsten steeds, zich daarbij telkens op de borst slaand. „Ik ben Browi”, wilde hij daarmee zeggen en het bleek, dat deze man vanouds een vriend der blanken was.

Natuurlijk hadden deze papoea's reeds vroeger — tus-

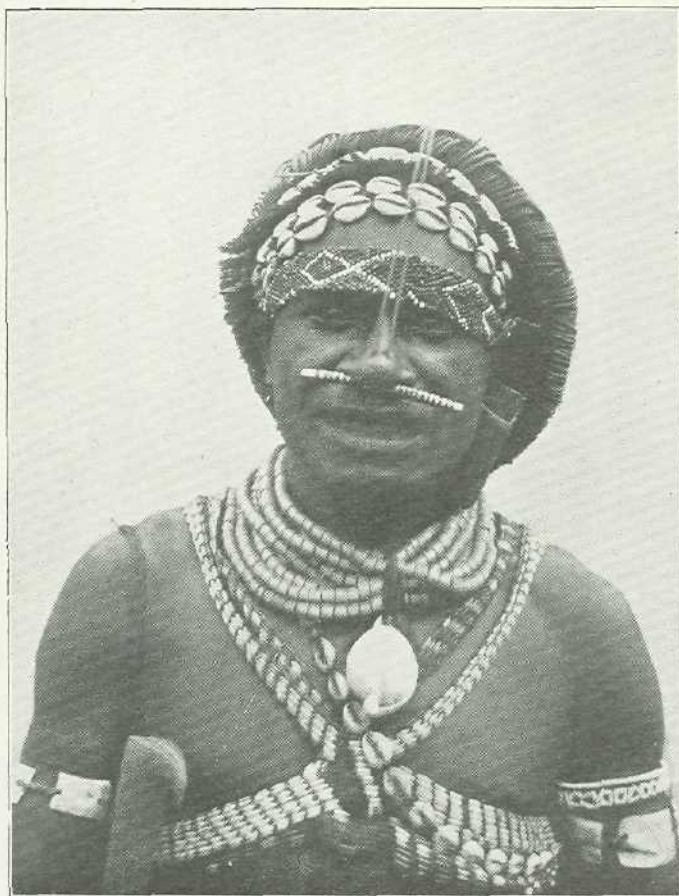
Dajaktype.

schen 1909 en 1915 — meermalen europeanen ontmoet, terwijl inlandsche vogeljagers jaarlijks de communicatie met de noordkust onderhielden en deze heeren van westerse snuisterijen, doeken en messen voorzagen. Wat niet wegnam, dat dit volkje wel den meest onbeschaafd denkbaren indruk maakte! Menschen, die meer het type „wilde” nabij komen, kan men zich wel moeilijk voorstellen. Forsch gebouwd, zwart en naakt, met een uit blinkend witte schelpenrijen bestaanden kruisbandelier over de donkere borst en scherp afstekende schelpsnoeren om voorhoofd, armen en haar, met een gekleurden kralenband boven de oogen, die deze als nog dieper in de kassen doet schijnen, een dwarsstaaf door het neus-

tusschenschot en een huiveringwekkende tweepuntige beenvork rechtop door de neuspunt tot boven het hoofd uitstekend, met een bamboekoker ruwweg door het gapende oorlelgat en een schrikbarend buikbekleedsel, bestaande uit een eenige honderden malen om den buik gewonden vezelkoord, van waaronder een ahangend katoenen schaamlapje bungelt, met de vervaarlijke parang op zij en den manshoogen boog met flinken pijnenbundel in de linkerhand, aldus maken deze kinderen des wouds een allesbehalve gemoedelijken indruk. En zij waren ook verre van mak! Dat vernamen we weldra van de vogeljagers, dat hoorden we later van hun eigen rasgenooten, en dat zagen we ten slotte met eigen oogen.

der „Orang dagang”¹⁾). Hij, met een drietal volgelingen, stond daardoor echter op gespannen voet met Sorikkemè en het was dan ook alleen bij onze eerste ontmoeting, dat we die beiden samen zagen. Later is Browi meer benedenstrooms gaan wonen, omdat de talrijker Sorikkemègroep hem te machtig werd. Hij ging toen wonen bij den reeds wat zachtmoediger opvattingen huldigenden stam der Orang Sabèri, de bewoners van Bagoèsa, de kampong, die ons bij den opvaart met de vaderlandsche driekleur had begroet.

Maar ik loop te ver vooruit op den loop der gebeurtenissen. Onze nieuwe gasten — of waren we niet eigenlijk de hunne? — toonden zich zeer vriendschappelijk.

Sasara.

Een jaar geleden was een huiswaarts keerend troepje vogeljagers, bestaande uit door een chineeschen handelaar gehuurde noordkustpapoea's, onverhoeds aangevalen; drie der jagers lieten daarbij het leven. De moordenaars behoorden tot den stam der Orang Boromesso, die bovenstrooms van Pionierbivak de Mamberamo-oevers bewoonde en bleken later dezelfden als onze zoo juist beschreven eerste bezoekers! De drie vogelgeweren, welke deze bij zich hadden, waren zelfs bij die moordpartij buit gemaakt! Sorikkemè, een sinister type van 1.80 M. lang en door leeftijd en grootte blijkbaar eenig overwicht hebbende, stond aan het hoofd van dit gevaarlijk troepje; Sasara, middelmatig groot, maar athletisch gebouwd, vormde een der steunpilaren ervan. De hierboven genoemde Browi, ook een reus, had zich echter van ouds zachtaardiger betoond en was een vriend

Ze wisten immers wel, dat er bij ons wat te halen was. Al ras begonnen ze vragen om „tabako” (tabak) en „obat” waarmede ze kruid voor hun gestolen geweren bedoelden. Ze maakten zich blijkbaar over hun oude zonde niet veel zorgen!

Het duurde niet lang of we maakten ook met de beide andere omwonende stammen kennis. Vooreerst met de benedenstrooms wonende Orang Sabèri. Ook deze maakten een flinken indruk en een hunner, Baboèsoe, deed al evenmin voor een forsch gebouwd Europeaan onder. Toch was hun uiterlijk, dank zij een wat spaarzamer gebruik der zoo bij uitstek krijgshaftig staande versierselen, wat minder vervaarlijk. Een bepaald pooveren indruk maakte de derde stam, n.l. die der Orang Takoe-

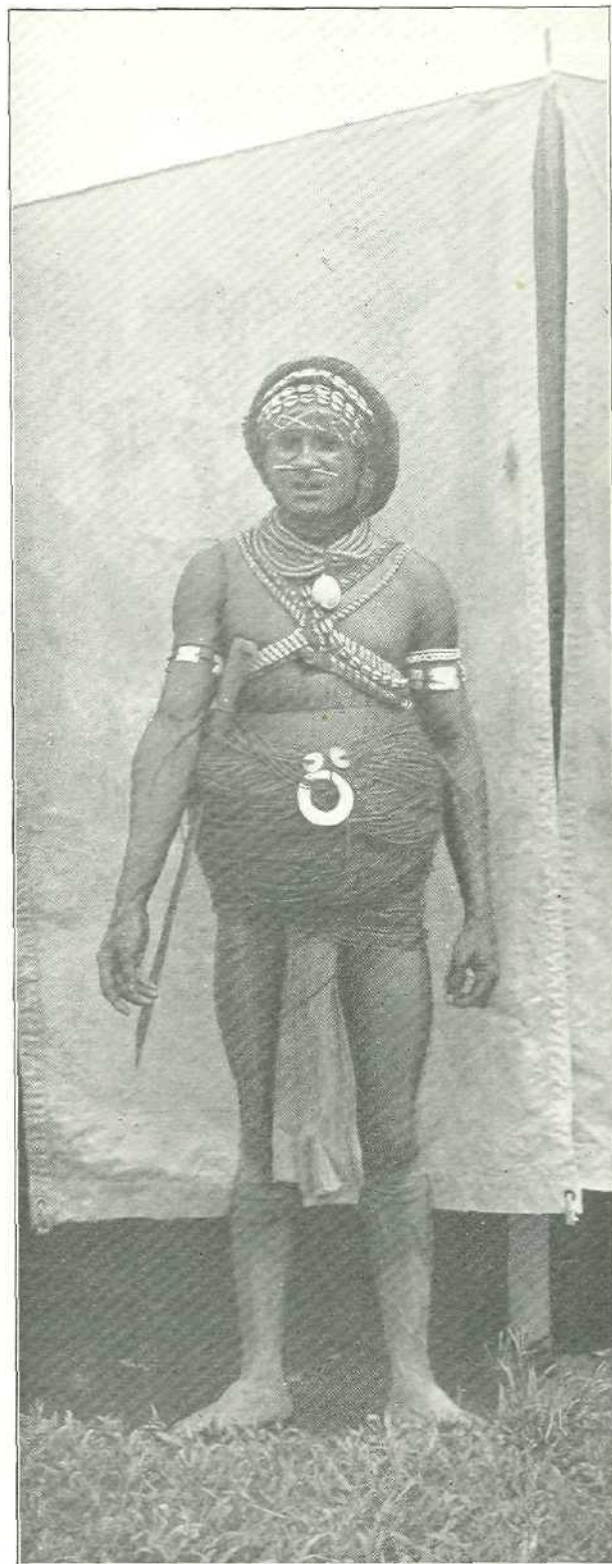
¹⁾ Orang dagang: handelaars; hier: vogeljagers.

tamesso, welke het gebied der Otkenrivier bewoonde en die als laatste onzer nieuwe bureu een visite was komen afsteken. Deze Takoetamesso waren van uiterlijk en versierselen gelijk aan de reeds genoemde papoea's, maar alles was naar aard en hoeveelheid minder. Vooreerst hun lichaam: tengere, schriële gestalten vormden de meerderheid, forsche figuren waren uitzondering. Hun voorman Kamesso — hoofdman is in deze primitieve maatschappij te veelzeggend — was van klein middelmatige gestalte en hoewel hij, maar dan ook alleen in tooi, geheel gelijk een Boromesso was, bedierven zijn kinderachtig gelaat en zijn armoedig gevolg den indruk van krijgshaftigheid. Schreden de Boromesso steeds met een zekere zelfgenoegzaamheid door ons kamp, veroorloofden kerels als Sorikkemè en Sasàra zich zelfs tegenover ons, Europeanen, de vrijheid, om ons, nadat we hun een kleinigheid hadden moeten weigeren, bij wijze van grapje met een klewang te dreigen, de Takoetamesso geleken meer op een stel bedlaars!

De juiste verhoudingen tusschen de in deze streken wonende stammen, benevens vele andere ethnografische bijzonderheden vernamen we van Ternataansche paradijsvogeljagers. Verschillende jachtgezelschappen hebben gedurende meerdere weken in het veilige Pionierbivak gelogeerd. Aldus hoorden we van de reeds genoemde moordpartij. Men wilde Sorikkemè en de zijnen geen geweren meer leenen alvorens de gestolene waren terugbezorgd. De papoea's, die bevroedden, dat we met de Ternatanen één lijn trokken en die bij gemis aan kruit toch niets aan de vuurwapenen hadden, maakten daartegen weinig bezwaar. Weldra was de vogeljacht in volen gang. De vogeljager maakt zich daarbij weinig druk: hij vestigt zich tijdelijk temidden der bevolking en leent zijn geweren, b.v. een twaalftal, aan de inboorlingen uit. Deze, dol op een snapan (= snaphaan) jagen het terrein op paradijsvogels af en wisselen den buit tegen snuisterijen in, waarbij zij het geleende geweer tevens weer inleveren. De vogeljagers, meer handelaars dan jagers eigenlijk, wagen zich in groepjes van een man of vier aldus ver in het binnenland, in hoofdzaak vertrouwend op hun goed gesternte. De inboorlingen schijnen hen „over het algemeen” niet te vermoorden, wel wetende dat het anders gauw uit zou zijn met hun periodiek „modern” jachtvermaak en de daaropvolgende uitdeeling van kostbaarheden. Dat bij hen eenige vrees voor de „kompenie” zou heerschen is wat te optimistisch gedacht! Wel heeft het jachtgeweer der Ternatanen eenige voorbehoedende werking, terwijl de vogelgeweren met hun lichten hagel daarentegen nauwelijks gevechtswaarde bezitten.

Volgens de vogeljagers bewoonde ieder der genoemde stammen slechts één kampong. De Boromesso hadden hun dorp op eenige kilometers afstand van den Mamberamo in het van Reesgebergte; de Takoetamesso het hunne op geruimen afstand van de Otkenrivier. Alleen de Saberi woonden aan de rivier; zij schenen het niet meer noodig te vinden, hun hoofdverblijfplaats landwaarts terug te trekken, of wel, het achterland van den beneden-Mamberamo bood daartoe wegens moerassigheid geen gelegenheid. Was er wel sprake van een vaste woonplaats voor hen? Op de plaats, die op de kaart als Koekendoeri, bekend van vorige expedities, stond aangegeven, zagen we nu slechts een paar verlaten afdakjes; daarentegen kwam de uit meerdere huizen bestaande nederzetting Bagoesa op de kaart niet voor, wel weer de meer benedenstrooms liggende kampong Mawa, die nu nog intact, maar verlaten bleek. We hadden bij onze opvaart trou-

wens vele onbewoonde afdakjes opgemerkt, echter nooit inboorlingen vóór Bagoesa gezien. Volgens de vogeljagers waren dit ook de eerste rivierbewoners. Later, bij mijn vertrek van N.-Guinee, zag ik, dat een troep

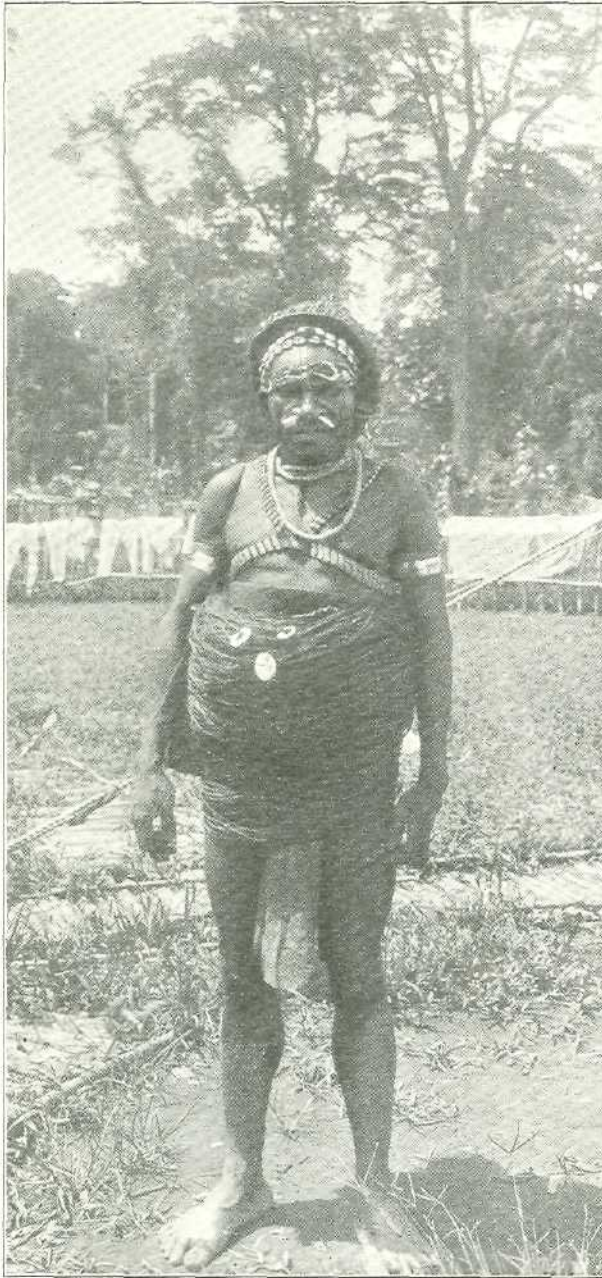

Sasara.

papoea's met vrouwen en kinderen verblijf hield bij Kerkhoveneiland. Klaarblijkelijk zijn de Saberi dus nomaden.

De heuvellandbewoners schijnen daarentegen een vaste centrale kampong te bezitten, van waaruit ze hun ge-

bied beheerschen. Hier en daar in dat terrein, ook aan den Mamberamo, hebben ze hun tuinen: tusschen kris en kras liggende geveld boomstammen is wat laboe en pisang aangeplant. Kokospalmen zagen we nooit, maar daar onze bezoekers vaak kokosnoten te ruil aanboden, moeten ze toch ter plaatse voorkomen. De tuinen worden van tijd tot tijd bewoond; men vindt er dan ook steeds

Boromesso.

eenige hutten, bestemd om zoo nu en dan eenige gezinnen voor een paar weken te herbergen. Praktisch kan de levenswijze dezer lieden dus niet veel van die der Saberi verschillen, want ook bij hen is verhuizen aan de orde van den dag.

Eens zagen we zoo'n Boromessooverhuizing voorbij Pionierbivak komen. Eerst verscheen een flotielje van drie prauwen, twee met mannen, vrouwen en kinderen, waartusschen honden en huisraad, de derde met vier gewapende mannen, waarvan er twee roeiden, terwijl de beide andere op de gebruikelijke wijze met pijl en

boog rechtop voor zich in de hand zaten; deze boot vormde klaarblijkelijk het gewapend geleide. Even later kwam nog een prauw met gemengden inhoud voorbij, weer begeleid door een gevechtssklaar vaartuig, en ten slotte kwam een soortgelijk stel den stoef sluiten. De heele vloot had den overkant gehouden, alleen kwam het laatste „oorlogsschip" even langsij Pionierbivak, om wat tabak en rijst te vragen. Eenige weken later zagen we het heele reisgezelschap weer terugkomen. Een en ander doet de vraag rijzen, of de hoofdkampong ook niet een groot deel van het jaar leeg zal staan?

Volgens onze zegslieden waren de stammen der Saberi en Takoetamesso ieder een dertig strijdbare mannen sterk. Een epidemische ziekte, hoogstwaarschijnlijk de influenza, had het vorige jaar vele slachtoffers geëischt. Vooral de Boromesso hadden duchtig te lijden gehad; vandaar, dat hun stam nu nog maar veertien man telde. Dank zij deze geringe getalsterkte was, dachten we, dit woeste, uitgelezen stel bij de bureu niet meer gevreesd; echter vernamen we tot onze groote verbazing, dat de Takoetamesso ook vroeger geenszins bang voor hen waren geweest. Hoe ik de vogeljagers ook wees op het verschil in kwaliteit tusschen deze beide buurstammen, volgens hen hadden deze steeds tegen elkaar opgewogen. Maar de Boromesso waren toch steeds de „djahats" ¹⁾ geweest.

Van de buitengewone kracht van hun vorigen hoofdman Anessa vertelden ze de sterkste staaltjes. Twee Ternatanen hief hij aan den uitgestrekte arm omhoog! Hij placht krokodillen te vangen door deze, na ze te hebben beslopen, op den nek te springen en vast te houden tot zijn trawanten het ondiep hadden afgemaakt. Wat hier van zij, kracht viel ook aan de andere stamleden niet te ontzeggen: er waren eenige schoone Herculesmodellen onder hen te vinden! Een eigenaardig licht op deze primitieve maatschappij wierp het feit, dat Anessa een geroofd kind der Takoetamesso was; het leiderschap bleek dus slechts van kracht en behendigheid af te hangen.

Zooals reeds boven aangeduid, hadden de Boromesso bij hun verhuizing vrouwen en kinderen uit onze buurt gehouden. Daarentegen brachten Saberi en Takoetamesso bij hun bezoeken bijna altijd jongens mede. En in de tuinkampong der laatsten, op een uurtje afstands van Pionierbivak aan de Otkenrivier gelegen, maakten wij zelfs kennis met de papoesche schoonen. Deze vonden ons bezoek zeer interessant en gedroegen zich daarbij als echte bakvisschen: achter de hand smoezend en gichelend, stonden ze ons in groepjes aan den oever af te wachten, met vroolijke nieuwsgierigheid begeleidden ze ons daarna naar de hutjes. Ze waren niet groot en tenger gebouwd; schoonheden waren het zeker niet, maar ook de mannelijke Takoetamesso waren verre van knap! De tooi der vrouwen was wat soberder dan die der mannen. Het schortje was wat grooter, daarenboven hing ook achter aan den lendeband een breede lap. Het buikkoord was ook bij hen aanwezig, maar telde slechts weinig windingen; de bandelier ontbrak, hoofd- en haartooi waren eenvoudiger. Neus- en oordoorboringen waren bij beide seksen dezelfde, eveneens was in hals- en armsieraden geen principieel verschil. Het staartje ontbrak bij de vrouwen; bij de mannen was n.l. steeds een meermalen gespleten rietblad van achter onder den gordel gestoken, dat als een kort opgekruld waaiersaartje boven het zitvlak prijkte. Natuurlijk ontbraken zelfs in dezen uithoek der wereld de cosmetica

¹⁾ Kwaadwilligen.

niet: houtskool, roode klei en gele oker dienden ter beschrijving van borst en aangezicht bij bepaalde omstandigheden. Daarnaast troffen we de aardige gewoonte aan, zich met bladeren en grashalmen te tooien.

Leuke kleine kinderen dartelden om de moeders. Wat zijn menschen toch overal eender! Ik zag een papoeamoeder haar zuigeling juist op dezelfde wijze toespreken, knuffelen en toelachen, als we dat van westersche vrouwen gewoon zijn. En de grootere kinderen, de kwajongens, ze geleken in hun manieren sprekend op hun overzeesche soortgenooten. Over de verhouding tusschen mannen en vrouwen valt begrijpelijkerwijze weinig mede te deelen. Uit den aard der zaak valt de huis- en tuinarbeid meer op de vrouw, maar ook in onze maatschappij is de vrouw der armere kringen immers vaak een huissloof, terwijl haar daar toch zelfs het stemrecht niet wordt onthouden! De papoeavrouw maakt thuis geen triestigen indruk en als het op ruzie aankomt, doet zij in woordenrijkdom, luidruchtigheid en eigenzinnigheid geenszins voor de andere sekse onder. Waaruit gevoegelijk mag worden besloten, dat ook de papoea, zij het dan om der rustige rust wille, zijn wederhelft de haar toekomende portie medezeggingschap wel niet zal onthouden!

De opbrengst van den tuin bleek slechts bijspijsen te leveren; een groote klomp glazige sago vormde den hoofdschotel van den maaltijd, dien wij bijwoonden. Kieskeurig zijn deze menschen niet; in een prauw lag een bijna twee meter lange slang, die naar hun zeggen voor consumptie bestemd was. Den volgenden dag bleek de juistheid dezer inlichting, want een ons bezoekende papoea had in zijn van touw geknoopte draagtasch een moot „gerookte paling”, die door teekening van de huid ontwijfelbaar zijn afkomst verried.

Hoewel er honden in de kampongs voorkwamen, bleken onze vrienden toch bovenmatig bevreesd voor onze beide wat beter verzorgde exemplaren. Het was geen zeldzaamheid, alle handeldrijvende en bedelende bezoekers op eens onder helsch kabaal in razenden ren naar hun prauwen te zien vluchten, achtervolgd door onze twee onschuldige keffertjes. Het tooneel was even onbegrijpelijk als vermakelijk. Maar nog vermakelijker geval beleefde ik met Sasara, den reeds vroeger genoemden atletischen wilde-man. Bezocht hij het bivak dan duurde het nooit lang of hij kwam in mijn kamertje om wat rond te neuzen, waarbij dan vooral mijn scheerspiegel werd bewonderd. Nooit kreeg hij er genoeg van zijn eigen tronie te bekijken onder zacht gefluit of geklakkak met de tong¹⁾ of onder den uitroep kai-kai-kai-kai-kai, op denzelfden toon geuit als een zich verbazende huurvrouw bij ons kijk-kijk-kijk-kijk-kijk zegt. Nu betrapte ik hem eens op een stiekum experiment. Hij had den spiegel in zijn hand genomen en al eens een paar keer er achter gekeken, om te zien of daar nu heusch zijn evenbeeld niet zat. Maar de slimmerd merkte al gauw, dat als hij daartoe zijn hoofd op zij bewoog, meteen het spiegelbeeld verdween en hij bedacht daarom wat anders. Strak keek hij in het spiegelglas, zonder de minste beweging; daar, achter dat nikkelen ding, stond nu ook onbewegelijk zijn evenbeeld. Voorzichtig, langzaam aan bracht hij de rechter hand omhoog om..... plotseling een greep te doen achter den spiegel, in de ledige ruimte! Met een stalen gezicht liet hij den arm weer zakken, maar toen hij merkte, dat ik hem had begluurd, kon hij toch niet nalaten flauwtjes te glimlachen, zichtbaar verlegen en gegeneerd.

Boven zeide ik reeds, dat de papoea's zelve ge-

tuigden van de wildheid hunner rasgenooten en dat we ten slotte zelve een staaltje van hun ruwe manieren te zien kregen. Eens kwamen Boromesso en Takoetamesso tegelijk op bezoek. De onderlinge verstandhouding bleek goed. Maar toen de eersten zich terugtrokken en ik bij de laatsten te rade ging om nog eenige inlichtingen omtrent de vertrekkenden te vernemen, gaven ze mij te verstaan, dat deze gevaarlijke klanten waren; het manuaal van hoofd afhakken, gevolgd door het bijten in den vleezigen bovenarm liet aan duidelijkheid niets te wenschen over. Kwaadspreken zal ook in deze streken wel voorkomen, maar de wijze, waarop deze inlichting door deze kinderlijke lieden spontaan werd

Vrouw en kind der Takoetamesso.

gegeven, doet mij persoonlijk de mogelijkheid, als zou menscheneten hier niet ongebruikelijk zijn, voor zeer waarschijnlijk houden. De vogeljagers — deze echter minder te vertrouwen — vulden later die mededeeling aan door te vertellen, dat onder de karewari der Boromesokampong, het huis, waar de feestgelagen zouden worden gehouden, meerdere schedels werden bewaard. De mij zeer goed gezinde Boromesso Satan bevestigde mij dit later; hij ontkende echter, dat zijn stamgenooten kannibalen zouden zijn.

Een tweede ontmoeting tusschen beide bovengenoemde stammen liep minder vreedzaam van stapel. In ons bivak bleek ook toen niets van een bepaald vijandige gezindheid, al schenen de Takoetamesso wat gereserveerd. Al spoedig trokken deze laatsten zich terug, echter om, zooals weldra zou blijken, zich in het bosch aan de overzijde der Otkenrivier te verschuilen. Toen nu later ook de Boromesso vertrokken en een met vijf man bezette prauw langs de genoemde plek kwam, brak onverhoeds een regen van pijlen los: in een oogwenk was het vijtal zwaar gehavend te water; slechts drie haalden

¹⁾ De gebruikelijke teekenen van verbazing.

den oever, twee daarvan zijn later nog aan hun verwondingen bezweken. Zieende, dat het drietal, weerloos en sidderend van angst, op ons bivakterrein bescherming zocht, kwam de brutale Kamesso haastig de smalle Otkenrivier over om de moordpartij naar behooren af te werken; pas, toen hij zag, hoe onze mannen zich onmiddellijk gereed maakten om de partij der verslagenen op te nemen, maakte hij zich met de zijnen haastig uit de voeten om daarna voorloopig niet meer in ons bivak te verschijnen. Nu denke men niet, dat deze strijdwijze typisch voor de papoea's is, veeleer kan ze als kenmerkend gelden voor primitieve maatschappijen.

IV. DE VOORHOEDE OP WEG.

Laten we nu na deze kennismaking met de kinderen des lands weer terugkeeren tot de eigenlijke expeditie-aangelegenheden. Pionierbivak was langzamerhand een behoorlijke nederzetting geworden. Terwijl soldaten en dwangarbeiders hiertoe het hunne hadden bijgedragen, hadden de dajaks een vloot gebouwd. Gedurende een paar weken waren ze bij groepen het bosch in getrokken om goede boomen uit te zoeken, deze te vellen en daarna met hun mandau's en belioengs uit te hollen. Iedere prauw, uit één stam gekapt, werd dus gemaakt ter plaatse waar de boom was geveld. Na eenige dagen werd het vaarttuig onder luid gejoel naar Pionierbivak geroeid; bovendien werden een stel lange buigzame planken meegebracht, die na thuiskomst met rottan aan weerszijden van de prauw werden bevestigd om de boorden te vormen. De prauwen waren ongeveer 10 M. lang en 1 M. breed; ze werden voortbewogen door korte roeispanten, waarmee uit de vrije hand, zittend of staande, nu eens ter linker dan weer ter rechter zijde, werd gepagaaid.

Waren een paar prauwen klaar, dan moest gewedstrijd worden. In iedere prauw namen zooveel mogelijk dajaks plaats, meestal een 20 man; de booten werden dan een eind stroomop geroeid, gekeerd en daarna ging het volle kracht terug. Deels zittend, deels staande in de wankele vaartuigen, roeide iedere man uit alle macht onder luid gegil op de maat der dajongslagen en onder het aanmoedigend geschreeuw der op den wal verzamelde menigte. Bij het bereiken der eindpaal plachten onder luid gejoel alle dajongs omhoog te worden gestoken. Deze zeldzaam aardige vertooning werd meerdere malen herhaald. Lt. Kooy en ik konden niet nalaten eens aan een dergelijken racetocht actief deel te nemen, met het gevolg, dat we na afloop geen drogen draad meer aan ons lijf hadden. Want onder het wilde roeien zit men eigenlijk meer onder dan boven het water!

Begin Maart waren er meer dan twintig prauwen gereed; de tocht naar boven kon dus beginnen. Daar echter de boot, die de achtergelaten goederen van Menoekwari zou brengen, ieder oogenblik kon worden verwacht, werd het vertrek nog wat uitgesteld. Den 8sten Maart verscheen de „Albatros” voor het bivak, den 10en lichtte zij weer het anker. Op dienzelfden dag verschenen drie der acht officieren, waaronder ik, niet aan 't ontbijt, de koorts had ons dien nacht overvallen. Malaria leek het niet en toen een paar dagen later — ik was al weer ter been — het halve kampement bedlegerig was, bleek het dat de gevreesde influenza ons tot hier had achtervolgd. Dit gaf eenige consternatie; al liet de ziekte zich aanvankelijk niet ernstig aanzien, toch was vertrekken onder deze omstandigheden niet raadzaam. Echter, ook de rivier noopte tot wachten; het water

begon te rijzen, de toch al niet geringe stroomsterkte nam daardoor nog toe. Er volgden eenige dagen van onaangenaam wachten; iederen ochtend gold de eerste gang de peilschaal, de tweede het ziekenrapport. De influenza bleef binnen behoorlijke perken, al eischte ze het leven van een dajak en twee dwangarbeiders, alle drie echter te voren reeds lichamenlijk ongeschikt voor den expeditiedienst. Maar het water zakte niet, integendeel steeg het tot 60 c.M. boven den stand dien wij bij aankomst hadden aangetroffen.

Den 20sten Maart werd de knoop doorgehakt; de prauwen werden des morgens geladen en om twaalf uur vertrok de voorhoede stroomop. Deze bestond uit den leider, den zeeofficier, den controleur en den jongsten medicus, die in de motorboot hadden plaats genomen en verder uit de heele dajakvloot, waarop bovendien een brigade militairen (20 man) was ondergebracht. Helaas, de reis zou niet voorspoedig zijn. De influenza, hoewel niet overwonnen, berokkende niet al te grooten overlast, maar de Mamberamo „zat tegen” zooals immers van den aanvang af. Het water wies gestadig. De kleinere stroomversnellingen en de Marinevallen bleken overkomelijke hinderpalen; de Edivallen baarden echter grooter zorg. De prauwen kwamen er met geduld en wat extra krachtsinspanning ten slotte nog wel door, maar de motorboot..... ze bleef liggen voor de vallen tot het eind van de volgende maand!

De Edivallen worden gevormd door twee rotsdrempels, slechts een paar honderd meter van elkaar verwijderd, maar waarvan de eene van den linkerover, de andere van den rechterover uitgaat, resp. dus een rechter en een linker vaargeul beschikbaar latend. Het gevaar is duidelijk: het is verbonden aan het oversteken der kokende rivier tusschen de beide vallen — beter zware versnellingen — in. Het is voor de dajaks met hun lichte, desnoods eerst ontladen prauwtjes best te wagen, voor de motorboot blijft het onder alle omstandigheden een gevaarlijk karwei. De motor haalt het of zij haalt het niet, en in het laatste geval loopt het uit op een schipbreuk. De leider wilde er de boot noch den bestuurder, in casu den overste Kremer zelf, aan wagen en vond het geraden lager water af te wachten. Want de rivier was intusschen nog meer gestegen, tot ruim 1½ M. boven den stand bij vertrek. Eens moest toch het water zakken, echter..... de Mamberamo zakte niet en ten slotte werd het er maar op gewaagd. Het zou voor de motorboot, maar ook voor zijn bestuurder, den onvervaard overste, er op of er onder zijn: het was er op! En hiermee was bewezen, dat 's Mamberamo's ergste struikelblok ook bij hoog water geen „tot hiertoe en niet verder” vormt!

Voor 't laatst had de rivier de expeditie oponthoud, maar dan ook niet gering, bezorgd. De Bataviaversnellingen werden naar behooren verwerkt; de Meervlakte was bereikt. Weldra voeren geregelde prauwentransporten tusschen het daar opnieuw opgerichte Bataviabivak en Pionierbivak heen en weer, ongeacht den waterstand. Nooit heeft de lastige middenloop een slachtoffer geëischt en later zijn de beide andere motorbooten, weder door den overste persoonlijk bestuurd, eveneens ongeschonden naar de Meervlakte gebracht.

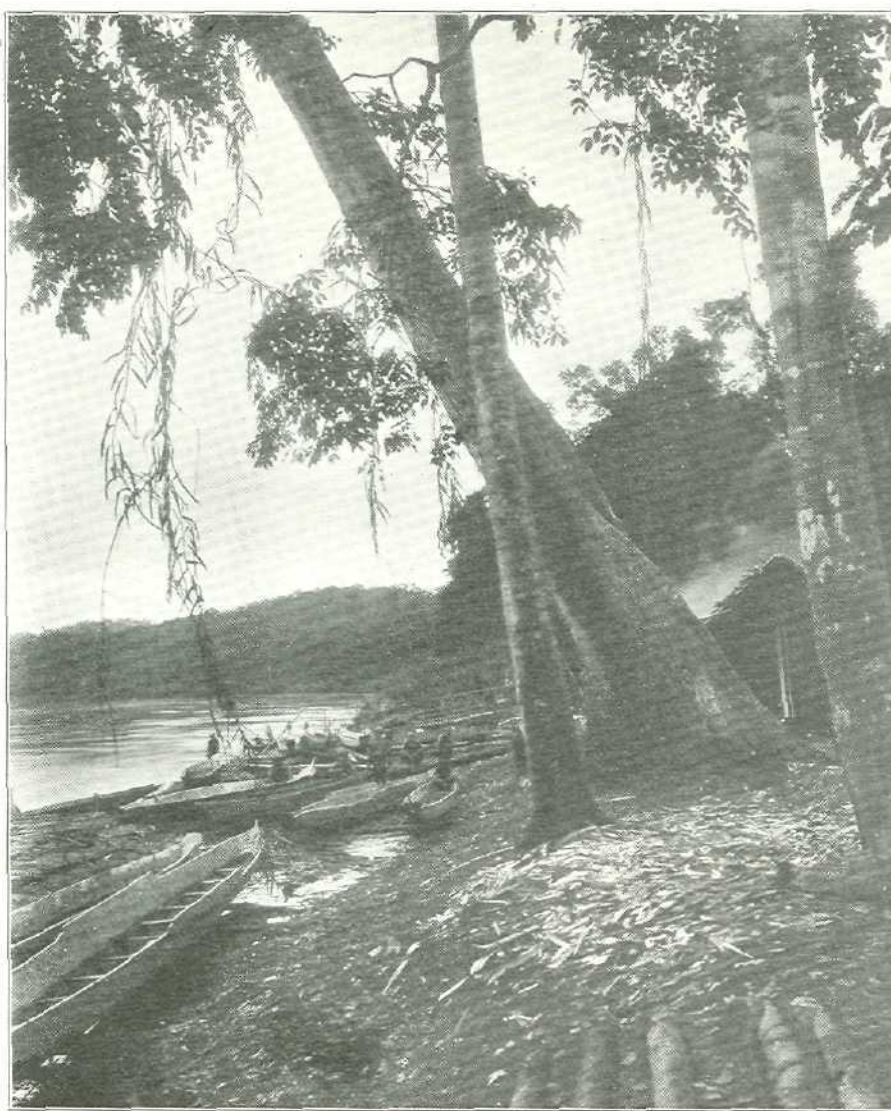
De motorvaart van Bataviabivak tot den voet van het gebergte was gemakkelijk genoeg. Den 9en Mei werd op de plaats, waar de Idenburgrivier zich van het hooggebergte afwendt naar het noorden, Prauwenbivak gesticht. Vreemde naam, echter gegeven naar analogie van andere expedities, waar „Pruwenbivak” immers steeds het eindpunt van den watertocht vormde. Met het in-

richten van dit bivak tot basis van den landweg, het regelen der transportvaart, het opvoeren van vivres en andere benoedigheden en het verkennen van het omgeevende land, ten einde den besten weg landwaarts in op te sporen, waren de eerstvolgende maanden gemeoid.

V. BIVAKLEVEN.

Terwijl de voorhoede aldus den weg bereidde voor de wetenschappelijke expeditie, waren luit. Drost, luit. v. admin. Kooy en ondergeteekende in Pionierbivak

om zich heen greep, moest ik ons z.g. mugvrije bivak wel gaan wantrouwen. En terecht; nauwkeurig onderzoek leerde, hoe de muskieten pas tegen middernacht het terrein onveilig maakten — als wij al lang achter de klamboe lagen — en hoe hun larven hoofdzakelijk in de met regenwater gevulde voetsporen tierden. Men ziet hieruit, hoe lastig het malariavraagstuk is: we hadden persoonlijk nooit iets van muggen gemerkt en toch brak malaria uit; we waren omgeven door moerassen en toch bleken deze, tegen alle verwachtingen in, niet de malaria-

Pionierbivak. De Dajaks hebben hun prauwen op den oever getrokken.

achtergebleven. De eerste wijdde zijn zorgen aan de verbetering van het bivak en aan de geregelde verzending van de benoedigde artikelen naar boven; de tweede bezorgde de uitgebreide administratie. Mij ontbrak het, aanvankelijk door de influenza, evenmin aan bezigheid en toen deze epidemie geweken was, kwam malaria, „de” ziekte van N.-Guinee, onmiddellijk de open plaats innemen. Eigenaardig genoeg leek ons kamp, hoewel nog geen 50 M. boven zeehoogte en te midden van een drassig bosch gelegen, muskietenvrij te zijn; zelfs 's avonds konden we ongestoord buiten vertoeven. Zoo kwam het, dat ik de zich in Maart voordoende gevallen van koorts als recidieven van elders opgelopen malaria meende te mogen verklaren. Maar toen deze ziekte in April snel

muskietbroedplaatsen te zijn! Is het te verwonderen, dat onder deze paradoxale omstandigheden een der officieren der vroegere exploratie in een rapport de ontboezeming plaatste, dat, wie nog aan de mug-malariatheorie geloofde, te Pionierbivak daarvan wel terug zou komen? Voor een leek is dwalen hier begrijpelijk, voor een arts zou het echter onverantwoordelijk zijn.

Onverwijld werd de strijd tegen de malaria aangeboden. Het bebouwde bivakterrein werd door ophooging en het graven van ruime afvoergoten drooggelegd. Een „muskietenbrigade” werd gevormd, bestaande uit een korporaal, een paar soldaten en een ploeg koelies; deze zocht dagelijks het kamp en zijn omgeving op broedplaatsen af, waarna de verdachte plassen werden ge-

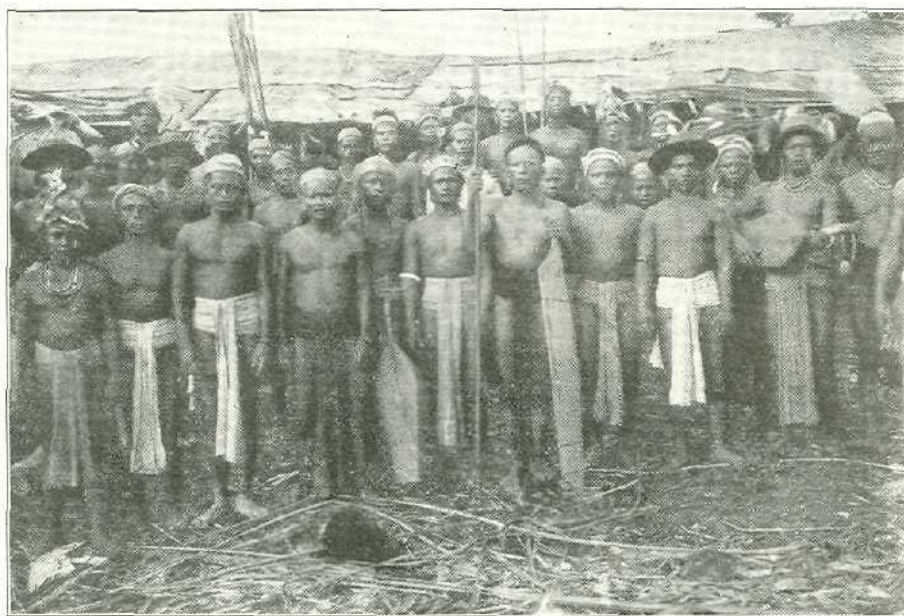
petroliseerd of dichtgegooid. De breede strook gronds om het bivak, die wel opengekapt, maar niet schoongemaakt en derhalve zeer moeilijk begaanbaar was, bleek echter moeilijk te controleren en door de dag aan dag vallende regens werd dit er niet beter op.

Naast de draineering van het terrein en de verdelging der larven zochten wij ons heil in — of liever achter — de klamboe en last not least, in de kinine. Het is hier niet de plaats om medische bespiegelingen over dit onvolprezen medicijn te houden; slechts zij opgemerkt, dat het bij deze zwaar door malaria bestookte expeditie heeft getoond iederen koortsaanval te kunnen overwinnen en, zoo het de epidemie al niet heeft kunnen neerslaan, het stond den vijand en hield hem in bedwang! Zonder kinine waagt men op den Mamberamo zijn leven!

Had luit. Drost met zijn mannen aan de assaineering van het bivak de handen vol, ook luit. Kooy nam zijn aandeel in de huishouding: hij had de opperste leiding

niet eens weg, maar klommen in een boom om grinnkend de verdere uitwerking te kunnen gadeslaan. De mensch blijft zichzelf over de heele wereld gelijk!

Het kalme leven in Pionierbivak liet ons ruimschoots gelegenheid de omgevende natuur eens op te nemen; zes maanden lang mocht ik de weelde van het oerwoud genieten. Weelde, zoo pleegt men immers te noemen den moordenden strijd om het bestaan, die hier van eeuw tot eeuw zonder genade wordt gestreden! In deze natuurlijke broeikas, met z'n overvloed van vocht en warmte, gedijt schier alles, maar vraag niet hoe! De bodem is met een rottende massa van plantenlijken en -skeletten overdekt, zij het, dat weinig aantrekkelijk en ijl bebladerd onderhoud ook deze onderste regionen van het bosch zijn groene kleur ten deele laat behouden. Daartusschen rijst een heir van dunstammige boomen, in ongebreidelde concurrentie elkaar de plaats betwistend, en, door slinger- en woekerplanten overrompeld,

Onze Dajaks.

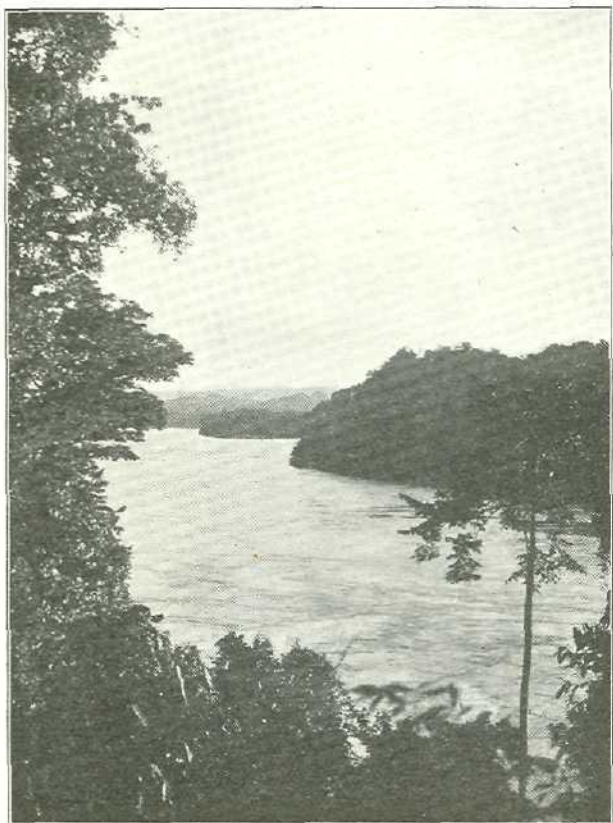
in onzen keurig aangelegden groententuin. Zoo nu en dan dook hij op uit zijn stapels papieren en zijn eendloze rijen kisten, blikken en zakken, om in den kruidhof wat frissche lucht te happen. De uit Buitenzorg meegekregen zaden bleken goeden grond te hebben gevonden. Bajum (Indische spinazie), boontjes, komkommer en vele andere kruiden zouden weldra voor aangename afwisseling in ons menu zorgen. Naast versche groenten was ook voor versch vleesch gezorgd: we hadden een tiental Balineesche koeien meegebracht en meerdere zouden volgen. Wat stonden de papoea's — voor wie een varken de grootste bekende viervoeter was — deze „andjeng besar" (grootte honden) met stomme verbazing aan te gapen! En als dan een koe langzaam en gewichtig, zooals zoo'n beest dat doen kan, den kop oplichtte om de nieuwsgierigen eens op te nemen, brak een ware paniek onder onze dappere woudloopers uit en gillend zochten ze hun heil in een overhaaste vlucht. Is het niet kenmerkend voor de jeugd, dat ook hier de „straatbengels" het eerst hun vrees overwonnen en al gauw eens probeerden hoe zoo'n dier wel op steentjes gooien zou reageeren? En toen het voorwerp hunner plagerij met den staart zwaaiend den kop omwendde, liepen ze

zelf bedreigd met worging of verstikking. Slechts een minderheid van forsche stammen verheffen zich als masten, onvertakt tot 20 M. hoog, omhangen met witte en grijze lianen. Maar het volle leven tiert pas in hogere sferen, meer dan huishoog boven den beganen grond, buiten het bereik van den nietigen mensch. Toch is het oerwoud indrukwekkend door massa en grootte, door de rijzige stammen, oprijnend in spelonkige ruimten en niet het minst door die enkele reuzen, die zich als triumphanten verheffen, de forsche kruin spreidend in onbetwiste ruimte, boven het hooge woud.

Hij, die zich voorstelt, te midden dezer overweldigende vegetatie een weelde aan bloemen en een rijk ontwikkelde fauna aan te treffen, komt bedrogen uit. Er zijn wel bloemen, er zijn wel dieren, zeer vele zelfs, maar zelden in het bereik der zintuigen. In de vochtige, sombere ruimten onder het dichte bladerdak kan men niet veel kleurige, geurige bloemen verwachten en die er zijn, gaan schuil in het groen. Ook voor de dieren geldt, dat men ze veel moeilijker te zien krijgt dan elders. En zoo zijn er dan weinig plaatsen zoo luguber en verlaten als deze zee van overstelpend leven!

De verlatenheid maakte zich al spoedig merkbaar bij

onze opvaart. Slechts enkele guirlandes van helderroode bloemen braken het eentonig oevergroen. Hier en daar stond een witte reiger aan den kant, nu en dan suïden een paar neushoornvogels¹⁾ door de lucht. Kakatoe's en parkieten zorgden door hun luid geschreeuw voor wat meerdere levendigheid. En daarmee basta. In Pionierbivak werden we iets meer van de vogels gewaar, maar later, toen de zoöloog dagelijks op jacht ging, bleek pas, hoe 'n rijke verscheidenheid van schitterend gekleurde soorten deze bosschen bewoonden. Ook de Casuaris is hier thuis. Deze vogel zou om zijn kracht en grootte, en ook om het imposante van zijn uiterlijk, gevoegelijk als de koning der N.-Guineesche fauna kunnen worden beschouwd. Hij is wat kleiner dan de ver-

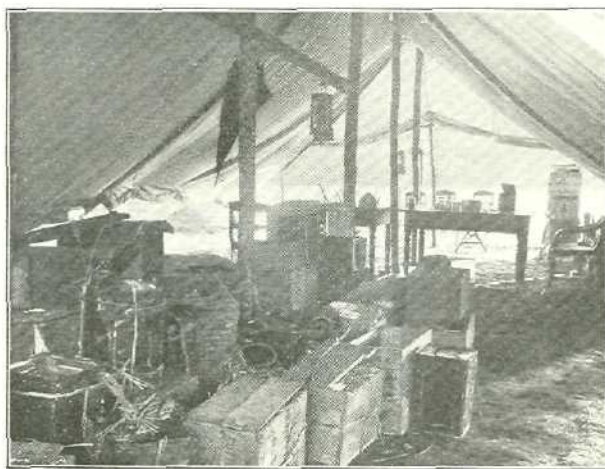
Havikeiland in den Mamberamo bij Pionierbivak.

wante Afrikaansche struisvogel en geheel zwart, behalve de onbevederde kop en hals, welke schier alle kleuren van den regenboog vertoonen. Geheel ongevaarlijk is deze forsche woudlooper niet: met de zware pooten, waarvan de middelste teen meer dan 1 d.M. lang is en een vele centimeters langen nagel bezit, kan hij in opgewonden toestand fiksche klappen uitdeelen. Zijn vleesch laat zich zeer wel gebruiken. De eieren hebben een bijzonder uiterlijk: grasgroen en ruw; zonder uitzondering meent de onervarene met een vrucht te doen te hebben. In Pionierbivak werden in de latere expeditiemaanden een half dozijn jongen gehouden; de lichtbruine, met overlangsche zwarte strepen gesierde dieren bleken alleraardigste kampgenooten te zijn. In razenden ren konden ze elkander achterna zitten, onderwijl de koddigste

¹⁾ De neushoornvogel, ook toekan en jaarvogel genoemd, maakt bij het vliegen een zeer kenmerkend geruisch.

sprongen makend. Zachtmoedig is hun natuur allerminst: werd een nieuw buitgemaakt jong bij de andere in het hok gedaan, dan werd dit door deze dermate getrapt, dat het weldra sidderend in een hoek gedoken lag! Maar na een paar dagen was het bij de kameraden opgenomen en mocht dan ook met deze vrij in het bivak rondartelen. Ook onze beide honden vonden in de weldra bijna 1 M. hooge casuarissen aardige speelmakkers; wijse-lijk zorgden ze er echter voor, buiten het bereik van hun pooten te blijven!

Groote zoogdieren telt N.-Guinee weinig. Herten en apen ontbreken, varkens zijn de grootste viervoeters. Behalve deze, vleermuizen en de blijkbaar alomtegenwoordige ratten en muizen behooren alle tot de buideldieren. We zijn hier immers op Australischen bodem! Een eigenaardig gevoel bekwam mij, toen ik de eerste dezer vertegenwoordigers uit den oertijd van den zoogdierenstam aanschouwde, niet in een dierentuin, maar in zijn eigen land. Het gold een vrouwelijke boomkangeroe en in den buidel bevonden zich twee jongen, naakt en blind, slechts eenige centimeters lang en vastgezogen

Onze tent in Pionierbivak.

aan de tepels. Jonge buideldieren worden n.l. geboren in een nog onvoldragen stadium; de moeder doet ze voorzichtig in haar buidel en daar brengen ze de rest van hun onzelfstandig leven in voortdurende onverbreekelijke verbinding met den tepel door; eerst na weken komen ze uit den buidel te voorschijn. Het meest voorkomende buideldier is de koeskoes, een vet, log dier, ter grootte van een kat, dat zich in de kruinen der boomen langzaam van tak tot tak voortbeweegt. De botanicus en ik dachten er eens een lekker hapje aan te hebben. We hadden er tegen onze reisgenooten op gepocht, zoo'n beest best te kunnen eten. De gebraden boutjes zagen er ook werkelijk appetijtelijk uit, maar de sterke muskussmaak maakte het verorberen tot een weinig smakelijk corvee! Natuurlijk restte ons niets anders dan „faire bonne mine à mauvais jeu”; we zorgden echter, dat de overblijfselen van onzen wildschotel niet ten tweeden male ons diner bedierven.

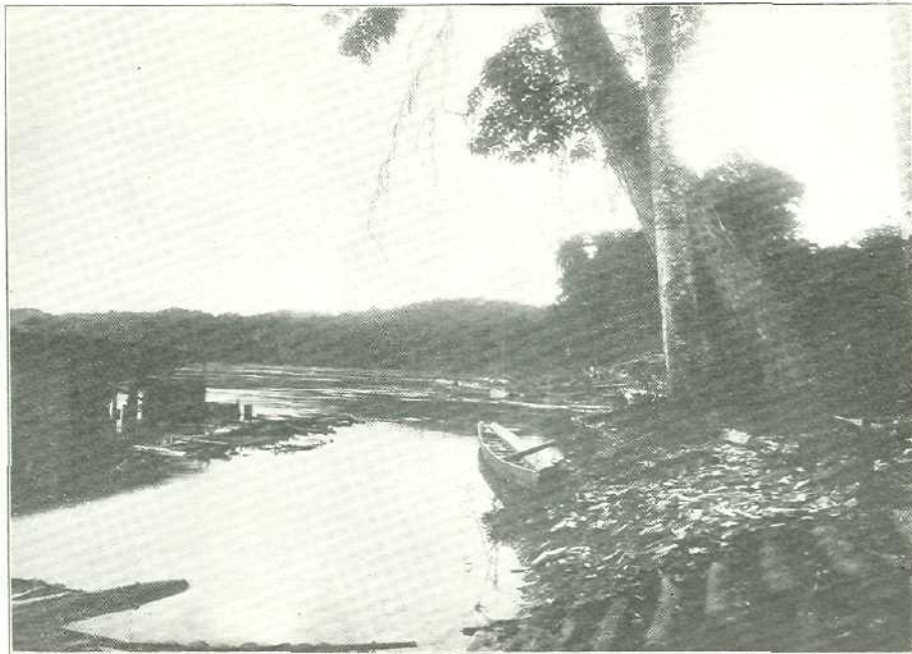
Toch hielden we ons aan de woorden van den wijzen Augustinus: „onderzoekt alle dingen en behoudt het goede”. En werkelijk waren we gelukkiger met onze proefnemingen op krokodillenvleesch. Het kwam ons voor, dat de staart van dit reptiel zeer wel eetbaar kon zijn en toen de soldaten weder eens een jong exemplaar hadden geschoten, deden we 's middags dit onderdeel

op onzen disch verschijnen. Het vleesch was eigenaardig blank en met recht kon men zeggen: het was geen vleesch en het was geen visch! Maar..... lekker was het well! Toch won de schildpadsoep, ons door een der chineesche koelies van een kleinen landschildpad bereid, het nog verre van den krokodillenbout!

Deze culinaire uitwijding heeft ons ongemerkt van het rijk der zoogdieren naar dat der reptielen gevoerd. Leguanen en hagedissen zijn er in allerlei variëteiten. Slangen zijn er gelukkig minder dicht gezaaid, toch ontbreken ook de groote vormen niet. Gelukkig is er maar één vergiftige soort gevonden, een luie, dikke slang van ongeveer 1 M. lang. Men make zich over de gevaarlijkheid van zoo'n beest geen overdreven voorstellingen: een onzer koelies, die met zijn blooten voet per ongeluk op een vergiftige slang trapte, werd niet gebeten, maar had integendeel allen tijd, om het dier, dat bewegingloos

schrijving van flora en fauna te geven; ik heb slechts de meest opvallende vormen de revue willen laten passeeren.

Te midden der wildernis, in een afzondering, welke een klooster zelfs nauwelijks vermag te bieden, sleten we ons leven. Men denke echter niet, dat we sombere maanden doorleefden. Wellicht droegen de schilderachtige Otkenrivier en de breede machtige Mamberamo, welke laatste ons uitzicht zoozeer verruimde, het hunne daartoe bij. Als ik 's ochtends om half zes door de reveille werd gewekt en nog in schemerdonker mijn hoofd buiten mijn kamertje stak, was bij den eersten blik op de onder vogeljubel ontwakende natuur mijn wrevel over mijn wreed verstoorde nachtrust weggevaagd. En iederen avond genoten we gedrieën van het schemeruurkje, als de zon achter de westerbocht van den Mamberamo met schitterend kleurenspeel ter kimme neigde. Overdag had-

Hoog water (de W. C.'s geïsoleerd!).

op het pad was blijven liggen, met knuppelstagen af te maken. Men moet echter niet uit het oog verliezen, dat een verzadigde slang zeer vadzig is, wat van een hongerige niet altijd kan worden gezegd. Er is echter alle reden te veronderstellen, dat oerwoudslangen hun „dagelijksch brood” zonder veel moeite bijeen krijgen en dus wel zelden uitgehongerd zullen zijn.

De amphiënen zijn bij miljoenen aanwezig. Elken nacht weerklonk om ons kamp een kikkerconcert uit duizenden kelen. Eens was ik een eindje het oerwoud ingewandeld, toen het plotseling om mij heen kletterde, alsof een hagelbui was losgebarsten. Ik had honderden en nog eens honderden kleine kikkertjes opgejaagd, die de bladeren en takken van de meeste mij omringende struiken als het ware overdekten. Een andere maal vond ik in een rivier een doode kikvorsch, welke met gestrekte achterpooten ruim een halven meter lang was. Wat grootte aangaat, komt men trouwens in de tropen wel vaker voor buitensporigheden te staan: meermalen zagen we aardwormen van ons regenwörmmodel van bijna 1 M. lang en 2 c.M. dik.

Het lag allerminst in mijn bedoeling, een volledige be-

den we ons werk, zoodat er van vervelen geen sprake behoefde te zijn.

Bovendien, zelfs in Pionierbivak was variatie..... daar zorgde de Mamberamo voor. Ons kamp lag oorspronkelijk ruim 2 M. boven de waterlijn en volgens de rapporten der Militaire Exploratie behoefde er geen vrees voor overstroming te bestaan. Maar de stroom had het nu eenmaal op ons voorzien! Een maand na aankomst begon hij te rijzen en na twee maanden — het was juist op Paschen, 4 April — stond het grootste deel van ons bivak blank. De oeverwal van de Mamberamo, waarop het officiershuis en de goedang, was nog juist hoog genoeg, maar vanuit de Otkenrivier was het water landwaarts-in gedrongen, het achtereinde der barakken bespoelend. Veertien dagen lang leefden we in waterland. De droogte van het niet ondergelopen deel van ons terrein was maar zeer betrekkelijk: de grond was waterverzadigd als een natte spons en iedere voetstap liet een plasje na. Eldorado voor de malariamuskieten! Den 10den April begon het water te dalen, maar begin Mei rees het opnieuw en wel zoo hoog, dat maatregelen tot het in veiligheid brengen der goederen moesten worden

genomen. Den 10den Mei werd de hoogst gemeten waterstand bereikt. Juist was de „Edi” ter reede en ik was derhalve tot laat in den nacht bezig met het afwerken mijner correspondentie, toen ik opschrok door het kabelen van het water voor mijn drempel..... Reeds stroomde het onze tent-eetzaal binnen en het stond reeds $\frac{1}{2}$ M. hoog in de barakken der soldaten en koelies. In den zwarten nacht restte ons weinig anders dan gelaten af te wachten. Gelukkig bleek het hoogste punt bereikt; in den nanacht begon de rivier reeds weer te zakken. Toch duurde het nog een week vóór ons kamp droog lag.

Voor de variatie sloeg de Mamberamo toen naar het andere uiterste over: een maand nadat de hoogste stand — 3 M. boven het peil bij aankomst — was aangeetekend, werd de laagste stand bereikt — bijna 4 M. daaronder —; het verschil bedroeg derhalve ± 7 M., d.w.z. de halve hoogte van een Amsterdamsch huis! Ook de lage waterstand bracht zijn ongerief. Een zekere inrichting, aan den oever in de rivier uitgebouwd, en weinige dagen geleden nog een onbereikbaar eiland in de rivier, liep droog en haar inhoud dreigde een gevaarlijke vliegenbroedplaats te worden. Haastig moest een nieuwe „retirade” worden uitgebouwd, die echter weldra weer van een verlengstuk moest worden voorzien! Aardig was het om te zien, hoe zich in de Otkenrivier, eveneens door den Mamberamo in letterlijken zin overstromd, — d.w.z. van uit de hoofdriever gevuld — reusachtige massa's slib bleken te hebben afgezet. Daardoor had zich haar bed zoodanig opgehoogd, dat dit bij afnemend water zelfs boven het watervlak der hoofdriever kwam te liggen. Zoo moest de Otkenrivier zich een nieuwen geul in zijn eigen bed graven en na een regenbui, die haar deed bandjiren, kregen we het schouwspel te genieten, hoe zij zich met een bruisenden waterval in den Mamberamo ontlastte.

In April verwachtten we onze maandelijksche boot. We verlangden naar brieven en kranten. Onze provisiekast begon deerlijk leeg te raken, maar daar er een maand geleden nog niet was voorzien, dat daar met zoo'n ongebreidelde snelheid aan „gewerkt” zou worden, was toen nog geen nieuwe bestelling van eetwaren gedaan.

Het schip zou dus op dat punt geen uitkomst brengen. En dat, terwijl we, dank zij het onbeperkt gebruik van chocolade en havermout, aan ons laatste blik suiker bezig waren en voor onze laatste blikjes melk stonden! Alle versnaperingen, maar wat erger was, ook de havermout, waren schoon op. Militaire kost hadden we natuurlijk genoeg, nog voor maanden, maar de bovengenoemde artikelen komen in het soldatenmenu niet voor. Koffie, thee en chocolade zouden dus weldra met „goela djawa” — een soort bruine suiker — en poedermelk moeten worden voorgediend! Hoewel deze laatste in de ziekenzaal — aldaar wegens haar vitaminegehalte — niet ongaarne werd genomen, is zij wegens den eigenaardigen bijsmaak voor koffie en thee niet zeer smakelijk. Nóg slurpten we 's ochtends, punctueel om 11 uur, een door den kwartiermeester eigenhandig bereid kopje koffie, met „echte” melk en suiker; nóg dronken we om 4 uur, immers dat is dé tijd, ons kopje thee, — altijd door mij bereid—, met dito-dito, maar dat zou spoedig uit zijn. A la guerre comme à la guerre!

Onze maaltijden werden tragicomisch. Drost was een liefhebber van dineeren. Je moest hem de menu's van „Kras” en van Laar uit den mobilisatietijd, dien hij in Holland doorbracht, hooren opsommen. Eens waren de maaltijden bijzonder geanimeerd, maar onze magen kwamen er kaal af. De lunch bestond uit een bord blikjesoep,

die bij ons niet erg bemind was, waarna „bruine boonen”. Na zeven minuten moest de lunch worden afgebroken, daar de boonen wegens hun hardheid „on-eetbaar” werden verklaard. Als „noodration” heb ik toen een blikje wadji-wadji¹⁾ geconsumeerd. 's Avonds diner, aanvang twaalf minuten voor achten. Om vier minuten voor achten verzocht Drost ons bij de laatste hap-pen wat te talmen, want het zou toch te gek zijn vóór achten klaar te zijn!! We hadden eerst soep „gegeten”, gefabriceerd uit de bruine boonen van 's middags; wegens aanbranding bleef het bij een poging. Tweede gang: stukjes gebraden spek, restant van 's middags; derde gang: intendance hutspot met intendance gehakt, vierde gang idem, enz., enz. Tijdsduur welgeteld, zonder talmen, 10 minuten. Sprak ik niet reeds over onze eerste groente, de spinazie? We hebben een dag of tien 's middags, voor de afwisseling toen maar eens rijst met spinazie gegeten en waren blij, toen de „pluk” afgeloopen was. Gelukkig bleek rijst een aangenaam voedsel en was nu eens met sajoer, of wat versche groente, dan weer met boter en suiker lang te genieten. De soepen aten we plichtmatig vanwege het vitaminegehalte. Afwisselend werden ze uit boonen, erwten en katjang-idjoe²⁾ gemaakt. Het onaangename was, dat onze Inlandsche „kok” van soep weinig benul had en dat de boonen en erwten zelden zacht te krijgen waren. Toch was de soep wel smakelijk en bovenal zeer substantieel. De intendance-volkspijs — aardappelen, groente en vet door elkaar — is best; maar eet nu eens elken dag in een temperatuur van ongeveer 90° zulken winterkost! Gehakt en rundvleesch uit blik zijn eveneens zeer goed, maar blikvleesch is niet dat.

Wat we misten, waren brood en aardappelen. Meel verwachtten we met de eerstvolgende boot, aardappelen zouden worden besteld en konden dan over „een maand en de rest” worden verwacht. Echter, het allermeest misten we iemand, die koken kon. Want er was maizena, arrowroot, sago, vruchtensap, chocola en boter in overvloed. Gelukkig bleef ons kopje chocolade met hard brood (uit blik) een dagelijksche tractatie. En een enkele maal een koebeest! Dan moest men ons rijst met biefstuk zien eten! En soms een paar duifjes of een vischje! Dat waren onze goede momenten. Ook Eyssens roomkaasjes vormden een lekkernij. Het was jammer, dat de vischsoort, die in gindsche wateren overvloedig werd gevangen, niet zeer smakelijk was. We zetten ze daarom op azijn met een uitje erbij. Delicieus! Ziehier een paar culinaire lichtstraaltjes, die zelfs tot het hart van Nieuw-Guinee doordrongen.

Steeds werden nieuwe vereenvoudigingen in ons menu aangebracht. Aanvankelijk gebruikten we bij de rijst: deng-deng, gezouten visch, gehakt uit blik en vleesch uit idem. Royale boel! De deng-deng was echter niet smakelijk toebereid en verdween betrekkelijk spoedig uit de spijslijst. De visch hield het iets langer vol, maar werd toch ook weldra geschrapt. En ziet, ten slotte moest ook het gehakt het veld ruimen! Het rundvleesch, wegens den uitgerafelden vorm, waarin het werd opgediend, meest als „gebakken touw” of ook als „apenhaar” aangeduid, had nog slechts stand gehouden! Ja, nu beseften we eerst, wat kookkunst vermocht. Want ieder, die de hierboven genoemde bijgerechten kent, zal moeten toe-

¹⁾ Kleefrijst met Javaansche suiker door elkaar gekookt.

²⁾ Een Indische erwtensoep, om zijn hoog vitaminegehalte als beriberiwerend middel gebruikt.

geven, dat de bullen best waren. Maar een paar maanden lang iederen middag eenzelfden bal gehakt, dezelfde zoute visch, dat is meer dan eetlust vermag te overwinnen!

Maar laat ik verder over de aangelegenheden der maag zwijgen, en mij liever de muzikale uitingen van mijn buurman Kooy herinneren, die bij tijd en wijle zijn viool aan het streelen ging. Die kunst verstond hij: Zijn beide violen waren zeker in hun soort de eerste Centraal-Guineesche pioniers. Van onze grammofoons kon dit niet worden gezegd, aangezien zulke instrumenten reeds vaker in deze binnenlanden waren meegevoerd. De Rhapsodie Hongroise was voor papoesche ooren reeds lang geen nieuwigheid meer en Albert Bol was voor hen mede een oude bekende. Het toestel interesseerde hen overigens weinig. Nu was, eerlijk gezegd, het nieuwe er ook af; er bestond een merkbare neiging tot vastroesten van het loopwerk en de pennetjes konden slechts bij uitzondering worden verwisseld! Helaas weerstonden ook de violen de „oer-atmosfeer" niet; na eenigen tijd vielen ze geheel uit elkaar.

Ondertusschen liet de Aprilboot op zich wachten. Reeds naderde 1 Mei. Nu begonnen ook onze militaire voorraden sterk te slinken. Begin Februari hadden we voor ongeveer vier maanden voedsel bij ons; sinds dien was er niets bijgekomen, en met Mei begonnen we dus aan onze laatste maand. Bij ieder geluid, dat ook maar eenigszins geleek op dat van een stoomfluit, spitte ieder de ooren. Een paar grappenmakers konden niet nalaten hiervan gebruik te maken: door op een lang stuk bamboe te blazen, verwekten ze een diepen, als uit de verte komende toon, die telkens weer het heele kamp in opschudding bracht! Het eindeloze wachten, het wegblijven van nieuwe lectuur en van berichten van huis, benevens het schrale menu begonnen hun invloed te doen gelden; het „kankeren" nam hand over hand toe. Toch hielden wij drieën met ons dagelijksch hombrespelletje, na zonsondergang aangevangen, de stemming er nog in en ik heb ondanks alles aan die eentonige maanden een herinnering van aangename bezigheid en genoeglijk samenzijn.

Eens bracht een nacht wat opschudding in ons paisibel leventje, dat, eerlijk gezegd, wel allerminst op dat van pioniers geleek. Alles was in diepe rust, toen we door een doordringenden gil, vlak voor ons huis, wakker schrokken. Dat was wel op z'n minst „de doodskreet van een mensch", zooals die in de boeken van Aimard voor onzen jongensgeest zoo vaak had weerklonken. Had een amokmaker een slachtoffer gemaakt? Alle drie snelden we tegelijk naar buiten. Nooit zal ik vergeten, hoe luit. Drost, slechts in een enkel netflanel „gekleed", met zijn inderhaast gegrepen salonsabel door het kamp snelde. Ik, die als vreedzaam dokter geen sabel klaar had staan, voegde mij, den meetstaaf, ditmaal met moorddadige bedoelingen, in de vuist geklemd, bij onzen „doorluchtigen" commandant. Het heele kamp was in rep en roer. Niemand wist inlichtingen te geven; uit het relaas van de wacht was geen wijs te worden. Niemand scheen op het appèl, in allerijl bij het flikkerend kaarslicht in den gitzwarten nacht gehouden, te ontbreken. Spanning stond op aller gezicht te lezen en ik herinner me dan ook zelden een ongenoeglijker moment te hebben beleefd. Maar de oplossing viel mee: de wacht viel door den mand. Hij was zijn voorganger gaan aflossen, maar had dezen in diepen slaap aangetroffen. De wat hardhandig wakker geschudde krijgsman droomde waarschijnlijk juist van de kannibalen, waartegen hij het kamp bewaken moest en meende zich overrompeld, van-

daar zijn noodkreet..... De stakker mocht zijn wreed gestoorde nachtrust voortzetten in het provoosthok, waarin hem nadien nog meerdere dagen ter overpeinzing werden gegund.

Na dit verhaal van nachtelijk avontuur, een van een merkwaardig voorval midden op den dag, waarbij we echter eveneens met den schrik vrij kwamen. Donderwolken hadden zich boven Pionierbivak saamgepakt en in den namiddag brak een onweer los, zoo hevig als we nimmer hadden waargenomen. Weldra viel de regen bij stroomen en we achtten het ergste reeds voorbij, toen een scherpe knal als van honderd geweren tegelijk ons uit de tent deed vliegen. Een forsche 40 M. hooge boom, alleenstaand op ons groot terrein, rookte over zijn geheele lengte. Hij was ruig omhangen met allerlei klimplanten en deze schenen den bliksem te hebben afgeleid, althans de boom weerstond dezen geweldigen aanslag op zijn leven.

Den 9den Mei zag ik tegen een der heuvels in het westen een wolkje, dat mij verdacht voorkwam. Ik liep dien kant een eind het bosch in, tot ik om de bocht der rivier kon zien en daar, in de verte, zag ik de boot komen. Ik snelde terug, maar mijn mededeeling, dat de boot in aantocht was, werd met ongeloovige glimlachjes opgenomen. Toen weerklonk de stoomfluit alle werk werd in den steek gelaten en toen de boot statig den hoek omzwaaide, klonk daverend gejuich uit den dichten menschedrom, op den oever verzameld.

Nu volgden dagen van opgewekte drukte. Het eerst vielen we aan op de post. Het sorteeren van den inhoud van een viertal postzakken was een opwindend werkje, waaraan Kooy en ik ons onverwijld wijdden. Intusschen werd een koele dronk genoten in een gemakkelijken rieten leunstoel. 's Avonds volgde dan het afwerken der eigen correspondentie en den volgenden dag was er een van geanimeerde drukte: laden en lossen, ontschepen van nieuwe koelies, en zoo meer. Den 11den Mei liet de boot ons weer alleen. Dagen lang zat Drost omringd door stapels kranten, dagen lang mopperde Kooy over zaken, die hij had moeten krijgen maar die bleken te ontbreken en bullen, waarmee hij was opgescheept doch die hij missen kon. Na een weekje was pas ons gemoedelijk evenwicht hersteld, waren wij weer teruggezonden in wat men bijkans zou kunnen noemen den natuurstaat.

Begin Juni kwam er echter verandering: contr. Jongejans en dr. ten Haaf voegden zich bij ons. De reden daarvoor was weinig opwekkend: Dr. ten Haaf was te Prauwenbivak ziek geworden en moest ten slotte naar beneden worden gebracht; contr. Jongejans trad daarbij als geleider op. Alhoewel mijn collega zich met den dag meer van de doorstane ziekte, waarschijnlijk malaria, herstelde, moest hij toch per eerstvolgende boot Nieuw-Guinee verlaten. De „Gemma" kwam precies op tijd, 13 Juni verscheen ze voor Pionierbivak. Ze bracht ons den zoöloog Jhr. van Heurn en den botanicus Dr. Lam en hoewel ze helaas den eerste onzer om gezondheidsredenen afvoerde, liet ze ons gezelschap toch versterkt achter.

Van toen af aan liet de wetenschap zich in het ons omringend maagdelijk woud ter dege gelden. Vooral de zoöloog bleek een gevaarlijk rustverstoorder. Voor dag en dauw toog hij op pad; tijdens de maaltijden was hij dikwijls nergens te vinden en schier tot middernacht werkte hij in zijn kamertje aan het prepareren van den behaalden buit. Zijn werkkraft werd slechts geëvenaard

door zijn eetlust; maar zoo één, dan had hij zijn kostje toch zeker wel verdiend!

Onze beide biologen waren eigenlijk eerder gekomen, dan verwacht was. Het zestal weken, dat ze daardoor te Pionierbivak moesten verblijven, lieten ze echter niet ongebruikt voorbijgaan, want ook daar viel op hun gebied nog genoeg te doen. De Juliboot bracht ten slotte den geoloog Dr. Hubrecht en den off. van gezondheid de Rook, die de plaats van Ten Haaf kwam innemen. Terwijl de boot nog ter reede lag, kwam de leider van boven afzakken. Nadat, na verschillende verkenningen, een besluit was gevallen omtrent den te volgen weg, had hij aan kap. van Arkel de leiding van de voorhoede opgedragen en zichzelf naar Pionierbivak begeven om daar het werkplan voor de wetenschappelijke expeditie te bespreken.

De opdracht was: wetenschappelijk onderzoek van het bergterrein; het eigenlijke werk zou dus pas een aanvang nemen in Prauwenbivak. Prauwenbivak lag even boven de inmondingsplaats der Doormanrivier. Aangezien Doorman van af zijn landingsplaats een eind door het Meervlaktemoeras had moeten trekken, een omstandigheid, waaraan hij de vele voetwonden onder zijn dragers meende te moeten toeschrijven, had onze leider zijn weg gezocht zoo dicht mogelijk langs den rand der heuvels, die bij Prauwenbivak tot de rivier reikten. Dit bracht mede, dat de Doormanrivier in zijn bovenloop moest worden overgetrokken, want het plan was, te trachten het oude Doormanpad, waar dit de berghellingen besteeg, weer „aan te loopen”; dit liep echter ten westen van de rivier, terwijl wij ons ten oosten daarvan bevonden. Stroomsnelheid en diepte waren van dien aard, dat een brug werd noodig geoordeeld en zoo had kap. van Arkel de opdracht deze te bouwen, om daarna zoo snel mogelijk in de richting van den Doormantop op te rukken. In den loop van Augustus zouden de wetenschappelijke deelnemers zich successievelijk met hun niet gering te schatten bagage van kisten en blikken, voor het te verzamelen materiaal, naar Prauwenbivak begeven. In September hoopte de leider de verschillende bivaks op den weg naar den Doormantop dan zoover in orde te hebben, dat ze door de verzamelaars als uitgangspunten voor hun terreinexploraties zouden kunnen worden gebruikt.

VI. MET PRAUW EN MOTORBOOT DEN MAMBERANO OP.

Op den eersten Augustus begaven Jongejans en ik ons stroomopwaarts. Het was een heerlijk watertochtje dien ochtend, welke afwisseling na het maandenlange verblijf op de basis. Men denke niet, dat het in een dajakprauw zoo ongemakkelijk zitten is: op een bamboedekje, met den rug tegen de lading geleund, is het best uit te houden. Als in een wherry schiet men door het water, met het opwekkend gezicht van de onvermoeid voortroeiende en steeds opgeruimd blijvende dajaks voor zich. Tegen elf uur werd gepauseerd om te eten. Heerlijk, zoo even een pannetje rijst met een blikje hachee te verschalken, zittend op een omgevallen boomstam, in den schaduw van het oerwoud, en voor zich de van zonlicht tintelende rivier met op haar oever een honderd bedrijvige bruine lijven! Tegen den middag bereikten we ons nacht bivak „bij den tulband”, van steen, wel te verstaan. Een groot rotsblok, ongeveer zes meter boven de rivier uitstekend, ligt op korten afstand van den linkeroever,

juist voor de plek, waar wij onze tent opsloegen. Even benedenstrooms stortte een zijriviervtje zich in den Mamberamo uit; op den daardoor gevormden hoek was een zandheuveltje ontstaan, waarop zich een groote boom bevond. Deze alleenstaande boom, met een grazig schaduwtijk plekje aan zijn voet, gaf iets europeesch aan dit schilderachtig hoekje.

De middag verliep ongemerkt en na zonsondergang restte ons niet veel anders dan naar bed te gaan, want bij een kaarsje valt niet veel uit te voeren. Onze tent, voor het eerst in gebruik, viel niet mede; ze was zoo laag en bekrompen, dat ze onze beide veldbedden nauwelijks kon bevatten; we zouden het dan ook in de bergen zonder veldbed moeten doen en ons met bultzakje en wollen deken moeten behelpen. Na een kopje koffie en een bordje havermout gingen we den volgenden morgen om zeven uur weer verder in de prauwen. De rivier kronkelde voortdurend tusschen heuvels, aan weerszijden zeer gelijkmatig omhoog rijkend, alle uitzicht en doorzicht belemmerend en altijd bedekt met hetzelfde groen. Daar de ochtend somber bleef, was het een doodsche tocht, totdat we om negen uur de Marinevallen bereikten. „Vallen” is wel wat sterk uitgedrukt, maar het is toch een woelige watermassa, tusschen forsche steenklompen heenjagend. We vonden het althans geraden, de wankelende bootjes te verlaten en klauterden maar liever langs den oever. Vanaf een uitstekende rotspunt, waarlangs onze prauwen met rottankabels moesten worden heengesjord, genoten we een prachtig uitzicht over den bruisenden stroom.

Nadat we ons weer hadden ingescheept, kwamen we na drie kwartier voor de beruchte Edivallen, het eindpunt van dien dag. Even voor de vallen bevond zich een papoeatuintje met oebi ¹⁾ en suikerriet en een hutje, waarin zich een paar mannen, vrouwen en kinderen bevonden. Een paar jongens stonden ons aan den oever op te wachten; weldra voegden de mannen, een drietal, zich bij hen. In één ervan herkende ik Satan, den Boromesso, die ons, lang geleden, eens in Pionierbivak had bezocht. Tot zijn groote verbazing noemde ik hem bij zijn naam en het was kostelijk, de uitwerking daarvan te zien: hij klopte mij herhaaldelijk op den schouder, omarmde mij zelfs, in één woord, hij gaf op de meest uitbundige wijze aan zijn vriendschap uiting. Ik mocht dan ook mee naar de hut, waar een drietal vrouwen met eenige kleine kinderen ons zonder eenige onrust ontvingen. De kleeding verschilde in zoover van die der vrouwen der Takoetamesso, dat van de daar zoowel voor als achter van den gordelband breed afhangende lappen katoen hier slechts de achterlap vrij afhing, terwijl de voorlap strak tusschen de dijen naar achter was doorgehaald, aldus alleen de schaamstreek bedekkend. Een der kinderen had een op framboesia gelijkende aandoening van het aangezicht.

Toen we de kampong verlieten, wenschte Satan ons naar het bivak te vergezellen. Hij mocht vóór mij in de prauw zitten en roeide ijverig mede. De Edivallen gaven voor de prauwen heel wat last. Wij waren uitgestapt en maakten de wandeling langs den kant. Ons oeverpad was van zeer bijzondere makelij: het bestond uit een aaneenschakeling van boomstammen, die dwars over kuilen en ravijntjes heen recht toe recht aan naar de bivakplaats voerden. Het was een echt dajakpad, want voor ons, europeanen, was de dikte der gebruikte stammen soms wel wat huiverig gering. „Edivallenbivak”, de plaats,

¹⁾ Zoete aardappelen.

waar de spits onzer expeditie langer dan een maand wegens hoog water gevangen zat, lag alleraardigst op een plek, die de vallen geheel beheerscht. Echter was het plekje verbazend beperkt, met eenige luttele vierkante meters vlakken grond tusschen de rotsblokken moesten we zien uit te komen. Een hevige donderbui, die alles nat en glibberig maakte, vergemakkelijkte ons huishouden daar allerminst. Satan hield ons 's avonds gezelschap en bezorgde ons nog een paar vermakelijke scènes. Ik had n.l. te Pionierbivak een paar voetzoolafdrukken gemaakt van den hoofdman Sorikkemè, wiens voetmaat werkelijk ongelooftelijk groot was. Ik liet Satan eerst een paar ge-

sombere lucht. We hadden dezen dag het nagenoeg rechte, zuidoost loopende rivierstuk af te leggen, dat van de Edivallen — deze liggen ongeveer oost ten opzichte van Pionierbivak — naar de Bataviaversnellingen voert. Aangezien het weer triestig bleef, was het een vervelende tocht. „Oerwoud”, begrip, waaraan de westersche geest vastkoppelt de gedachte aan wildschoone, woest trotsche, maagdelijke, dus majesteuze natuur, is een een-tonig beeld van stelsellooze veelvormigheid en verwarrende verdringing. Geen monumentale figuren, die het landschap teekenen, geen strakke lijn, die overheerscht. Het is alles „kool” en speciaal boerenkool. Het dal,

Batavia-bivak aan den Mamberamo.

wone voetafdrukken zien: tot mijn verwondering herkende hij de hem voorgehouden drukinktfiguren onmiddellijk als zoodanig. Daarna toonde ik hem de groote voetafdrukken en op mijn vragenden blik barstte hij opeens opgewonden los: „Sorikkemè!” Zelfs op het aan deze lieden toch geheel vreemde papier had deze primitieve boschmensch zijn makker herkend. Satan zelf lachte onbedaardijk om het geval. Toen ik hem daarna al de namen van zijn Sobats ¹⁾ noemde en aldus een zeer goede kennis bleek te zijn, en hem ten slotte wat tabak en lucifers cadeau gaf, kreeg ik weer in woord en daad de hartstochtelijke uitingen van zijn aanhankelijkheid te verduren. Ik kreeg daarbij zelfs te hooren: „kita poenja pai toeiva moe”, waarmede hij zeggen wilde, dat hij mij als een vader beschouwde!

Den volgenden morgen ging het weer verder, onder

¹⁾ Sobat = kennis, vriend.

waardoor de stroom ons voerde, was smal; we voeren onmiddellijk tusschen de hellingen van 45° en meer, en de vele afschuingen — soms echte rutschbanen van vele tientallen meters hoog — bewezen, dat deze zich nog onophoudelijk wijzigden. Na een rustpauze op een rolsteenbank langs den oever, waarin we ondanks onze onzachte zitplaats smakelijk een portie hard brood met gesneden kalslever van Tieleman en Dros verwerkten, bereikten we in den middag onze overnachtingsplaats. Dat was ditmaal een breede zandplaat, op den hoek van een zijriviertje buiten het bosch uitstekend. De andere oever van de zijrivier werd gevormd door een torenhoogen, kalen rotswand, waarnaar we deze plek „Wandbivak” doopten.

Op den vierden dag van onze prauwvaart moesten de laatste hindernissen van het Van Reesgebergte worden overwonnen: de Bataviaversnellingen. Na een paar uur roeien werden ze bereikt en we hadden eenige uren

noodig om er door heen te komen. Want de eene versnelling volgt op de andere. Geen van alle bij dezen lagen waterstand bijzondere zorg barend, eischen ze toch door hun schier oneindige reeks heel wat inspanning van de roeiers. De prauwen moeten eigenlijk voortdurend tegen niveauverschillen van één tot twee decimeter worden opgeroeid, geboomd, geduwd of getrokken. Onder algemeen geschreeuw wordt met de dajongs ¹⁾ aangezet; de prauw schiet voort en duikt in de bruisende versnelling. Daar komt ze weldra tot stilstand door den fellen tegenstroom, maar reeds zijn de voorste roeiers op den oever gesprongen met de rottanstreng in de hand om onder luid gejoel het vaarttuigje door de versnelling heen te sjoeren. Men moet de lui zien trekken, springend van rotsblok op rotsblok, terwijl hun kameraden in de prauw in razend tempo roeien of boomen met hun lange stokken. Is de versnelling verder van den oever verwijderd, dan springen eenige roeiers uit de boot op den rotsbodem, die natuurlijk altijd vlak onder de schuimende golven kan worden vermoed, en duwen de prauw over den rotsdrempel heen, terwijl de inzittenden met enterhaken elk boven het water uitstekend steunpunt trachten te benutten. Bij onzen lagen waterstand ging alles onder een pretje door; bij hoog water is men gedwongen steeds onder den wal te blijven en zich daarlangs moeizaam voort te sjoeren.

De laatste heuvelrug lag achter ons, de rivier verbreedde zich en om een bocht verscheen het lage land: de Meervlakte. Op den rechteroever ontwaarden we Bataviabivak, gelegen op een steil uit het water oprijzende \pm 10 M. hooge landtong.

Door toevallige omstandigheden zijn we daar een zestal dagen verbleven, maar ik heb geen reden dit onverwacht oponthoud te betreuren. Want het landtongetje is een uitgelezen plekske. Benedenstreams, tusschen ons schiereilandje en den eersten heuvelrug van het Van Reesgebergte, verwijdt de rivier zich komvormig en wekt den indruk van een bergmeer. Bovenstreams ziet men uit over het vlakke land; de rietvelden met boomen op den achtergrond en het breede water doen zelfs de gedachte aan de Zaanstreek rijzen, althans mijn reisgenoot Jongejans herinnerde de aanblik aanstonds aan dezen zijn geboortegrond.

De nacht was regenachtig en ik had het genoeg onder den drup van het lekkende dak der soldatenbarak te liggen. Vandaar, dat ik me voornam om in het vervolg maar weer onder ons tentje te gaan slapen! Hadden we op onzen tocht door de versnellingen nagenoeg niets van muskieten gemerkt, hier was hun aantal overweldigend groot. Ik vond 's ochtends meer dan honderd anophelinen ²⁾ tegen den buitenkant mijner klamboe zitten. Ook overdag waren de muggen — echter andere soorten —, zeer hinderlijk; na zessen plachten ze het leven dermate ondragelijk te maken, dat men genoodzaakt was achter de klamboe te verdwijnen. Dus met de kippen op stok!

In den namiddag kwamen een drietal papoea's op bezoek. In onze naaste omgeving bevonden zich een nederzetting en een paar tuinen. Bij onze aankomst hadden de inboorlingen onze voorbijkomende vaartuigen reeds vriendschappelijk begroet en nu kwamen ze blijkbaar ter nadere kennismaking. Onze bezoekers, een man en twee jongens, kwamen natuurlijk niet belangeloos; ze vroegen om „makan” ³⁾ en „tabakko” en brachten daarvoor oebi

en pisang in ruil. Ze waren niet groot en vertoonden een maar matige fysieke ontwikkeling; de gezichten waren weer typisch Semietisch. De kleinste der beide jongens was bijzonder ongedwongen en gaf blijk van een behoorlijke dosis handelsgeest. Op verzoek had ik mijn doosje lucifers, na er de helft uitgenomen te hebben, aan den oudsten gegeven. Onmiddellijk haalde de jongste toen een blijkbaar vroeger reeds afgebedeld doosje te voorschijn en vulde met de daarin aanwezige lucifers het nieuwe doosje aan, waarna hij mij het geleedigde met oolijke vrijmoedigheid ter vulling voorhield. Ik weigerde en dit had het onverwachte gevolg, dat hij op zijn beurt mij het doosje cadeau gaf om er mijn losse lucifers in te kunnen doen! Op deze grootmoedige daad bleef het waarschijnlijk weloverwogen gevolg niet uit, en met het verlangde in zijn bezit, toog de jeugdige diplomaat welgemoed naar huis.

Dien avond wachtte ons nog een kleine emotie. De zuider horizon was steeds door wolken verhuld gebleven; in den laten namiddag echter brak de wolkenbank. Een scherpe gehakelde blauwe lijn dook uit den nevel op: mijn bliken hechtten zich voor het eerst aan de toppen van het centrale gebergte!

Op den nacht volgde een stralende morgen. Aangezien ik den vorigen avond reeds om half zeven te kooi was gekropen, kostte het mij weinig moeite bij het kriecken van den dag op te staan. Ik was alleen. Om mij heen het liefelijke landschap, maagdelijk als het paradijs; vóór mij de hakkelige kam, blauw tegen lichte lucht..... Dat zijn oogenblikken, die een reis onvergetelijk maken, momenten, die verklaren, hoe reizen een hartstocht kan zijn.

Weer kwamen er papoea's op bezoek. Ze waren nogal schuw, bang voor meetstaaf en fototoestel en we moesten het bij een enkel kiekje laten. We ruïlden wat kleinigheden en toen ik ten slotte een half pakje tabak present gaf, kreeg ik een hartelijkheid te verduren, waarbij die van mijn vriend Satan nog in het niet verzonk. De arm om mijn hals geslagen, spitste de dankbare begiftigde de lippen en, geen tegenweer van mijn kant ondervindende, trok hij mijn wang naar zijn gezicht. Gelukkig kreeg ik echter niet den verwachten zoen, maar het bleef bij een herhaalde besnuiving. De natuurmensch is als een kind: emotioneel, aanhalig, blij met een kleinigheid, maar ook onberekenbaar en wispelturig. Onderschat men deze laatste eigenschappen nooit, dan zal het meestal niet moeilijk vallen, meester van den toestand te blijven.

Niet altijd bracht het ontwaken aangename verrassingen. De tent was klein en open; nu eens bleek een broekspijp nat of een schoen ingeregend te zijn, dan weer vond ik mijn pet als een natten dweil terug. De tent was zoo laag, dat men steeds gebukt moest gaan; het strijken met den rug langs het dak bekecht men onmiddellijk met een natte jas, want tentstof sijpelt door bij aanraking. Vaak wachtte ik bibberend mijn kopje koffie, de onherbergzame tent ontvlucht en heil zoekend onder een wat ruimer, maar overal lekkend afdak..... Maar in een tropisch klimaat zijn zulke misères dragelijk, na een half uurtje is alle huivering overwonnen.

Toch bederft ook in de tropen somber weer de natuur en beïnvloedt het humeur. Den laatsten dag van ons verblijf te Bataviabivak kregen we het nog eens duchtig te ontgelden. In den namiddag kwam een zware wolkbank uit het noorden opzetten en weldra hulde het Van Reesgebergte zich in een gordijn van regen. We moesten haastig onze maatregelen nemen; gauw werden onze bullen onder de tent geborgen. Weldra barstte de bui ook boven ons los en toen was

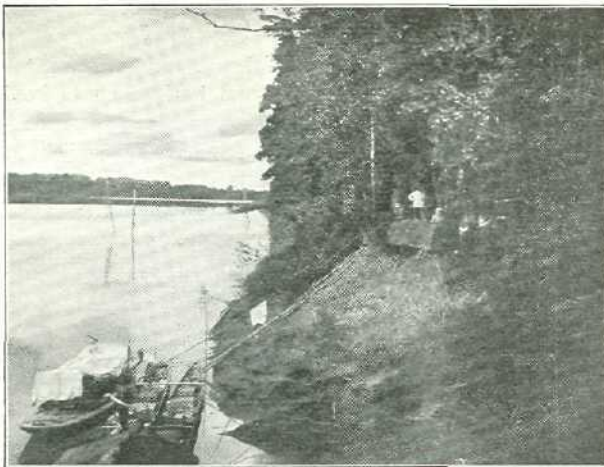
¹⁾ Dajongs = roeispanten.

²⁾ Muskietensoort, welke de malaria overbrengt.

³⁾ Makan = eten.

de kunst, een gunstig hoekje voor onszelf in de tent te vinden, want veldbed en barang namen nagenoeg alle ruimte in beslag. Mijn stalen koffertje bleek nog al gunstig te staan en daarop zaten we dan ook, de een met zijn knie, de ander met zijn voet in den drup, te wachten tot Pluvius ons met rust zou laten. We wachtten tot onze ruggen van boven stijf en van onder als blik waren geworden en gingen ons toen maar eens verzetten onder het reeds genoemde lekkende afdakje. Pas toen het geheel donker was, hield de regen op en zoo konden we terecht zeggen dat ons altijd zoo heerlijk schemerurtje heerlijk in het water was gevallen.

Den elfden Augustus kwamen de prauwen, die den vorigen dag reeds waren verwacht, van beneden aan. Ze brachten ons twee reisgenooten: den geoloog en den botanicus. We stelden hun komst te meer op prijs, daar hun welvoorzene etenskast ons zeer van pas kwam. Door ons onverwacht oponthoud was de onze bijna leeg; sinds een paar dagen leefden we zonder suiker, melk, boter, brood en havermout. Ging de dag begrijpelijker-

Kalongbivak aan de Idenburgrivier.

wijs bijzonder aangenaam voorbij, de nacht baarde eenige zorg. Ik had den slaap nog niet gevat toen een stortbui kwam aangezeten. Het zeil, waarin tijdens de reis bultzak en dekens werden verpakt en dat ik over mijn klamboe placht uit te spreiden tegen eventuele lekkage van de onbetrouwbare tent, beschermde mij dien nacht niet: ik had het niet willen gebruiken om nu eens lekker luchtig te liggen. Welnu, ik zou mijn zin krijgen. Weldra druppelde het gestadig vlak voor mijn neus op mijn bultzak. Na lang weifelen en probeeren ging ik mijn bed maar uit om dit een weinig te verplaatsen. Deze manoeuvre slaagde uitstekend, kostte me echter een paar moddervoeten. Mijn drie reisgezellen, die in de soldatenbarak hun intrek hadden genomen, verging het veel slechter; hun heftig „gekanker” deed mij mijn betrekkelijk droog plekje te meer waardeeren en 's ochtends bleek, dat althans onze geoloog aanmerkelijke waterschade had geleden: hij had meer natte dan droge draden aan het lijf! Helaas werd deze pechvogel ook den volgende nacht door het ongeluk achtervolgd: toen hij zich tegen middernacht in zijn deken wilde rollen, bleek deze te „leven” en wel doordat ze van pas uitgekomen vliegenmaden krioelde! De rijkelijk aanwezige vliegen hadden des middags deze vochtige en ietwat achteloos neergeworpen deken als broedplaats uitverkoren. Slaap lekker! Begrijpelijkerwijze was de „slaapstemming” van

onzen beklagenswaardigen reisgenoot dien nacht voor goed naar de maan.

Den 12den Augustus vingden we de reis door de Meer-vlakte aan; het „sleepje” telde ons onder zijn passagiers. Dit sleepje bestond uit een motorboot, trekkende twee saamgekoppelde zeer groote laadprauwen. Langzaam doorsneden we het land. Vergezichten als in Holland bood deze vlakte niet; de hier meer dan 500 M. breede rivier slingerde zich tusschen nu eens met hoog opgaand riet, dan weer met betrekkelijk ijl geboomte begroeide oevers. Boschcomplexen beperkten steeds het uitzicht, maar het zware ononderbroken oerwoud van den benedenloop kwam hier nergens voor. Veel dierlijk leven zagen we niet. Wie aan deze onberoerde moerassige oevers groote troepen watervogels zou verwachten, kwam bedrogen uit. Hagelwitte, zwartgemantelde, grauwe en kaaneelbruine reigers stonden hier en daar langs den kant, kleine blanke meeuwen scheerden nu en dan in groepjes langs het watervlak of zaten schouder aan schouder op een drijvend boomstronk. Andere watervogels zijn ons niet opgevallen; geen der kleinere steltloopers, geen eend trok onze aandacht. Krokodillen komen ongetwijfeld in deze contreien in aanmerkelijk aantal voor; een enkele maal zagen we er een van de vlakke kleibanken, welke zich in de binnenbochten langs de oevers gevormd hadden, in het water glijden. Kalongs troffen we nu en dan in groote drommen aan, maar hiermede is dan ook de eenige diersoort, die zich in aanmerkelijk aantal aan ons vertoonde, genoemd. Echter mag ik ook de muskieten niet vergeten; deze traden dag en nacht in onaangename kwantiteiten op. Toch was het minder erg dan ik me had voorgesteld en anophelinen zocht ik tevergeefs!

Nadat om 7.15 a.m. de reis was aangevangen, werd om 1 uur p.m. de splitsing bereikt, Kalongeiland, dat juist even in de Van der Willigenrivier is gelegen, op korten afstand gepasseerd en de Idenburgrivier opgevaren, om een paar honderd meter verder het nachtbivakje te bereiken. Idyllisch plekje waar ik een kostelijken achtermiddag doorbracht. Ons zitje, op den hoogen linkeroever in een niet te dicht en te verward maar schaduwwijk oeverbosch gelegen, gaf een aardig uitzicht op het kalme, naar schatting 200 M. breede watervlak en den aardig begroeiden rechteroever. Het bosch had hier, zooals reeds aangeduid, zijn „boerenkool”-type verwisseld met een aangener vorm, niet zoo overweldigend druk, maar door op den voorgrond tredende forsche boomen en mooie boomgroepen van veel schilderachtiger aanzien.

Den volgende morgen werd om half zeven de tocht hervat. Kalm en statig slingerde zich de Idenburgrivier door het vlakke land. Ongeveer daar, waar zij haar hoofdrichting voor de laatste maal van een westelijk in een noordelijk verloopende verandert, zagen we de eerste Meervlaktekampong. Ze bestond niet uit afdakjes; voor het eerst zagen we hier werkelijke papoeahuizen, op hooge palen en met zorg ingedekt. De vloer leek zich op een paar meter boven den grond te bevinden. Er werden slechts enkele papoea's en een vogeljager opgemerkt. 's Avonds gingen we aan den rechteroever in bivak. We bevonden ons weer in een ijl bosch en een boomlooze ruigte, op korten afstand achter ons, bewees nog duidelijker, dat we hier niet in een echt woudland waren.

Na den derden en laatsten motordag weer om half zeven te zijn opgebroken, kwamen we 's middags om 2 uur te Prauwenbivak aan. Niet zeer ver voor dit eindpunt waren we een kampong gepasseerd, bestaande uit een twaalfstal huizen van het reeds beschreven type. Verscheidene mannelijke bewoners begroetten ons luide van-

af den oever, waaraan een tiental prauwen gemeerd lagen. Ook te Prauwenbivak troffen we nog meerdere papoea's en een zestal prauwen aan, blijkbaar tot diezelfde kampong behoorend. We hebben tezamen zeker een 25 man gezien; er zullen er echter nog wel meer zijn geweest, het groote aantal prauwen in aanmerking genomen. De aanraking was van zeer kameraadschappelijke aard: ijverig hielpen onze zwarte broeders bij het uitladen der prauwen. De palmbladeren, waarmee alle bivakgebouwen ketrig waren ingedekt, waren door hen geleverd, en menig varkenspootje hadden ze ons verschaft.

VII. PRAUWENBIVAK.

Prauwenbivak ligt bijzonder schilderachtig tegen een steilen heuvel aan. Het uitzicht is prachtig, vooral naar het oosten; daar verrijst achter de zich voor ons over grooten afstand uitstreckende watervlakte het centrale gebergte, keten na keten. Alle barakken zijn hecht en sterk gebouwd; kaarsrechte stammen vormen stijlen en binten; de vloeren bestaan uit plankjes, die uit den stam van den hier in grooten getale voorkomenden niboengpalm zijn vervaardigd. Van verre gezien maakte ons bivak met zijn boven elkaar als tegen den heuvel aanhangende huisjes den indruk van een europeesch gehucht in het gebergte.

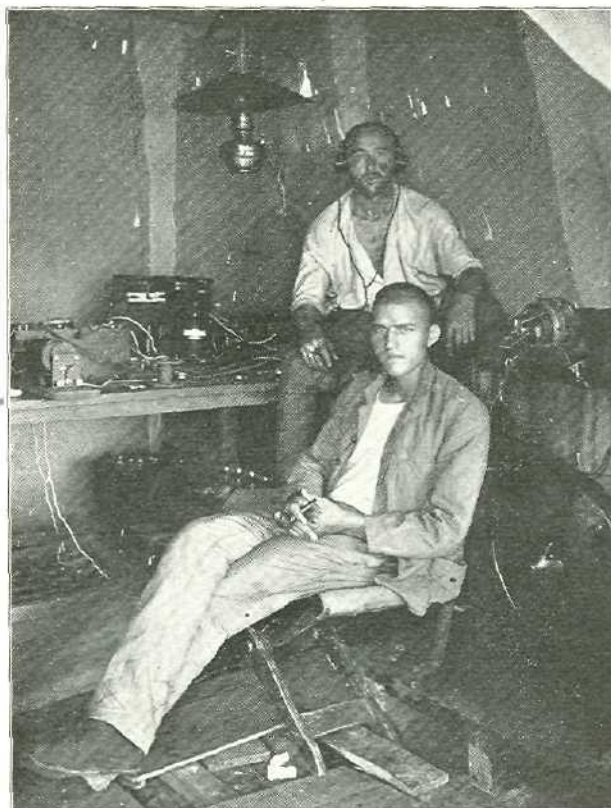
Een groote kamer van muskietengaas deed dienst als officierszitzkamer. Onze „kooi” voldeed uitstekend: lezen, schrijven, eten in een muskietvrije omgeving, het viel niet genoeg te waardeeren. Nu behoefden we 's avonds niet meer voor donker te eten, om daarna haastig achter de klamboe te verdwijnen. We „dineerden” gewoon om acht uur en babbelden dan nog wat gezellig na vóór we naar bed gingen.

Het speet mij niets, dat ik in dit bivak eenige weken moest doorbrengen; het was daar als een buitenverblijf aan den voet van het gebergte. In Pioniersbivak beheerschte het sombere, ondoordringbare oerwoud den indruk, hier overzagen we een landschap, dat niet opviel blijde bewondering te wekken. Het ontwaken was iederen morgen een genot. Vanuit mijn veldbed overzag ik rivier, bosch en bergen, en telkenmale genoot ik het indrukwekkende schouwspel, hoe de strakke bergkammen in de verte en het kanten netwerk der boomkruinen van den boschrand aan de overzijde der rivier zich begonnen af te teekenen tegen den gouden hemel en dat alles nog weerkaatst in het wijde watervlak!

Einde Augustus werd aan Prauwenbivak een klein en schijnbaar nietig huisje toegevoegd; het telegraafkantor. De luit. der genie Droog was eindelijk met de beloofde radio-installaties te Pioniersbivak aangekomen. Hij bracht drie toestellen mede: één installatie zou op Pioniersbivak worden gemonteerd, één op Prauwenbivak, terwijl het derde bestemd was de expeditie op den bergtocht te vergezellen. Het doel, met deze drie stations beoogd, was het waarborgen van het onderling verband tusschen de onderdeelen der expeditie en bovendien de mogelijkheid van het opvangen van het tijdsein van Bandoeng, zulks ten behoeve van de plaatsbepalingen. Op verzenden van telegrammen naar buiten was niet gerekend. De kans was dan ook gering, dat het 1 K.W. station van Pioniersbivak Ambon, een der dichtst bijgelegen radiostations, zou kunnen halen. De beide andere installaties hadden nog zwakker motoren en konden slechts $\frac{1}{5}$ KW. ontwikkelen. Dit vermogen was voor de onderlinge afstanden echter zeer voldoende. De ontvanginrichtingen had-

den veel ruimer werkingssfeer, zoodat telegrammen uit heel Indië zouden kunnen worden opgenomen.

Het was op den avond van den 5den September, dat het draadloos station „Prauwenbivak” werd geopend. Twee forsche oerwoudboomen viel de voor hen zeer zonderlinge taak te beurt, den luchtdraad te dragen. Als die boomen eens hadden kunnen luisteren en begrijpen! Luttele maanden geleden verloren zij zich in het eindeloze woud, eeuwen onberoerd gebleven. Daar kwamen witte menschen opdagen; een open ruimte werd gehakt en een klein huisje daarop neergezet, een hut, nauwelijks mooier dan die van de kinderen des lands. En daarbinnen kwam maar een onaanzienlijk toestelletje te staan. Een gewone koperen draad werd gespannen tusschen hun kruinen, hoog over de open plek en een tweede verbond dezen met het huisje. Het leek kinderspel! Maar de

Prauwenbivak. — Radiotelegrafisten aan 't werk in het telegraafkantor.

woudreuzen zouden hun ooren niet hebben kunnen gelooven, als ze hadden bemerkt, hoe de draad, dien zij droegen, 's menschen woorden grepen uit de lucht, woorden, op honderden mijlen afstands de ruimte ingezonden, woorden uit alle windstreken, in alle talen. Die kleine, witte menschen, schijnbaar verloren in den doolhof van het woud, maakten met dien draad hun stem verneembaar rond den heelen aardbol, en hun gehoorskring grenzenloos. Het was maar een gewone korporaal, die daar beneden in het huisje met het telefoontoestel om het hoofd stond; hij luisterde en vlot schreef hij eenige regels in het vóór hem liggende schrift. Het was een boodschap voor Sydney: „Mr. Watkins Sydney, your letters received, arrive next week, hope you all in good health — Charles.” Dr. Hubrecht en ik waren tegenwoordig bij het aantekenen van dit eerste telegram, te midden van Guinee's wildernis de beschaafde wereld afge-

luisterd. En zoo blasé is de moderne cultuurmensch, dat de zes andere heeren zelfs de moeite niet namen, van deze gedenkwaardige gebeurtenis bijzonder notitie te nemen. Zeker, het is ten slotte heel gewoon, dat de techniek hier zijn werk deed als elders. Maar dat ze zoo verbluffend eenvoudig bleek, dat zelfs de met een minimum aan cultuurvoorwerpen reizenden pionier van de mededeelingen zijner te midden der beschaving levende medemenschen kennis kon nemen, was toch wel opmerkenwaard.

Zoo had dan dit product der moderne beschaving zijn intrede in duister Nieuw-Guinee gedaan. Helaas kon vanwege de ontwrichting van handel en scheepvaart de uitrusting niet volwaardig zijn. De motor, die de dynamo te Prauwenbivak drijven moest, was een z.g. „Smith's wheel”, de bekende fietsaanhangmotor. Het „zaktoestel”, voor de bergen bestemd, kon natuurlijk niet met een motor worden uitgerust, maar moest met handkracht worden gedreven. Deze menschenlijke motor „Ersatz” behoefde gelukkig alleen bij verzending van telegrammen te werken; de ontvangst ging met elementen en accumulatoren. Onze rimboe-installaties moesten eigenlijk als een proefneming worden beschouwd. De Doormantop is telegrafisch verbonden geweest, helaas maar voor zeer korten tijd: de draai-inrichting raakte weldra kapot. Hoogst waarschijnlijk was de groote ijver der „draaiers” — de koelies vonden het een zeer twijfelachtige eer voor motor te mogen spelen — daaraan niet vreemd. Toch heeft onze radio voldoende kunnen bewijzen, dat ze in de wildernis van groot nut kan zijn.

Een dag na onze aankomst te Prauwenbivak kregen we bericht van kap. van Arkel. Nadat de brug den 1en Augustus voltooid was, had hij den aan de overzijde der Doormanrivier verrijzenden bergrug beklommen, met het doel het oude Doormanpad, dat hij daar verwachtte, te zoeken. De klim was niet meegefallen, maar erger was, dat hij het bewuste pad nog niet had aangetroffen. Hij gaf den moed echter niet op en verzocht den 20en Aug. weer een transport naar hem toe te zenden. Hij verwachtte zeker, den Doormanweg dan te hebben gevonden. Het bivak, van waaruit hij zijn briefje had verzonden, duidde hij aan als bivak A, de afstand tot Prauwenbivak bedroeg zes transportdagen.

Den volgenden dag vertrok het sleepje naar beneden en het zien verdwijnen van ons eenige communicatiemiddel met meer beschaafde regionen liet niet na een gevoel van verlatenheid te wekken. Men vergeet niet, dat geen enkele prauw bij ons achterbleef en dat de afstanden op den Mamberamo zoo bijzonder veel grooter waren dan op Zuid-Nieuw-Guineesche rivieren, door de meeste vorige expedities als toegangsweg tot het bergland benut.

Den 20en Augustus vertrok het door kap. v. Arkel gevraagde transport, 80 dwangarbeiders sterk, onder leiding van een europeesch sergeant naar bivak A. Het ziekenrapport was de laatste dagen daarvóór druk bezocht en ik was dan ook goedgeefsich met kwartierziek geweest; ik gaf rust, echter, om op den vertrekdag des te onverbiddelijker te kunnen zijn. En het was een pak van mijn hart, toen ik een voldoende aantal draagkoelies goedschiks op weg wist! Na het vertrek van het transport kwam een vredige kalmte over het kampement en gedurende de volgende dagen maakte ik daarvan gebruik om den omtrek eens nader te verkennen. De eerste tocht was naar den top van den heuvel, waartegen ons bivak was gelegen. Zeer makkelijk te bestijgen was deze nu juist niet; na 20 minuten moeizaam klimmen heeft men

den top bereikt. Daar wacht de belooning! Naar het zuiden en westen daalt ons kopje steil in de Meervlakte af. We zien hier het oerwoud in vogelvlucht en daarachter verheft zich het hooggebergte in een serie van evenwijdige ketens. De tweede en derde rug vinden hun hoogste punt in een kegelvormigen bergtop, welken we direct herkenden als een der domineerende punten van het bergpanorama, op Bataviabivak zoo verlangend aanschouwd, de 3800 M. hooge Doormantop. Daar, in de blauwe bergen voor ons, exploreerde onvermoeid kap. van Arkel met zijn kleine voorhoede.

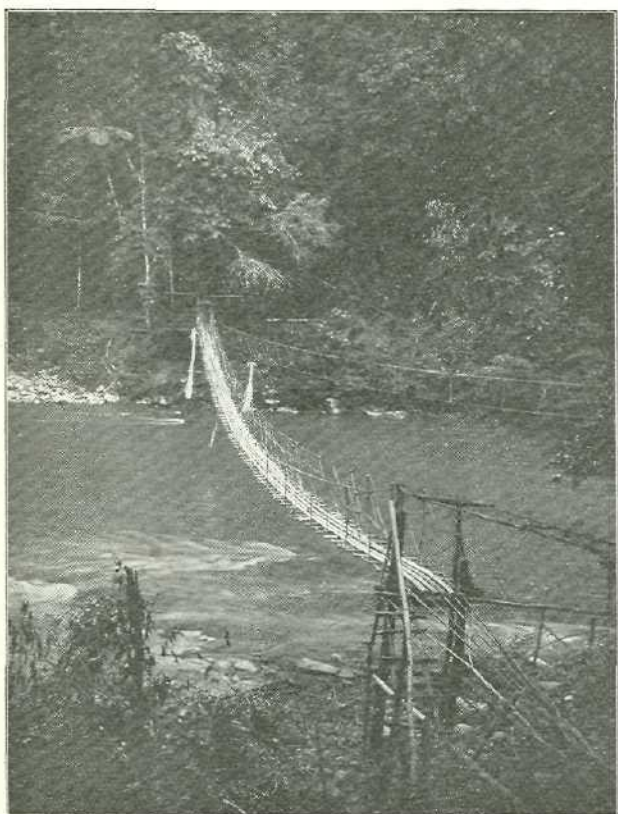
Het bosch, dat den heuvel en ook de strook langland die dezen van de rivier scheidt, bekleedt, was gemakkelijk begaanbaar. De met een zachte bladerenlaag bedekte grond droeg maar weinig onderhout, vandaar, dat de rechte, meest dunne stammen met hun vele lianen en epiphyten des te aardiger indruk maakten. Een helder beekje met bruinrooden grintbodem vormde een schilderachtige afwisseling. Het geroep van een casuaris doorschalde de ruimte. Hij, die dit voor het eerst hoort, staat met eenigen schrik en verwondering stil; het is alsof een gongslag weerklinkt. De heldere, maar zware, diepe beekentoon deed onwillekeurig een kampong in de nabijheid vermoeden, maar onmiddellijk drong zich de onmogelijkheid hiervan op en de begeleiders gaven spoedig de oplossing. Het terrein aan de overzijde der rivier geeft een merkwaardige illustratie op het begrip „Meervlakte”. Van het bivak uit zagen we slechts een aardigen boschrand, maar toen we aan den overkant een wandelingetje maakten, merkten we, dat het bosch maar enkele tientallen meters diep was, en dat daarachter zich uitgestrekte sawahs ¹⁾ bevonden.

De 28ste Augustus was een ware ongeluksdag. Het „sleepje”, met den leider, den overste en den zöoloog aan boord kwam van beneden aan en bracht het bericht, dat de „Edi” den 15den Augustus even beneden Scholteneiland op een steenrichel was vastgelopen. Niet eens op den bewusten steen, al was deze maar een paar honderd meter van de ongeluksplek verwijderd! Onze dajaktransporten werden nu gebruikt om de lading naar Pionierbivak op te voeren, wat aanmerkelijke stagnatie bracht in den opvoer naar boven. Toen kap. van Overeem den 21sten Augustus van Pionierbivak naar Prauwenbivak vertrok, was de toestand van de „Edi” nog verre van hoopvol. Tot overmaat van ramp ontmoette hij voor de Bataviaversnellingen den Overste, die een week eerder was vertrokken om onzen reservemotor door de vallen te brengen. Marine- en Edivallen waren gepasseerd, maar de Bataviaversnellingen vielen niet te nemen: het water was te laag! Het hooge water had ons — nog onbekend met het vaarwater — indertijd ruim een maand oponthoud gekost, nu sprak het lage tij een beslissend veto uit: met de zware logge motorboot waren de vele uitstekende steenen niet te vermijden. Ze werd onder dekking van een korporaal en twee fuseliers achtergelaten en de overste sloot zich wrokkend tegen den wispelturigen stroom bij den leider aan.

Deze beide minder goede berichten van beneden zonken echter in het niet bij de treurige tijding die ons dien avond van boven werd. Het was reeds donker, toen drie fuseliers bezweet en hijgend ons bivak bereikten. De boodschap, die zij brachten, vervulde allen met ontzetting. Sergt. V., de transportcommandant, had zich, op drie dagmarschen van daar, van het leven beroofd. Aardige vlotte jongen als hij was, had hij acht dagen

¹⁾ Moerassen.

geleden welgemoed den marsch aangevangen, hij had kap. van Arkel ontmoet, zijn vrachten zonder incident gebracht, waar ze hoorden en den terugtocht aanvaard. Te Brugbivak, 's avonds om een uur of acht, weerklonk een schot en de zich in de onmiddellijke nabijheid bevindende manschappen vonden hun sergeant liggende op zijn baleh-baleh, het geweer, den loop naar het hoofd gericht, in den arm en met doorschoten schedel. Den volgenden dag hadden drie van hen in één dag de drie dagtrajecten, die hen van huis scheidde, afgelegd om ons de jobstijding te brengen. Den daaropvolgenden morgen togen kap. van Overeem, ik en de Europeesche sergeant Verhoeven op weg om den toestand op te nemen. Een dag later bereikten we de plek des onheils en konden slechts de ons vermelde doodsoorzaak bevestigen. Den 30sten Augustus werd de arme kerel begraven. De kapitein sprak een hartelijk woord. Onze eenige troost in deze diepdroeve oogenblikken was, dat de aanleiding

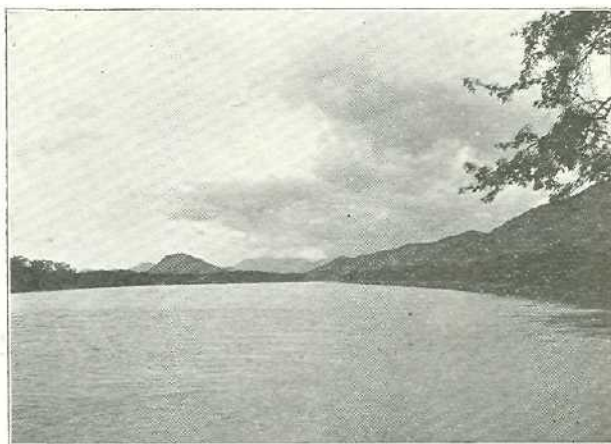

De brug bij Brugbivak, gebouwd door kap. van Arkel.

tot dit ongeval althans niet bij de expeditie zelve was te zoeken.

Hoe treurig de aanleiding tot dezen, mijn eersten tocht door het onbekende binnenland ook was, toch liet de natuur niet na, haar invloed op mij te doen gelden. Vroolijk was deze, den eersten dag, nu juist niet, den heelen dag liepen we door het sombere, drassige laagvlaktewoud en het Woudbivak, dien nacht door ons betrokken, wekte den indruk van kleinheid en oneindige verlatenheid. Toch, of liever juist daardoor was het imponerend. De tweede dag bracht ons, na een paar uur loopens aan de Doormanrivier. Ze heeft daar een zeer breed bed, met talrijke rolsteenbanken. Na eenige uren langs haar rechteroever te hebben gemarcheerd, werd deze zoo hoog en steil, dat het raadzaam werd geacht het pad over de heuvels te leggen. Een steile klim bracht ons op hun kam. Het hooge pad was zacht als

van dennenaalden en de wandeling door het schilderachtige bosch had een pleziertochtje kunnen zijn, ware het doel onzer reis niet zoo droevig geweest. Te vijf ure daalden we, langs een bijna loodrechten wand weer naar de Doormanrivier af. Zijn heldergroen water stroomde bruisend door het hier slechts twintig tot dertig meter breede bed. Een keurige brug verbond de beide oevers. Drie \pm 3 c.M. dikke rottans waren over den stroom gespannen. Dwarsplankjes, hierop bevestigd, vormden den loop, twee rottans ter weerszijden de leuning, door dunner netwerk verder gecompleteerd. Het „Brugbivak" lag aan de overzijde. Het treurige werk, dat we hier te verrichten hadden, benam ons den lust, van de prachtige omgeving te genieten. Een marsch van drie dagen bracht ons weer te Prauwenbivak terug. Juist even vóór ons was daar het motortransport van beneden aangekomen met lt. Drost aan boord. Het zwaartepunt der expeditie was nu van Pionierbivak naar Prauwenbivak verplaatst. Te Pionierbivak verbleven nog slechts lt. Kooy als commandant, die behalve voor de militaire administratie, voor ontvangst en doorzending der expeditiebehoeften te zorgen had en de medicus de Rook. Te Prauwenbivak waren langzamerhand groote voorraden opgestapeld; lt. Drost zou daar nu het com-

Uitzicht op de Idenburgrivier vanuit Prauwenbivak.

mando op zich nemen. De leider, de overste en de geoloog maakten zich gereed kap. van Arkel op te zoeken, van wien intusschen bericht was gekomen, dat hij even boven bivak A het oude pad van Doorman had gevonden en binnenkort den Doormantop hoopte te bereiken. Toen ik later zelf den tocht maakte door het dichte, nergens uitzicht gevende bosch en men mij aan enkele zes jaar oude, derhalve bijna onherkenbare kappingen, het oude pad van Doorman toonde, begreep ik, dat het niet ieders werk was, in een oerwoud een gegeven punt te vinden. Kap. van Arkel had zijn sporen op dat gebied echter reeds lang verdiend.

Op den 6en September ging het juist genoemde drietal op weg naar kap. van Arkel. Ongeveer negentig koelies volgden hen, veertig hiervan zouden bij Brugbivak terugkeeren, na hun vracht rijst aldaar te hebben gedeponeerd, dertig zouden tot het volgende depot, bivak A, meegaan, terwijl de overblijvende twintig man tot de voorhoede zouden doormarcheeren. De genoemde dertig koelies bleven dan transport loopen tusschen depot A en Brugbivak, terwijl de eerste veertig zouden zorgen, dat aldaar steeds voldoende voorraad voorhanden was. Teneinde het koelieaantal te vergrooten, zou controleur

Jongejans naar beneden gaan om vijftig dajaks te halen; Prauwenbivak bevatte levensmiddelen voldoende, om met geringeren aanvoer te kunnen volstaan.

Na vertrek van het transport kwam een vredige rust over het kamp. Wat een heerlijk zitje was toch het voorgalerijtje van ons officiershuis! Wat een prachtig uitzicht gaf het op het landschap! Op den voorgrond de rivier, zilverbruin-blauw watervlak met hier en daar een rimpelveld en wat stroomrafels. De oevers kleurden in het morgenuur nog zachtgroen: eerst de rietzoom, dan de boschrand, donkerder, met een mengeling van licht en schaduw en met mooie bruinroode toefen

peditie bezorgde deze lieden een veiligen ruggesteun bij hun tochten in deze gewesten en ze waagden zich dan ook verder, dan ze vroeger plachten te doen. En een paar blikken rijst, door de „kompenie" zoo nu en dan goedgustig afgeschoven, kwamen hun zeer goed te pas. Op Pionierbivak logeerden geregeld vogeljagers en ook hier op Prauwenbivak had reeds een troepje sinds geruimen tijd zijn tenten opgeslagen. Wij zagen het wel graag, want zooals ik hiervoor reeds opmerkte, wisten deze handelaars nog wel eens iets te vertellen over land en volk en bovenal, ze brachten ons in contact met de bewoners dezer streken.

Prauwenbivak.

doorzaaid: de ontluikende bladerdos van een der vele soorten oerwoudboomen. Op den achtergrond de bergen, blauw en strak; daarboven de hemel, eveneens blauw, maar teer en diep en met wattige wolken bezet. Twee prauwen kwamen aangedreven van bovenstreams, het bleken vogeljagers te zijn. Op den eenigen uitlegger der grootste boot was een huisje uitgebouwd, gedekt met bladeren en lappen, waaronder de Oostersche handelaars waren gezeten. Zes zwarte kroesharige roeiers pagaaiden het schuitje voort. Is het wonder, dat oude reisverhalen, in vroeger jaren gesavoureed, kwamen opdoemen voor mijn geest? Wat ik toen las in reikhalzend verlangen, was hier werkelijkheid geworden!

De vogeljagers bleven, zooals te verwachten was, een paar dagen logeeren in ons kamp. De Mamberamo-ex-

Meermalen kwamen de papoea's der naburige kampongs hen in ons bivak opzoeken; ze brachten hun sago en vergezelden hen ook wel op hun jachttochten. Deze Meervlaktebewoners waren een lustig volkje. Als ze op visite waren, weergalmden de lucht van hun luidruchtig gelach en geschreeuw, men zou zich bijna op de Nieuwmarkt te Amsterdam wanen. Praatgraag, goedlachs, druk gesticuleerend, maakten ze een kinderlijken, goedmoedigen indruk. Ze zien er heel wat eenvoudiger uit dan hun rasgenooten van beneden. Een zeer enkele draagt de rottanbanden in het haar, de buikomwinding en den staart van palmblad. De meesten dragen een paar voor en achter den gordel ahangende lappen, zooals dit aan de benedenrivier slechts bij de vrouwen gebruikelijk was. Versierselen zijn in veel minder verscheidenheid en in

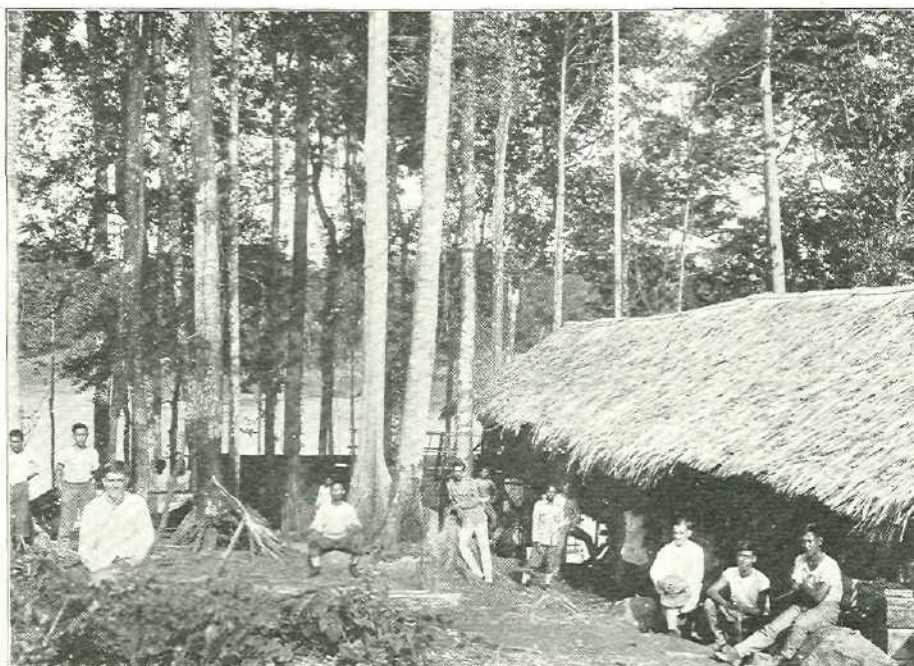
veel geringer aantal aanwezig. Toch is het duidelijk, dat boven- en benedenrivierbewoners zich geheel en al kleeden, of trachten te kleeden, naar hetzelfde model.

De Boromesso blijkt de Mamberamopapoea in uiterste perfectie te zijn, Takoetamesso en Saberi zijn eenvoudiger en deze Meervlaktebewoners zijn nog weer primitiever. Eigenaardig is, dat niet alleen in kleding en versiering, maar ook in fysiek en psyche analoge graden te onderscheiden zijn. De Boromesso die wij zagen, waren krachtige, ja atletische figuren en zelfs in hun gelaat viel een forsche mooie lijn vaak niet te miskennen. In hun optreden waren ze zelfbewust en gereserveerd. Daartegenover waren vooral de Takoetamesso kleiner, tengerder, leelijker, kinderlijker, meer bedeesd. Ook de Meervlaktepapoea's zijn niet zoo groot en fors. Daar bij hen de haartooi meest geheel ontbreekt, heeft men hier gelegenheid op te merken, welk een groote overeenkomst met negers sommigen vertoonen. Toch ziet men maar weinigen waarbij ook de vooruitstekende

de boorden der boot gedekt; kleine vierkante openingen hierin dienen waarschijnlijk alle kijkgaten bij een dergelijke houding in oogenblikken van gevaar. Pijl en boog hebben ongeveer dezelfde grootte en vorm als die der ons reeds bekende papoea's.

Den 12den September vertrok controleur Jongejans naar beneden om de dajaks te halen. Aangezien aan de draadloze installatie iets haperde, ging een der korporeelseinners mede om op het half September verwacht wordende S.S. „Albatros” eenige reparaties te doen verrichten. Er kwamen toen stille dagen in Prauwenbivak; behalve de Europeanen waren slechts een achtstal fuseliers en enkele tijdelijk invalide dwangarbeiders thuis. Eens in de zes dagen hadden de transportloopers hun rustdag na den vijfdaagschen marsch en eens in de zes dagen lag de motor hier. Gelukkig dat dit eentonig bestaan voor geen van ons lang duren zou; na een paar weken hoopten we allen den bergtocht te hebben aangevangen.

Ons vredige kampeven werd echter door de elementen

Soldatenbarak in Prauwenbivak.

mond en de dikke lippen tot deze gelijkenis medewerken. En of de huid, na grondige reiniging, wel donker genoeg zou zijn? Het valt sterk te betwijfelen.

Een goedmoedige vrijmoedigheid valt deze kinderen der wildernis niet te ontzeggen. Practische zin evenmin: met kraaltjes, spiegeltjes en andere snuisterijen bereikt men bij hen niet veel. Neen, messen en liefst bijlen moesten ze hebben. Zeer eigenaardig is de vorm van hun prauwen. De boomen, die tot een boot worden verwerkt, worden zoo diep uitgehold, dat een inzittende man slechts met zijn hoofd boven de randen uitsteekt. Voor- en achterkant worden zeer stomp bijgewerkt. Meestal worden deze „stukken holle boomstam” — want men kan er haast niet toe komen een dergelijk maaksel een prauw te noemen — voortbewogen door één man, schrijlings bovenop den voorstevan gezeten; deze steekt een lange roeispaan recht voor zich in het water en haalt ze dan naar zich toe. Soms zit ook op den achterstevan een dergelijke roeier. Ongetwijfeld zitten de inzittenden zeer veilig; door even het hoofd te buigen, zijn ze volkomen door

meermalen in beroering gebracht. Onweersbuitjes waren geen zeldzaamheid. En wat voor buitjes! Zoo tegen zons- ondergang vertoonde zich dan een zware wolkbank boven den oosterhorizon, nu en dan verlicht door een zwakke flikkering. Wat later hoorde men een eigenaardig geruisch in de verte, het was de wind, op den voet gevolgd door de bui. Intusschen was de avond meestal gedaald en zaten we bij de lamp onrustig af te wachten de dingen, die komen zouden, hopende, dat die wat zouden meevallen! Maar dikwijls pakte het verkeerd uit. De lamp begon te flikkeren, om plots uit te floepen. Een holle windvlaag deed alle paperassen van de tafel waaien. Gegons naderde van over de rivier..... even later striemde de regen door de „kooi”. Wat hielp ons waterdichte dak bij vier gazen wanden, waar de geweldige windvlagen de druppels dwars doorheen joegen? Het water viel bij stroomen, van verlaten onzer schuilplaats was geen sprake. Gelaten hokten we bij elkaar in den minst natten hoek, in het stikdonker, hetwelk nu en dan door een bliksemstraal werd verscheurd. En als dan een uurtje

later de hui was voorbijgedreven, konden we bij het weer ontstoken lamplicht den natten rommel redderen. Alle stoelen kletsnat, in de zeildoeken zittingen plasjes, alles wat aan boeken niet tijdig in veiligheid was gebracht, doorweekt, de grond een glibberige massa. Bij zulke gelegenheden kwam ons weer duidelijk voor den geest hoe we hier verre waren van „home, sweet home.”

Op den 18den September aanvaardde de botanicus zijn tocht de bergen in. We namen afscheid, in de hoop hem spoedig in koel klimaat te achterhalen. We schenen hier een kentering door te maken. Het mooie weer van de eerste maand van ons verblijf in dit bivak, toen iedere morgenstond scheen te dingen naar den prijs der schoonheid, had plaats gemaakt voor buiige dagen; regen en wind, heide, steeds uit het Z.-O. komende, deden zich duchtig gelden. De 26ste September was weer een dag van den ouden stempel. De zoöloog had zich op-gemaakt, het spoor van den botanicus te volgen. Zoo hadden dan nu geoloog, dier- en plantkundige hun werk in het, door het wetenschappelijk onderzoek tot nu toe onberoerd gelaten gebied aangevangen. Het prachtige weer verleide Lt. Droog en mij ertoe onze vertrekkenden reisgenoot tot den top van onzen heuvel te vergezellen. Wij werden door een prachtig uitzicht beloond. De open ruimte, in het bosch gekapt, veroorloofde ons een ruimen kijk naar het zuidwesten.

Vóór ons, aan den voet van den heuvel, spreidde zich de Meervlakte uit als een groene zee: zee omdat de boomkruinen een onberispelijk vlak schenen te vormen, echter gebroken als door golven van groen. Daarachter verhief zich de eerste, nog lage rug, daarboven lijnde de tweede, nog hooger kante de hoofdkam zijn zigzag tegen de blauwe lucht..... culmineerend in onzen Doormantop. Onze, want deze top was ons, nadat kap. van Arkel hem met zijn koene spits reeds in begin September had bestegen en bezet gehouden en er den 16en September den leider, den Overste en den geoloog ontvangen had. Wij staarden naar den forschen, kalen steenkop, die het hoogste punt van den kolos vormde..... nog luffele weken en ook wij hoopten van daaruit ons oog te kunnen laten weiden over de vlakte en rivieren noordwaarts en de bergen zuidwaarts. Ja, vooral zuidwaarts naar het onbezochte dal, waarin ook door onze expeditieleiden vele rookkolommen waren opgemerkt. Het was dus bewoond, het was nog steeds zooals Doorman het had afgeschilderd.

Na een poging te hebben gedaan den Doormantop met het fototoestel te nemen, welke later wel geslaagd bleek, en een kwartiertje te hebben uitgerust, nam de zoöloog afscheid en gingen wij naar het kamp terug. Zoo was dan nu de laatste van het drietal geleerden aan de wildernis afgeleverd!

Den volgenden dag kwam de mail en bracht daarmee een vreugdevolle afwisseling. Tevens kwam het bericht van den heer Jongejans, dat hij per volgend transport met 54 dajaks naar boven zou komen. Dat beteekende dus, dat ook ik me gereed kon maken voor den tocht naar het binnenland. Lt. Droog zou zich bij ons aansluiten. Want dank zij de reparatie, op de „Albatros” verricht, zou de draadlooze installatie binnen een paar dagen weer kunnen werken. De verbinding Pionierbivak—Prauwenbivak was daarmee hersteld. Lt. Droog zou nu probeeren, het draagbare toestel op den Doormantop op te stellen. Den 3en October kwam de luidruchtige dajak-troep aan, den 4en werden alle voorbereidingen getroffen, om den volgenden dag den elfdaagschen tocht naar de „3800” aan te vangen.

VIII. NAAR DEN DOORMANTOP.

In den vroegen ochtend van den 5den October werden we door een ruischenden regen verwelkomd. Dat voor-spelde weinig goeds. Toch werden de laatste voorbereid-selen getroffen en voor het half acht was, zette de stoet zich in beweging. Juist kwam de zon door de wolken gluren en zoo begon de tocht dan toch niet onder al te ongunstige omstandigheden. Langzaam kroop de mens-chenslang het steile voetpad op; een lange rij dajaks, voorovergebogen, steunend op een langen stok of speer, den last in een draagmand op den rug. De weg, waarvan we ons geen gunstige voorstelling hadden gemaakt, gezien de vele regens tijdens de laatste dagen, viel ten slotte mee. Wel bemodderden we ons tot over de knieën, maar dat is onvermijdelijk. In een oerwoud is alles nat en dus is een pad niet veel anders dan een modderspoor.

Tegen elf uur werd eetrust gehouden op den zandigen grintoever van een riviertje. Het menu bestond uit droge rijst en een paar plakjes gehakt. Nu was het uit met alle afwisseling. In Prauwenbivak waren wel geen brood en versche aardappelen verstrekt, maar daar hadden we 's avonds toch nog steeds hutspot van groenten en aard-appelen uit blik gegeten en ook was er nogal eens een versch gevangen vischje of, zeldzamer, een duifje vers-chalkt. Zelfs had de laatste menagemester Lt. Droog, zich groote verdiensten verworven door het geven van toe-spijs: chocoladepudding, rijstpudding met bessensap, e.d. Maar in den vervolge zou het zijn: 's middags en 's avonds rijst, droogjesweg met een stukje gedroogde visch, of een plakje opgebakken gehakt of wat Australisch rund-vleesch. Voor ontbijt bleef havermout gehandhaafd. Een enkel blik spek, boter en sambal konden ter veraan-genaming van ons eenvoudig kostje dienen, terwijl suiker en melk ons een smakelijk kopje koffie, thee of choco-lade waarborgden; want deze laatste drie artikelen waren niet vergeten. Als ik nu nog ons bordje katjang-idjoesoep, — wat wij wel is waar op reis niet kregen, maar dat ons toch in de vaste bivaks wachtte — vermeld, heb ik alle beschikbare voedingsmiddelen de revue laten passeeren. Vóór een Hollandsche maag had de spijslijst weinig ver-lokkends; desalniettemin kan ik verzekeren, dat na een stevige wandeling de rijst er in ging als klokspijs!

Na het eten wachtte ons nog een dik uur gaans door een moerassig stuk bosch. Van een pad was geen sprake meer. De laatste loodjes wogen het zwaarst. Om ruim één uur werd Woudbivak bereikt. Het was een somber oord. Aan een kreekje lagen een paar afdakjes, midden in het drassige meervlaktewoud. Maar het beekje bevatte toch nog water genoeg om lekker te baden en de onder de modder bedolven beenbekleding af te spoelen. Intus-schen werden de slaappleaatsen met zeilen afgedekt en het bultzakje met toebehooren gespreid. En als we dan in een droge pyama op ons aldus toebereid plaatsje ons kopje koffie slurpten, deerde ons de sombere omgeving weinig, zelfs niet, toen de regen de triestigheid ten top voerde. Het was hier voor het eerst van mijn leven, dat ik me in het eindelooze oerwoud te slapen legde en dit bivak bleef in mijn gedachte daarom als „Woudbivak” vastgelegd.

Den heelen nacht drensde de regen neer op ons zeil, maar gelukkig bracht de ochtend droogte. Onze droge nachtkleeren werden weer zorgvuldig in de dekens ge-roid en we trokken onze kletsnatte plunje van den vorigen dag weer aan. Ach, in het tropisch laagland is dat wel te doen, al bezorgde het ons eenige onaangename oog-en-blikken. Alleen het aantrekken der natte schoenen was

een ontzettend karwei. Na een kop koffie en een bord haverhout gingen we voorwaarts, weer strompelend van den eenen modderpoel in den anderen. We zagen en hoorden weinig op onzen weg: nu en dan het kriegschend gekakel van een paar neushoornvogels in de kruinen der boomen, wat geschreeuw van parkieten en eenmaal het sonore geschal van den casuaris. Een enkele maal vluchtten een paar duiven haastig uit het onderhout. Vogels zien, geen sprake van. Bloemen evenmin. Deze moet men in een oerwoud zoeken!

Na anderhalf uur loopen was de steile heuvel bereikt, die ons van de Doormanrivier scheidde. Nog een kwartier en we waren van de sombere boschsfeer verplaatst in die van een ruim, zonnig, vlak dal, waardoor de ongeveer 50 M. breede stroom zich bruisend tusschen breede rolsteenbanken een weg baande. Heerlijk rusten was het hier. We gingen tot de knieën in het water om onze modderbenen schoon te spoelen. Even later moesten we er tot over ons middel in, om naar een grintbank, waarover ons pad eenigen afstand voerde, over te steken.

de vorige, terwijl de eerste vier uur bedroeg — vonden de dragers hem toch den zwaarsten: ze traptten liever modder, dan dat ze heuvel op heuvel af moesten. Voor ons was het zeker niet de onaangenaamste dag: ons zachte mospad voerde over schilderachtige kammetjes door een aardig bosch. Dit woud miste het rommelige, slordige van dat in de lagere gedeelten, die wij tot nu toe doorgetrokken waren. Het omgevende groen was als verticaal gearceerd door het rechtop rijzende dunstammige hout. Dikke stammen waren er ook wel, maar toch vrij weinig. Het op deze geringe hoogte reeds alom tegenwoordige mos leverde een aardige stoffeering en zijn bruinroode worteltjes vormden een kostelijke bodembedekking.

Na meerdere malen bergstroompjes te zijn overgetrokken — hetgeen beteekende een afdaling in een ravijn en een beklimming der overzijde — ontmoetten we eindelijk eenige groote steenklompen, als verdwaald in het bosch liggend, die met vreugde werden begroet. Zij beteekenden, dat over een half uur onze laatste afdaling

Papoea's van de Noordkust, ingehuurd door vogeljagers; een heeft een jongen koeskoes op den arm.

De marsch was verder licht. Nog geen anderhalf uur door het vlakke oeverbosch of we waren in het Aalscholverbivak, zoogenaamd naar de aalscholvers, die zich hier in vrij grooten getale bevonden. Deze zwarte vogels vliegen gestadig stroomopwaarts, gaan daar te water, laten zich met den bruisenden stroom meevoeren, al duikend naar visch, om weldra op te vliegen en zich weer stroomop te begeven. Juist voor ons bivak, op den rivieroever gelegen, herhaalde zich dit spelletje voortdurend. Een heerlijk bad in het heldere water besloot onzen tocht en het zonnetje veroorloofde ons de afgespelde kleeren te drogen. Helaas begon het later weer te regenen, zoodat onze schoenen den volgenden morgen nauwelijks minder nat waren dan na den vorigen nacht.

Daar de Doormanrivier meer bovenstroomsch tusschen vrij steile heuvels verloopt, was het niet mogelijk geweest zijn oever te volgen, maar hadden we het pad over de heuvels moeten leggen. Ofschoon ook deze dagmarsch niet groot was, — netto en onbeladen drie uur, evenals

zou beginnen en dat wij gedurende dezen tijd ons ongestoord in horizontale richting zouden kunnen voortbewegen. Maar genoemde afdaling geschiedde dan ook nagenoeg in verticalen zin! Voor de dragers was het werkelijk een halsbrekende toer, beneden te komen. Maar daar was alle leed geleden; de brug lag voor ons en het bivak bevond zich aan de overzijde der rivier. Deze, nog steeds de Doormanrivier, had hier volledig het karakter van een grooten bergstroom. Haar water kleurde schitterend smaragdgroen en joeg met bruisend geweld onder de 40 M. lange rottanbrug. Naar dit keurig stukje rimboebouwwerk, had het bivak, dat wij heden bereikten, den naam „Brugbivak” gekregen. Het was een der schilderachtigste plekjes op onzen weg. Helaas noodzaakte een meedoogenlooze stortregen ons 's middags de „haleh-baleh” te houden.

Den volgenden dag regende het nog steeds. Ieder treuzelde met het zich klaarmaken, de lust tot vertrek was onder zulke omstandigheden niet bijster groot. Toch

waren we voor half acht in beweging. We begonnen met een steilen klim tegen de linkerdalhelling. Boven gekomen wachtte ons niet veel beters, het bleef dalen en stijgen door het kletsnatte bosch. Het werk voor de dragers was zwaar, het was maar goed dat de dagmarschen, de rusten er af en voor onbeladen menschen gerekend, nauwelijks drie uur lang waren. Na anderhalf uur klimmen begon een langzaam glooiende daling, ten slotte eindigend in een diepe steilwandige kloof. Van loopen was geen sprake meer, we zeulden langs de modderige helling naar beneden, handen en voeten gebruikend. En dan maar weer naar boven aan de andere zij! Voor ons, bijna onbeladenen, vormden de dagelijksche wandelingen een waren gymnastiek cursus, de overal aanwezige stammetjes en wortels leverden zooveel steunpunten aan hand en voet, dat van gevaar nauwelijks sprake was. Maar dat er bij de dragers nimmer een ongeluk is voorgekomen, pleitte voor hun wonderlijke behendigheid.

Op onze stijging volgde natuurlijk weer een daling; 3800 M. stijgens lagen voor ons, maar het werd ons duidelijk, dat we het twee- tot drievoudige zouden moeten klimmen om den begeerden top te bereiken. Voor dien dag was ons leed echter weldra geleden. Na de daling volgde nog een kwartier modderig gestrompel en daarna betraden we het „steenbivak” of beter „bivak batoe”, want de naam was door onze inlandsche reisgenooten gegeven. Deze is ongetwijfeld typeerend. Onze afdakjes stonden in een kloof aan den oever van een stortbeek, wier met zware keien bezet bed voor ons bivakje een komvormige verbredening vormde, uitstekend voor wasschen en plassen geschikt. Een huishooge steenklomp hing schuin over het benedenstromsche deel van onze kampplaats, daar een goede, doch wel wat angstwekkende beschutting biedend. Wij althans kozen daar onze slaappleats niet. De middag bracht een waterig zonnetje, slechts moeilijk tot den bodem onzer nauwe kloof doordringend, waarvan we gebruik maakten een paar foto's te maken.

Den volgenden ochtend doken we voor de vierde maal in onze natte pakken. Een poging om mijn schoenen den vorigen middag bij een vuurtje te drogen, was mislukt; het vuurtje was te gauw uitgegaan. Om half zeven waren we weer op marsch. Bergopwaarts weer. Het bosch leek me ijler, dan dat van voorheen. In het onderhout vielen vooral palmen en jonge pandanen op. Ook werd mijn aandacht telkens getrokken door de groote waterhoudende kelken der Nepenthes en door een miniatuur-bamboesoort met de allures van een klimplant. De boschgrond was zeer poreus, tusschen het netwerk van groote en kleine wortels was meer gat dan grond. Na een uur loopen, meest in zwak stijgende richting, begon een steile afdaling in een ravijn. We daalden af, evenwijdig aan een waterval, vele tientallen meters hoog. Beneden gekomen beyonden we ons in een kloof, tusschen wier steile rotswanden een bergstroom zich donderend een weg baande. Het was een grootsche aanblik. Door middel van een dikken boomstam staken we de beek over. Het was duidelijk, dat we ons nu in bergterrein bevonden! Had de trotsche kloof ons dit geleerd, de klim, die nu volgde, overtuigde ons ten overvloede. Bijna een uur lang ging het steil naar boven. En toen we daarna ons amechtig nederzetten om uit te blazen, bracht een frisch gevoel onder de natte kleeren ons alweder in herinnering, hoe we nu toch metterdaad een aanmerkelijke hoogte hadden bereikt.

Ietwat huiverend nuttigden we ons bordje rijst met gehakt en dat bracht ons weer op temperatuur. Daarna

werd de wandeling hervat, nu gelukkig eer dalend dan stijgend. Maar ten slotte wachtte ons toch nog een onaangenaam klimpartijtje. Gelukkig kwam weldra een onbeladen dajak ons tegemoet. Dat was altijd een teeken, dat het bivak nabij was: de vlugste dragers hadden er hun vrachtje reeds neergezet en gingen hun zwakkere broeders daarna tegemoet om hen wat te verlichten. Prijzenswaardige hulpvaardigheid, die ik niet had verwacht.

Het bivak, dat we weldra bereikten, was wel het minst mooie, dat ons tot nu toe tot nachtverblijf had gediend. We lagen midden in het bosch en moesten zelfs om te baden een slecht pad afstropelen. En toen weldra hevige regenvlagen elkaar opvolgden, kwam ons de benaming „Rotbivak”¹⁾ als zeer toepasselijk voor den geest. Tot overmaat van ramp lekten de zeilen, tot dekking onzer afdakjes gebruikt, en moesten we met ons eigen zeil te hulp komen. Koud hadden we het niet; het bad onder een watervalletje van een stortbeek deed nog zeer aangenaam aan. Alhoewel het in den nanacht droog was geworden, was het den volgenden morgen een somber ontwaken in het troosteloze bosch. Het eenige goede was, dat ik mij dezen — zesden — reisdag kon veroorlooven, een droog stel kleeren aan te trekken. De oude spulletjes, die ik vanaf Prauwenbivak aan had, konden worden weggeworpen op jas en schoenen na. De laatste waren natuurlijk, als alle vorige dagen, kletsnat.

Om half zeven ving de tocht weer aan. We stegen en aan den klim scheen geen eind te komen. Na ruim drie kwartier hadden we een kam bereikt. Nu zou het wel gemakkelijker worden, dachten we. Echter, telkens ging het weer naar boven. Het bosch werd duidelijk ijler en lager, we snoven Hollandsche lucht op! Nu en dan werd ons een uitzicht op den omtrek veroorloofd. Dit was vóór dien nog maar eenmaal gebeurd, en wel den vorigen dag. Voor we in den toen beschreven kloof afdaalden, had ik tusschen het geboomte door even uitzicht naar het noorden over de vlakte gehad. Een boomzee strekte zich uit aan mijn voeten, op den voorgrond vertoonde zich een stuk zilverlint, blijkbaar de Doormanrivier. Neveldreven beneden me over de wouden. Dit was een voorproefje geweest van wat we den volgenden dag te zien zouden krijgen. We keken toen als over een ver beneden ons liggende zee: de heele Meervlakte was door wolken aan ons oog onttrokken. In de verte sloten van Rees- en Gauttiergebergte onzen gezichtskring af. Even verder hadden we zicht naar het zuidoosten. Keten na keten rees voor ons op en nu in onze onmiddellijke nabijheid. We waren midden in de bergen. Aan den top van een puinafglijding rustten we een half uurtje uit, genietend van het berglandschap. Het moet me echter van het hart, dat de uniforme begroeiing de forsche bergruggen hun schoonheid grootendeels ontnam.

Ons pad was steeds eigenaardiger geworden. De mosbegroeiing nam hand over hand toe en het pad was eigenlijk slechts een netwerk van wortels. Alles wat men beetpakte, voelde aan als een natte spons. We waren reeds in de onderste regionen van de moszone aangeland. De tocht was ditmaal bijzonder kort: de afstand tot ons doel bedroeg slechts ruim 2 uur. De botanicus kwam ons tegemoet en voerde ons kort daarna het z.g. bivak A, waar hij met den zoöloog reeds 10 dagen had vertoeft, binnen. Deze laatste lag juist ongesteld te bed, voor

¹⁾ De botanicus doopte dit bivak later wat netter: „Cruciferenbivak”, en wel omdat daar de eenige cruciferensoort der expeditie werd gevonden.

zoover men een vochtig bultzakje op een baleh-baleh van takken, onder een van voor en achter open afdak, een bed kan noemen. Onze overijverige dierkundige had eenige dagen zoodanig door modder en nattigheid gescharreld, belust op buit, om die daarna in een open pondokje te prepareren, dat hij den vorigen dag, van kou verkleumd, met hevige spierkrampen naar kooi had moeten. Nu troffen we hem, met koorts onder de wol liggend, in zeer mismoedige stemming aan. Maar, ziek zijn onder de onderhavige omstandigheden is dan ook bijzonder onplezierig. En het werk van een zoöloog: 's morgens jagen door het op deze hoogten zoo goed als onbegaanbare terrein, 's middags prepareren in een open hut in vocht en mist was hier niet aangenaam. Boven-

een uitgebreid panorama zich voor ons oog ontrolde. Meestal was er echter niets anders te zien, dan grauwe mist. Aan de andere zijde bevonden zich de groezelig uitzierende afdakjes, omgeven door dat, wat ons nu al bijna een jaar omgaf: bosch. Maar het was toch niet meer het tropische woud. De boomen waren lager en meer gedrongen, de takken grilliger gebogen, de stammen ruig van mos. Ik zag boomen, wier voorkomen mij aan de Middellandsche zeekustvormen deed denken, hoewel ik leek ben op botanisch gebied. Eigenaardig waren de vele myrmecodia's, hangende aan de boomen. Deze planten maakten den indruk van appel- tot kokosnoot-groote knollen, onder aan de takken der boomen aan hun wortel opgehangen, terwijl uit de onderste pool een

Prauwenbivak. — Een keurbende van dragers, dwangarbeiders uit alle deelen van den Archipel.

dien bleek het houtwerk der jachtgeweren door de vochtigheid zoodanig te „werken” dat ze telkens weigerden. Een en ander gaf voldoende verklaring van den froosteloozen gemoedstoestand des heeren van Heurn. Gelukkig verbeterde, met zijn welbevinden, ook zijn stemming in eerstvolgende dagen spoedig.

We zijn in bivak A van 10 tot 13 October gebleven, zulks in verband met den transportdienst. Dit bivak werd door de inlanders zeer kenschetsend Goenoeng boetak (donkere berg) genoemd en wel omdat de telkens weer aandrijvende mistbanken en neerspiegelende regens, het kamp meest in een somber was hulden. Wat mij betrof, ik waande me in Hollandsche omgeving en wel in 't bijzonder door den grauwen toon, die overheerschte en den modder, terwijl de temperatuur zijn tropische hoogte geheel had verloren.

Vóór het bivak, op de noordelijke helling van onzen rug, waren de boomen geveld, zoodat bij helder weer

boschje bladeren spruit. Mede opvallend waren de in overgroot aantal aanwezige niboengpalmen, hier nog een tropisch stigma aan het bosch verleenend.

De vochtigheid veroorzaakte een onaangename kilte, ofschoon de temperatuur toch eigenlijk nog zomersch — van Hollandsch standpunt — te noemen was. Het volkomen ontkleed baden in het kleine beekje, na de wandeling bekwam mij nog heel goed. Maar de nachtelijke stortregen, die we van 11 op 12 October te verduren kregen, was toch minder aangenaam te dragen. Ik had nauwelijks den slaap gevat, of alarm in onze barak wekte mij. Ik begreep niet dadelijk, wat er gaande was, maar een druppelstraaltje op mijn heup deed me overeind zitten. Houdt de zeilen vast! werd er geroepen. Nu ging mij een licht op, te laat echter helaas. Toen ik mijn hoofd buiten de klamboe stak om het klapperend dekzeil te grijpen, gutste een golf hemelwater op klamboe, bultzak en deken neer. Maar niet alleen, dat de beide dakzeilen

door den wind, die de plotseling opgekomen bui vergezeld, uiteen waren geweken, bij mijn voeteneinde was de bedekking geheel in het ongereede geraakt en daar viel nog slechts algeheele doorweektheid van alle beddegoed te constateeren. Na eenigszins de lekkage te hebben verholpen, kromde ik samen op het droge einde van mijn bultzak, onder de bovenste helft van mijn wollen deken. Toen de bui verminderde, kwam ik even te voorschijn, haalde mijn klamboe, nat als een dweil, weg, schoot in mijn trui en in een drogen broek en dook weer weg, om te pogen in bovengenoemde min gemakkelijke ligging het verdere deel van den nacht door te brengen. Gelukkig lukte dat uitstekend; alleen werd ik 's ochtends wakker met een pijnlijke heup als gevolg van de ongewone houding. Maar we hadden juist bijtijds een goede les gehad: met zeer weinig moeite bleek een geheel betrouwbare dakbedekking met onze zeilen te bereiken.

De omstandigheden brachten mede, dat we tot 13 October in bivak A verbleven. We troffen het, want de zon kwam verscheidene malen het mistgordijn verscheuren. En zoo waren we eenige malen in de gelegenheid van het uitzicht te genieten. De Meervlakte vertoonde zich dan in zijn typischen aanschijn: een wijde vlakte, waarvan de woudbedekking slechts onderbroken werd door zilverwitte vlokken en streepen: de Mamberamo met zijn vasallen en de plassen, die dezen binnenlandschen kom zijn naam verschaffen. Op den voorgrond vormen verscheidene lagere heuvelruggen den overgang tot de vlakte. Op den achtergrond verrijzen Gauttier- en van Reesgebergte, zich in het westen in lagere heuvels verliezend. Naar het noordwesten schijnt de vlakte onbegrensd. Het panorama was slechts nu en dan te zien; nu eens rezen wolken uit de vlakte, die weldra groote stukken aan het gezicht ontrokken, dan weer kwam plotseling een wolk over onzen bergrug aanzweven om ons in mist te hullen. Geen enkele maal zagen we een zonnig geheel. Vaak daarentegen was de heele vlakte een wattige wolkenzee, door de noordelijke bergen aan den gezichtseinder begrensd. Wolken, nevels, regen, dat waren hier overvloedig aanwezige zaken en zij waren het, die steeds het gevoel van in Holland te zijn, bij mij levendig hielden!

Op den 13en October werd de tocht weer hervat. De weg ging nu niet meer afwisselend op en neer — wat ze trouwens den laatsten reisdag ook al niet meer gedaan had — maar gestadig naar boven. Vooral voor het transport was dit bezwaarlijk, maar gelukkig bleek ons nachtbivak slechts een paar uur gaans en al werd dit tijdsbestek door de rusten belangrijk overschreden, toch waren we nog vóór tien in ons nieuwe tehuis. Dat viel dus mee. De dragers kwamen een uurtje later en kort daarna waren we weer gezellig geïnstalleerd op onze bultzakjes, in droge kleeren en met de voeten onder de wollen deken. Die middagen, na een uur berggymnastiek, onder een gezellig praatje, wat geschrijf of kalme overpeinzing gesleten en onderbroken door het kostelijk kopje koffie, vormen een van mijn plezierigste herinneringen. Meestal regende het, maar dat deed ons het onderdak te meer waardeeren; evenals de koelte, door de hoogte van ± 1750 M. begrijpelijk. Onze truien deden sinds G. Boetak (1450 M.) dienst, niet bij het loopen of slapen, maar in de rustige middaguren. Minder aangenaam was echter, dat de rook der kookvuurtjes, gestookt van het natte hout, ons deerlijk in het gezicht woei en keel, neus en oogen aan het schrijnen bracht. En in arrenmoede werd ons bivak „Rookbivak” gedoopt ¹⁾.

¹⁾ Ook hier gaf de botanicus later den meer weten-

Den volgenden ochtend speelde goudgeel licht door de boomkruinen en de zang van een vogel trof mijn oor. Om zeven uur waren we op pad. Steil opwaarts zonder eind. Omdat vandaag de af te leggen weg wat langer zou zijn en de dragers dus wel achter zouden blijven, hadden we zelf onze eetketeltjes medegenomen. Om 9 uur was ons twaalfuurtje — natuurlijk weer droge rijst met gehakt — reeds naar binnen. Om half elf, dus toch nog boven verwachting vroeg, bereikten we het bivak. In tegenstelling met den vorigen dag, toen het water nogal moeilijk bereikbaar was en het gebruikelijke bad voor het eerst achterwege bleef, vloede hier een wateradertje dwars door het kamp. Ondanks de 2400 M. hoogte nam ik weer een volledig bad; het zou voorloopig het laatste zijn!

Op deze hoogte was het moswoud wel op zijn sterkst uitgesproken. Ons kampje was te midden van een zeer ruige en nagenoeg alles bedekkende mosvegetatie gelegen. Ik noemde het dan ook „Mosbivak”.

De 15de October werd een van de gedenkwaardigste van onzen bergtocht. Van 2400 M. bereikten we de 3000 M. hoogte en daarmee geraakten we van het eeuwige bosch in de open hei. We begonnen de wandeling, natuurlijk een voortdurende stijging in het reeds beschreven boschtype, met zijn eigenaardige boomen: kronkelige, knoestige vormen, de takken bezemvormig in hun twijgen eindigend, de bladen klein glanzend, donker en stijf ¹⁾. Het mos vierde nog hoogtij, maar dat zou niet lang meer duren. Nadat we een paar honderd meter waren geklommen, werd het bosch ijler en de mosbedekking spaarzamer. Maar het eigenaardigste was, dat de coniferen het woudbeeld gingen beheerschen. Geen sparren of dennen, maar de geschubde soorten (zooals de thuja). Wat hooger traden ook de casuarinen op, welke meer nog dan de juist genoemde kegeldragers aan „naaldboomen” doen denken ²⁾, maar het desalniettemin niet zijn. Nog wat hooger en het bosch verdiende dien naam nog slechts ten halve: we waren in den gordel der dwergboomen aangeland. En deze laatste stonden langzamerhand steeds meer plaats af aan struikgewas, waarin heichtige vormen den boventoon voerden, (boschbes, rhododendron). Vóór ons rees een kale puinhelling, die met handen en voeten beklommen moest worden. Niet lang daarna betraden we ons nachtkwartier. Het lag als in een hei. Heesterachtige coniferen en een paar 8—10 M. hooge casuarinen vormden de hoogere begroeiing. Kale, sterk verweerde rotsblokken lagen overal verspreid.

Maar het meest opmerkenwaard leek me toch wel, dat we ons in een moerasje bleken te bevinden. Overal waren poeltjes water tusschen struiken en steenen. Wie zou nu stilstaand water op de luttel vlakke plekjes van een berghelling verwachten! En toch, overal waren we omgeven door drasland. Dit moeras voorzag in onze waterbehoefte. Was het schijnbaar droog na eenige regenlooze dagen, dan bevatten toch de kuilen, door den overal raad op wetenden kap, van Arkel gegraven, nog wel water. Helaas waren de waterreservoirs na aankomst

schappelijken naam „le Parkietenbivak”, omdat dit het laatste bivak was, waar deze vogels nog in grooten getale werden aangetroffen.

¹⁾ Deze bladvorm beantwoordt aan het xerophytische type, kenmerkend voor de meerderheid der hier aanwezige planten.

²⁾ Hieraan verwant is de ook in het tropische laagland bekende tjemara, die nog al eens verkeerdelijk als „Indische den” wordt aangeduid.

van een transport weldra in modderpoelen herschepen; onze koffie bewees door kleur en smaak dan ook duidelijk haar afkomst!

Vlak voor ons verrees de kale stompe kop van den Doormanreus en op zijn helling verried een rookzuiltje ons het eindbivak, waar onze leider, de overste en de geoloog reeds een maand en de spits met onzen pionier kap. van Arkel al 6 weken gelegerd waren. Achter ons en 300 M. lager spreidde zich de heele Meervlakte uit. Reeds hadden we meermalen een kijkje in de diepte gehad, maar nu aanschouwden we, niet belemmerd door boomen, een onbeperkt panorama, grootsch als nimmer te voren. De breede Mamberamo lag in het midden, rechts schitterden de lissen van de Idenburgrivier, te vervolgen tot ver beoosten Prauwenbivak; links waren hier en daar de van der Willigen-, Rouffaer- en van Daalenrivieren te onderscheiden. Zeer duidelijk vertoonden zich vele doode lissen aan weerszijden van de Idenburgrivier, we genoten hier weder aanschouwelijk onderwijs in de leer der rivier-vorming: hoe de vroeger zeer uitbundig slingerende stroom de bochten in den loop der tijden weer had afgesneden en nu in veel kleinere slingers verliep.

Behalve de rivieren zag men ook hier en daar meren, terwijl rietvelden en verkleuringen in het boschkleed op moerassige stukken wezen. We overzagen een echt waterland. Op den voorgrond verlieden de lagere kammen, als de treden van de reuzentrap, die wij hadden bestegen. Na eenig nauwkeurig zoeken werd de heuvel achter Prauwenbivak gevonden, en daarachter zagen we juist den rechteroever van de rivierbocht, ter plaatse, waar aan den linkeroever Prauwenbivak moet zijn gelegen. Op den achtergrond verrees de reeds bekende kustgebergten.

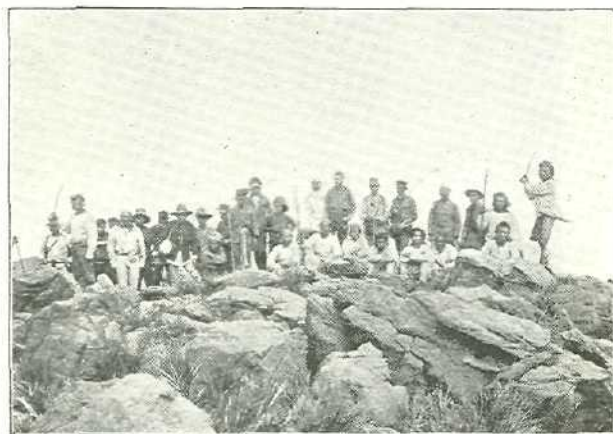
Ook ten oosten van ons ontvouwde zich een indrukwekkend tooneel. Het gold daar echter een bergpanorama; het bijzonder ruwe hooggebergte culmineerde in den ongenaakbaren hakkeligen kam van den meer dan 4000 M. hoogen buurman van onzen Doormantop. De naam „Uitzichtbivak”, ons kamp toegedacht, was zeker wel verdiend. Maar niet alleen de wijde omtrek, ook de naaste omgeving was het bezien overwaard, althans voor hem, die zes jaar lang in het tropische laagland had vertoefd. Onze botanicus was opgetogen, overal prijkten bloemen tusschen het lage gewas; op den grond groeiende orchideeën vond men allerwege. De atmosfeer was frisch en droog, onze truien bewezen goede diensten en zelfs de ijsmuts kwam te voorschijn.

Den volgenden dag werd het bivak bij den Doormantop bereikt. De klim er heen leverde mooi uitzicht, vooral op het westelijk van ons liggend hooggebergte. Echter het meest treffend was, dat naar het zuiden, over vele bergruggen heen, de centrale kam den gezichtseinder bleek af te sluiten. Zuidoost ten zuiden verhief deze zich tot een domineerende berg, den Wilhelminatop. Helaas was zijn uiterste spits in wolken gehuld, maar de sneeuwvakken langs de wanden waren duidelijk te zien, evenals die op den iets meer westelijk gelegen Nimrodtop.

De hut op den top, na anderhalf uur klimmen bereikt, was geheel voor langdurig verblijf in het hier heerschende kille, ruwe klimaat ingericht. Het naar weerskanten hellend dak was in zijn omtrek nog geen meter van den grond verwijderd; de lage wanden waren van naaldloof gevormd en lieten slechts een meterbreede opening aan den voorkant bij wijze van deur vrij. Slechts hurkend konden we binnengaan en ook daar was rechtstaan onmogelijk. De legersteden voor de zes personen, die hier juist schouder aan schouder konden liggen, waren op den grond uitgespreid, met coniferenloof tot onder-

laag. Langer dan een maand hadden vier onzer medereizigers hier gewoond, terwijl buiten mist en regen zich schier dagelijks deden gelden en bovendien, wat in dit klimaat zich nog onaangenamer doet gevoelen, een schrale pot hun deel was. Wij brachten gelukkig zon en daarmee warmte mee. En we mochten wel dankbaar zijn: het weer op onzen heelen tocht was goed, de regen kwam steeds als ons bivak al ingericht was. Het loopen in kletsnatte pakken moet op deze hoogte niet prettig zijn, maar na G. boetak werden we in deze niet op de proef gesteld. Voor de hoogte, welke we de laatste dagen hadden bereikt, was het weer eenvoudig schitterend: wij maakten hier boven 3000 M. vier achtereenvolgende, nagenoeg regenlooze en zelfs zonrijke dagen mede, een aantal, dat onze beklagenswaardige reisgenooten in een maand niet hadden bereikt. Wij hebben dan ook van den Doormantop geen ijzige herinneringen; het waren slechts „frissche herfst dagen” die we daar doorbrachten.

Er was een 60 M. lange antenne van de draadlooze installatie van een casuarinestam naar een rotsblok gespannen, merkwaardig feit in het hart van Nieuw-Guinee. Bijna nog merkwaardiger was echter, wat de botanicus

Op den Doormantop.

van een tochtje in de omgeving meebracht, n.l. een zakdoek, als tot papier verweerd en daarmee van eenige bejaardheid blijk gevend. Een mooi bewerkte D. aan een der hoeken bracht ons den eersten bezoeker dezer oorden, Doorman, als de waarschijnlijk voormalige bezitter van het gevondene voor den geest. Deze historische zakdoek zou door bemiddeling van den vinder den heer D. ter herinnering en herkenning worden aangeboden. Het was echter niet het eerste teeken van de vroegere bezoekers. Want sinds we, even voor G. boetak, den kam, waarop dit is gelegen, hadden bereikt, hadden we het vroegere Doormanpad gevolgd en eenige malen had een oud in elkaar gevallen bivakje, omgeven door ledige bliken, ons eenige oogenblikken in gedachten bij het groepje, dat juist zes jaren geleden daar passeerde, doen verwijlen.

IX. TERRA INCOGNITA.

Den 18den October vingen we den tocht op terra incognita aan, langs onbekende paden, naar onbekende menschen. We waren een zestig man sterk, waaronder de leider, de overste, kap. van Arkel, de geoloog, de heer Jongejans en ik; we voerden voor ongeveer veertien dagen vivres met ons en hadden daarenboven ruilmiddelen, medicijnen, astronomische, anthropologische en fotogra-

phische instrumenten bij ons. De weg naar het dal voerde over den top. Dr. Lam en Lt. Droog, die op „Radiobivak” achterbleven — de eerste om dit botanisch Dorado uit te buiten, de laatste om de radioverbinding met de buitenwereld te bewerkstelligen, terwijl beiden na volbrachte taak zich op den terugweg zouden begeven — vergezelden ons tot het hoogste punt. Dit was niet zoo hoog als we altijd hadden gedacht; de top is, na nauwkeurige waarnemingen van den overste Kremer, geen 3800 maar 3550 M. hoog gebleken. Maar het uitzicht was daar niet minder om. Natuurlijk was het, bijna tot ergnis van de vier, die hier een maand zelden anders dan nevel ontmoetten, het mooiste weer dat zich denken liet, toen wij, zonnekinderen blijkbaar, den top bestegen. Het uitzicht was treffend: naar alle windstreken onbelemmerd. De vlakke, het bergland, het was ons reeds bekend, maar

De leider doopte rivier en dal, naar den voorzitter van het Indisch Comité, waardoor deze expeditie op touw was gezet; Swartrivier en Swartdal. Het topografisch, geologisch, ethnographisch en anthropologisch onderzoek van dit dal en zijn bevolking zouden den slotarbeid van de expeditie vormen.

Om 10 uur, na langer dan een uur genieten op ons verheven standpunt, begon de afdaling. Zoals we er op waren gekomen, met handen en voeten langs naakte, ruwe, scherpkantige steenklompen klauterend, zoo moesten we er ook af. Geen onaangename bezigheid; ik althans klauter liever, dan steeds door langs een glooiende helling op of af te moeten loopen. We daalden langs een der van den top uitstralende kammen in ongeveer westelijke richting. Toen we om één uur 's namiddags op een punt kwamen, vanwaar het raadzaam werd geacht dezen

Timorini-kampong in de Swart-vallei.

nieuw en indrukwekkend was de aanblik van het dal, zuid van ons.

Indrukwekkend, omdat voor het eerst sinds den aanvang dezer expeditie ons oog mocht rusten, niet op het eindeloze woud, maar op ontgonnen grond. Ladangs ¹⁾, oude en nieuwe, lagen bij tientallen voor ons uitgespreid tegen de lagere zónes der hellingen, die de „Swartrivier” tusschen zich klemmen. Rookzuilen stegen allerwege op, groepjes van ronde huisjes waren met den kijker te onderscheiden. We stonden voor een groot oost-west verloopend lengtedal, door een gezeten bevolking bewoond en ijverig bebouwd; voor den bovenloop van een naar het westen stroomende rivier, reeds door Doorman vanaf deze zelfde plaats gesignaleerd en die zich in één der westelijke takken van den Mamberamo uit moet storten.

¹⁾ Akkers, tuinen.

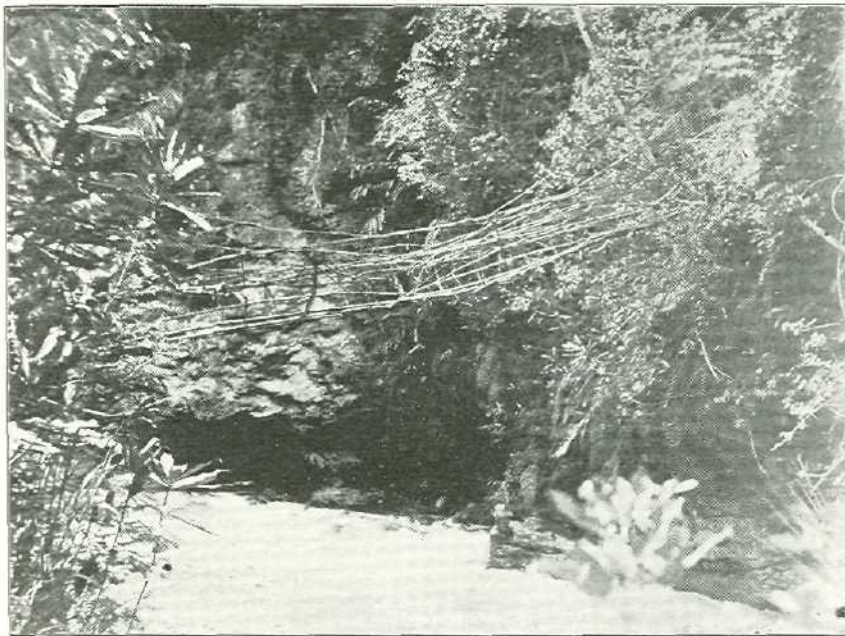
kam te verlaten om langs zijn zuiderhelling het dal te benaderen, gingen we in bivak. We bevonden ons weer te midden van vegetatie, in een bosch van dwergboomen, op ongeveer 3000 M. hoogte. Stroomend water was hier niet en evenmin moeras. Geen nood. Immers, mos werd hier reeds in groote pakketten aangetroffen en door uitknippen verkreeg ieder het benodigde water voor zijn koffie en rijst! Zeven door wat hydrophielgas uit mijn medischen voorraad ontnam het water althans iets van zijn goorheid. Ook niet fijnproevers zullen begrijpen, dat spijs en drank met dit moswater bereid een eigenaardig aroon bijbleef! Minder aangenaam was, dat ook deze dag geen regen bracht. Dit klinkt paradoxaal, maar wij dachten aan de koffie van den volgenden morgen!

De nacht ging droog voorbij en de morgen was dus ook voor ons van een zeer vervelende droogte. Een enkel slokje koffie per persoon was alles, waarop wij ge-

durende den marsch moesten teren. Voor pap noch rijst was er water genoeg. Zoo moesten we de steile afdaling, 600 Meter diep, volbrengen met een holle maag. Om elf uur waren we beneden, d.w.z. in een der hooge zijdalen van de Swartrivier, en een bergstroompje ruischte ons bemoedigend tegen. Maar, eer het bivak gebouwd en de „morgenpap” gaar was, stond mijn horloge op twee uur. We rammelden natuurlijk van den honger en pas het rijstmaal, dat ons 's middags wachtte, zou volkomen verzadiging kunnen brengen. Wel ging eerst nog de chocolade, „schuit” rond ¹⁾, maar toch bleef de rijst de groote attractie. Tegenslag, grooter dan de ontbijtlooze ochtend bracht, was echter ons deel: het rijstblik, waaruit we dien dag en de beide volgende dagen moesten fourageeren, bleek verontreinigd met petroleum! Geheel oneetbaar was de rijsttafel niet en zoo werd vastgesteld, dat het blik tot den bodem zou worden opgebruikt. Zoo hadden we drie dagen lang in plaats van de rijstschuit de petroleum-tank! Het is voor ons een hard gelag geweest.

Een droge trui en de lekkere dekens deden ons het leed echter weer gauw vergeten.

Den folgenden dag bestond er kans bewoonde streken te bereiken. En werkelijk stuitten we al vroeg op een stuk opgehaakt terrein, waar eens een tuin was en waarop een hutje blijk gaf van vroeger menschelijk bezoek. Het was geen ronde hut, maar slechts een naar twee zijden afhellend, op den grond rustend dak, gedekt met alang-alang; daaronder bevonden zich overblijfselen van vuur op eenige tot een vloertje gerangschikte balken. Onze dajaks waren kennelijk onder den indruk van deze eerste ontmoeting met kenteekenen der geheimzinnige bevolking en zaten zwijgend gerangschikt op de open ruimte, met hun lanssen — speciaal bij deze afdaling door bijna allen meegevoerd — opgericht naast zich. In plechtige stemming werd het heele detachement met hut en ladang op een paar foto's vereeuwigd. Van de hut volgden we nu een papoeapad, in de richting van het dal loopend, zich echter spoedig in de rimboe verliezend. We liepen

Brug der Timorini in de Swart-vallei.

De veronderstelling, dat we den folgenden marschdag een vrij vlakken weg zouden hebben te loopen, bleek wat te optimistisch; we daalden van 2400 tot 1900 M., terwijl het mosbosch van de wandeling een strompeling maakte. Bij elken stap moest worden beproefd of de grond hield, iedere steun moest worden gewantrouwd. Het plotseling wegzakken van een been tot over de knie in een holte tusschen boomwortels was geen zeldzaamheid. Gelukkig, dat het betrekkelijk zachte bodemmateriaal ons niet erger dan blauwe plekken of lichte ontvellingen bezorgde. Tegen twaalf uur gebruikten we onze portie koude petroleumrijst in het troosteloze bosch. Een stortbui zette ons weer in beweging; voor het eerst maakte ik op deze hoogte kennis met een doornat pak. Ons laatste marschuurtje en het daaropvolgende wachten op het optrekken van onze slaapsteê, was niet bepaald aangenaam.

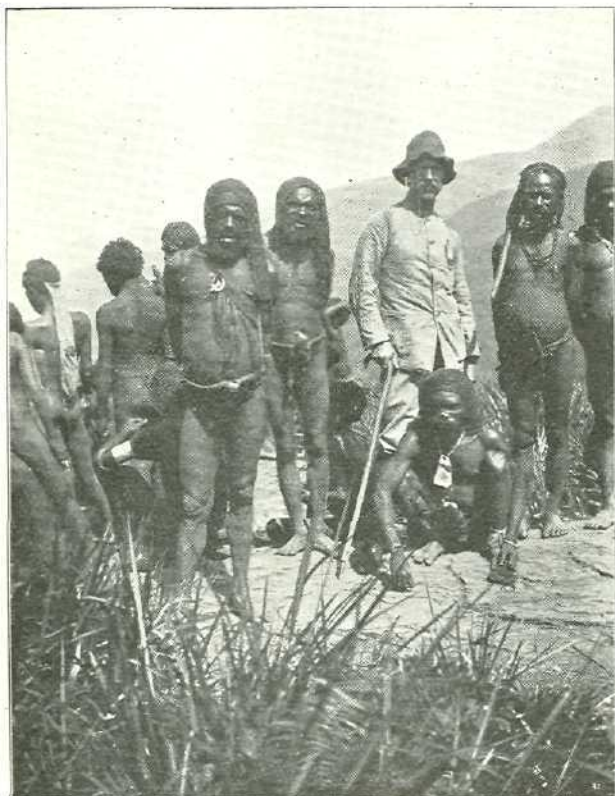
¹⁾ Deze uitdrukking was door den Overste ingevoerd; zoo werd er steeds van de koffie- of thee „schuit”, de rijst „schuit”, enz. gesproken, als spijs of drank werd rondgediend.

us maar weer verder op het kompas. Kort na den eetrust opende zich plotseling uitzicht op ons doel: het dal met huisjes en ladangs lokte van nabij, echter..... een gapende afgrond sprak een onherroepelijk: „tot hier toe en niet verder” uit. We moesten terug en teleurgesteld sloegen we ons bivak op ter plaatse, waar we den folgenden morgen vanaf onzen ouden weg een nieuwe richting zouden inslaan. We werden getroost door het avondeten, dat mij als een feestmaal smaakte: we hadden nieuwe rijst en de op deze hoogte (1700 M.) weer opgemerkte niboengpalmen hadden ons een heerlijke sajoer bezorgd. De waarschijnlijkheid, reeds den folgenden dag ons doel te zullen bereiken, stemde ons daarenboven goed.

Den 22sten October volgde op een korten klim een lange, lange daling. Zou een steile helling ons weer stuiten? Na anderhalf uur werd weder een papoeapad aangeloopt en konden we een ongekende marschsnelheid ontwikkelen. Gedurende de vorige drie dagen hakten kap, van Arkel en de hoofdman der dajaks moeizaam het pad, terwijl wij in begrafenispas volgden. Het leek alsof een rij menschen aan het plaatsbespreken was, uren ach-

tereen: stilstaan, even doorloopen, stilstaan, ad infinitum! Maar voor ons doel, interessanter dan een tooneelvoorstelling, mochten we dat wel over hebben. Echter, nu ging het vlot vooruit en tevens omlaag. We hadden nu dan toch den eigenlijken wand van het hoofddal te pakken. Althans geen afgrond stuitte ons, zooals den vorigen dag.

Na eenige uren dalen staken we een bergstroompje over en bevonden ons daarna op een puinafging. De daardoor veroorzaakte open plek op de steile dalwandhelling veroorloofde ons eenig uitzicht. Vlak voor ons lagen, in de diepte, de hutjes te midden der akkers. Men scheen onze dagenlange afdaling niet te hebben opgemerkt, althans niets wees er op, dat men ons verwachtte, geen mensch, geen dier, noch eenig geluid van hen afkomstig zagen of hoorden we. Of zou men op onze nadering zijn gevluht, of zich hebben verscholen? In een eigenaardige

Controleur Jongejans temidden der Timorini.

gemoedsstemming werd het noenmaal, de gewone klont rijst met een paar dobbelsteentjes gehakt, genuttigd. En hoe gemakkelijk het ook rusten was op het hellende, harde, scherpkantige puin, er heerschte stemming in deze bijzondere eetzaal. De decoratie van haar wanden droeg daar het hare toe bij. En daarnaast het onzekere over de naaste toekomst. Nog eenige oogenblikken en we zouden deze onze eerste oase in Nieuw-Guinee's eindeloos oerbosch betreden: nieuw land, nieuwe menschen. Wat voor menschen..... „nieuwe” niet alleen voor ons, maar voor de heele beschaafde wereld. Hoe zouden ze ons ontvangen? Onder welke omstandigheden zouden we ons ter ruste leggen?

Deze vragen speelden ons door den geest. Het is dan toch ook zoo eigenaardig, een vreemd natuervolk te naderen tot onder den rook van zijn hutten en dan nog niet het minste contact te hebben gehad. Bijna altijd gaat aanraking met voorposten vooraf aan de betreding van

het kamponggebied; hier kon men de woonplaatsen voor verlaten hebben gehouden, hadde de rook ons niet van het tegendeel verzekerd.

Het was nog vóór twaalfen, toen onze stoef zich weer in beweging zette. Het papoeepad, dat wij sinds eenigen tijd volgden, was goed en daalde steeds. Binnen tien minuten gaans kwam het uit op een open ruimte: we hadden den bebouwd grond bereikt, we lieten het woud achter ons.

Een enkele ronde hut stond voor ons; ze was gesloten en onbewoond. Maar de omliggende gronden waren in cultuur. Een suikerrietaanplant, die het eerst onze aandacht trok, verried uitstekende verzorging en onderhoud. Zeker waren we hier niet bij „primitieven” aangeland. Naast suikerriet werden hier oebi- en kladi- (zoete aard-appelen) velden aangetroffen. Ons pad voerde steil omlaag in de richting van een bruisenden stroom en weldra bevonden wij ons in diens onmiddellijke nabijheid. De weg daalde nauwelijks meer. Daar schemerde de woeste bergstroom door het groen, links van ons. Maar ook rechts bruisde het, een beek stortte zich in een grootschen 20 M. hoogen waterval donderend van den rotswand. Aan beide kanten water..... we waren dus nu op een landtong; weldra zou dat water onzen weg versperren, want er kon geen sprake van zijn dergelijke bergstroommen te doorwaden.

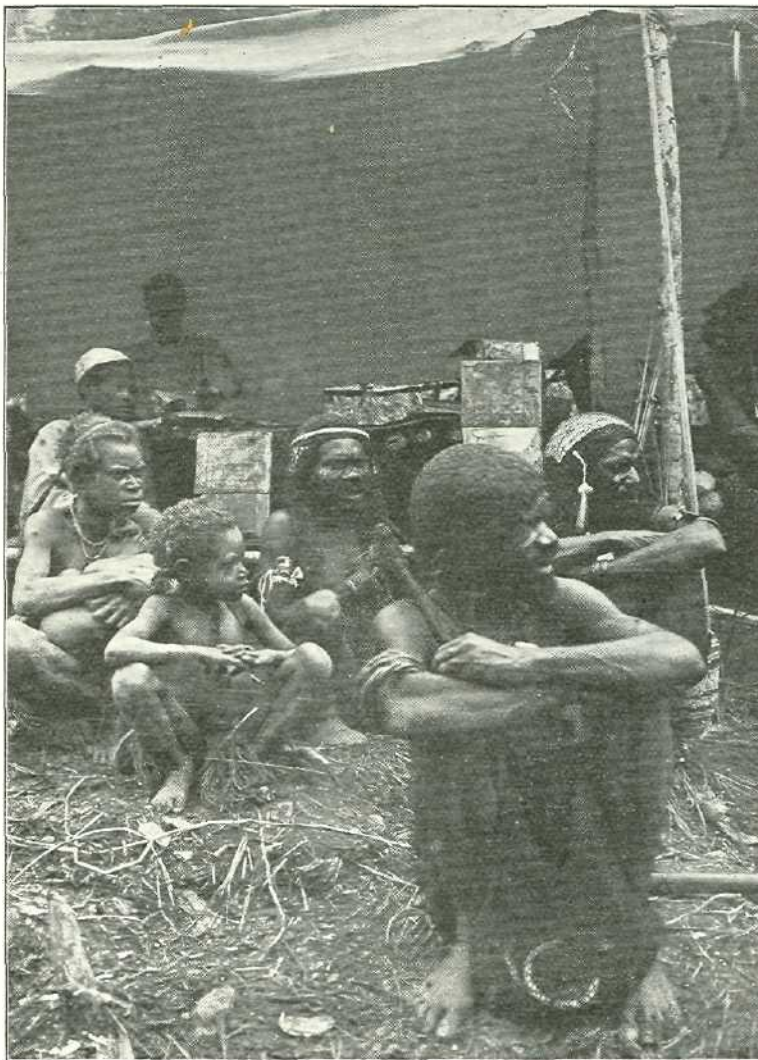
Maar het pad gaf ons vertrouwen. En niet te vergeefs: de landtong eindigde, maar ons pad niet. Het richtte zich dwars op den oever van de hoofdriever, waarvan de overkant meer dan huishoog loodrecht uit het water oprees; desalniettemin voerde ons pad schuin opwaarts naar het midden van dien muur..... over een keurige hangbrug! Zoo hadden we ons den intocht in het rijk dezer natuurmenschen toch niet gedacht! Niet dat een rottanbrug nu zoo iets bijzonders is, ook in het bergland der boven Keizerin-Augustarivier had men er indertijd een aangetroffen. Maar als je dagen lang je weg hebt moeten banen door de meest onbegaanbare wildernis, om een bezoek te gaan afleggen bij een der meest ongenaakbare volkjes van onzen aardbol, sta je toch eenige oogenblikken in stomme verbazing een dergelijk kunstwerk aan te gapen. Onze dajaks, een diepe minachting koesterend voor alles wat des papoea's was, meenden de brug niet te kunnen vertrouwen en sloegen een nieuwe, door een boom over den stroom te laten neervallen op een uitstekenden rand van de overzijde. De manier waarop deze waterratten in den fellen stroom een peiler onder het midden van den stam aanbrachten, bewees voor de zoo-veelste maal, wat kostelijke helpers deze menschen in de wildernis zijn. Echter de europeanen deelden hun ostentatief wantrouwen in het papoesche kunstwerk niet; de meesten, waaronder ik, lieten zich het eigenaardige genoeg niet ontnemen, er van gebruik te maken.

Het was zaak, bij het voortgaan op den zuidoever, die, zooals we van den Doormantop hadden opgemerkt, vrij dicht bevolkt was, eenige behoedzaamheid in acht te nemen. Aanvankelijk gingen dan ook de beide kapiteins met drie soldaten en den hoofdman der dajaks op verkenning uit, terwijl de rest bij de brug bleef wachten, niet zonder spanning. Maar binnen het uur kwam een der soldaten ons halen, het vreedzame contact met de „wilden” was verkregen. Met kloppend hart beklommen wij den steilen linkeroever. Weldra voerde het pad tusschen behoorlijk met schuttingen omheinde tuinen. Nog een kwartiertje en daar kwamen eenige hutten in zicht. Onze voorhoede stond te midden van een groepje inboorlingen, die zich nu haastten, ook ons vriendschap-

pelijk in te halen. En, wonder boven wonder: men drukte ons op europeesche wijze één voor één de hand! Voorwaar, de ontvangst was hartelijk. Stukken suikerriet, gepofte oebi en pisang werden met kwistige hand verstrekt. Dankbaar werd vooral het eerste aanvaard. Moe, verhit en dorstig als we waren, was het een ware lafenis en eerst nadat ik mijn portie suikerriet tot op den draad had uitgezogen, kon ik mijn volle belangstelling aan onze nieuwe vrienden wijden. Zoo is de mensch!

Naiviteit kent geen vrees. Mannen, vrouwen en kin-

zoo luchtig op te nemen. Ze kwamen in groepjes aansnellen, alleen de mannen en allen gewapend. Ons in het oog krijgend, bleven ze op een behoorlijken afstand; schrik en vrees stonden duidelijk op hun gezicht te lezen, maar daarnaast toch ook strijdlust. Ze schenen klaar, hun overrompelde stamgenooten zoo noodig bij te springen. En er was nogal wat overredingskracht van onze gastheeren toe noodig, hen tot vreedzaam naderbijkomen te bewegen. Eenmaal gerustgesteld, namen zij deel aan het genoegelijk samenzijn, na ons eveneens de hand

Groep Timorini vóór ons bivak.

deren zaten ongedwongen om ons heen. Onze verkenningpatrouille was het eerst gestooten op een paar vrouwen, argeloos in hun tuin werkende. En deze waren niet gevluht, hadden zich zelfs op vertoon van een kralensnoer dichterbij gewaagd. Toen was een van beide de mannen gaan halen. En gezamenlijk was men naar de kampong getrokken, waar men zich beijverde het den nieuwelingen zoo aangenaam mogelijk te maken.

Ongetwijfeld kwamen wij onverwachts. Ik veronderstel, dat wij onze gastheeren zoodanig voor het voldongen feit van onze tegenwoordigheid in hun eigen huis en tuin hebben gesteld, dat het zich schikken in de omstandigheden voor hen eigenlijk de eenige mogelijkheid was. Parlementeeren, bangmaken, zoowel als vluchten, de tijd heeft er hun voor ontbroken. Gelukkig! Want de omwonenden, weldra gewaarschuwd, bleken de zaak nu niet

te hebben geschud. Sympathiek gebaar, dat ons hartelijk aandeed. Zooals begrijpelijk, werd alles aan ons bewonderd. Nu het ijs, ons en huns ondanks, gebroken was, waren ze als kinderen. Vooral de vrouwen deden onbevangen en waren bepaald minder schuw, d.w.z. achterdochtig, dan de mannen. Zij verdroegen zeer wel, dat we met de kinderen, die zij bij zich hadden, een grapje maakten, stelden zoo noodig de angstige kleintjes gerust en waardeerden het zeer, als wij deze een kleinigheid gaven.

Vlak bij de kampong, een groepje van vijf hutjes, bouwden wij ons bivak, onder de algemeene belangstelling der bevolking. En toen we behoorlijk onder dak waren, achtten zij het oogenblik gekomen, de nieuwgesloten vriendschap door een ceremonieele plechtigheid te bevestigen. Men kwam tot onze vreugde met een jong varken aandrigen. Twee mannen vatten het aan, één bij

de vóór- en één bij de achterpooten, het beest aldus strekkend. Onze oorspronkelijke gastheer — degene, die de voorhoede ontvangen had — spande op eenige passen afstands zijn boog en joeg een pijl in het hart van het dier, dat men daarna op den grond liet doodbloeden. Onderwijl werd een willekeurig blad van den grond genomen en gedrenkt met varkensbloed. Eén voor één moesten we ons laten welgevallen, dat we daarmee een bloedveeg over de hand kregen. Wij mochten het varken behouden. Groot was onze vreugde over de nu welbevestigde vriendschap, maar niet minder heerlijk het vooruitzicht op den avondmaaltijd.

Het duister was reeds lang gevallen, toen men ons eindelijk met rust liet. Het was vooral een bejaard manneke, Bongkokelê geheeten, die half dol van uitgelatenheid tot de laatste bezoekers behoorde. Zijn „dekitabowaö” en „detarraro”, voor ons helaas totaal onbegrijpelijk, weergalmden tot in den treure door onze hut. Het was een opluchting, toen ook dat opgewonden standje ten slotte huiswaarts ging. Maar toen liet men ons ook verder volkomen alleen en niets wees er op, dat men ons dien nacht bespiedde of bewaakte. Zoo had dan de ontmoeting met de onbekende bevolking van Nieuw-Guinee's centraal hooggebergte plaats gehad; als vrienden bevonden we ons thans in hun midden.

Voor ons verhieven de beschreven gebeurtenissen den 22sten October tot een der gedenkwaardigste dagen van ons leven, voor de papoea's waren ze ongetwijfeld zonder weerga. Maar het feit, dat een dergelijke ontmoeting in den tegenwoordigen tijd zeker zeldzaam mocht heeten en binnen afzienbaren tijd tot de onmogelijkheden zou behooren, maakte het te treffender, dat ze zoo eenvoudig was verlopen. Met eenig recht hadden we toch verwacht voor wondermensen, duivels of goden te worden aangezien, maar duidelijk was gebleken, hoe wij, hoe wonderlijk men ook ons hebben en houden vond, heel collegiaal voor menschen werden versleten. Mogelijk vertoonden wij geenerlei gelijkenis met eenig beeld uit hun pantheon. Maar ook vergete men niet, dat bijna het heele reisgezelschap bruin was en er zich slechts enkele blanken onder bevonden. En wat zag men ten slotte van deze, een gezicht en een paar handen, welke bovendien best voor geverfd kunnen zijn aangezien. Het kleuren van het lichaam is immers bij lagere volken zeer gewoon, en was ook bij deze menschen in gebruik. Dat ze bij nader beschouwing ontdekten, dat er een paar lui bij waren, die heusch heelemaal wit waren en dat die allerlei wonderlijke dingen bij zich hadden, kon aan de eens gevestigde meening blijkbaar weinig meer veranderen. En wij van onzen kant deden zoo mak mogelijk, omdat wij juist kameraadschappelijken omgang zoo zeer noodig hadden.

Wij wachtten wel door schieten, fotografeeren of het vertoonen onzer ingewikkelde instrumenten hun rustige gemoedsstemming te verstoren. En ten slotte verdient nog het volgende overweging. Was de isolatie van dit volkje bijna volkomen, absoluut was zij niet. Hun naaste buren, de papoea's ten noorden van het bergland, kenden het bestaan van blanken. En zoo zouden ze bij overlevering zeer wel iets van witte menschen hebben kunnen weten, zooals immers onze kinderen wel eens van negers hebben gehoord.

Een beschrijving van het Swart-dal kan worden samengevat in de woorden: deze vallei is, van Nieuw-Guineesch standpunt bezien, een paradijs. Ze is als een golvende, wel besproeide, beschutte en niettemin frissche tuin te midden van het sombere eindeloze woud, dat Nieuw-Guinee overdekt van kust tot kust. Een vriende-

lijk argeloos volk leeft er rustig in onbeschermd kampongs met als eenig wapen pijl en boog, als eenig werktuig van belang een steenen bijl. Ijzer is hier onbekend, weefsels zijn het eveneens. Kleeding is evenals huisraad tot een minimum beperkt.

En toch is hier geen sprake van wilden, noch van wildernis! Het land is bijna geheel verdeeld in tuinen, behoorlijk door schuttingen omheind. Langs de beekjes reiken strooken laag bosch van den heuvelkam tot de rivier, hier en daar liggen malsche grasvelden tusschen de akkers. Keurige voetpaden voeren van kampong tot kampong; waar ze op een te steilen flank van een heuvel verloopen, worden ze door een planken beschoeiing tegen verzakken beschermd, waar ze door tuinen gaan, wordt het overklommen der schuttingen door opstapjes vergemaklijkt. Eén hoofdpad loopt onderlangs, een ander ligt een honderd meter hooger. Vooral het bovenpad revert schitterende uitzichten op. Vanaf een heerlijke grasvlakte overziet men het heele dal en zijn grillige omwanding. De rivier zelf ligt verzonken in de diepe kloof, in den dalbodem uitgeschuurd. Het bewoonde en bebouwde terrein ligt een paar honderd meters daarboven, tuin, bosch en grasland wisselen elkaar daar af. En daartusschen ontwaart men keurig schoon gehouden kale vlakke plekjes met vier tot tien ronde hutjes. Een paar donkere gestalten bewegen zich als scherp-geteekende silhouetten tusschen de huizen, gejoel van een troepje spelende kinderen treft het oor. Naast de kampong hakt een sierlijke kleine naakte man een boom om..... met een steenen bijl. We zijn in sprookjesland.

Ons dal bleek niet door de Swarttrivier, maar door een harer zijrivieren te worden doorstroomd. Het verloopt vrijwel oost-west. Naar het oosten strekt het zich nog eenige kilometers uit, tot waar een vanaf den Doormantop zuidwaarts loopende rug de waterscheiding vormt met oostelijker gelegen streken. Naar het westen mondt het, anderhalf uur gaans van onze kampplaats, in het hoofddal uit. Dit laatste vertoont daar een knik: van noordwest buigt de hoofdtrivier zich om naar het westen en vormt, door aldus juist in het verlengde van onze zijrivier te gaan loopen, met deze laatste één groot lengtedal. De noordrand van dit dal wordt gevormd door een bijkans 3000 M. hoogen, van den Doormantop westwaarts verloopenden kam, die een waren scheidsmuur met de Meervlakte vormt. In het Zuiden is het bergstelsel door de uit die richting komende hoofdtrivier met zijn talrijke zijriviertjes in lagere ruggen versnipperd. Wat centraal van de bronnen der rivier ligt, valt slechts te gissen, helaas heeft onze expeditie dit raadsel niet mogen oplossen.

Het klimaat was aangenaam. De ligging ongeveer 1200 M. boven de zee in een beschutte vallei, waarborgde ons koele en toch nooit gure nachten. Ook overdag was de warmte dragelijk, hoewel de zon gedurende de wandelingen over de open velden ontzettend fel kon branden.

De flora kan in 't algemeen niet weelderig worden genoemd. Slechts in de kloof, waardoor de rivier stroomt, zou zij op dit epitheton aanspraak kunnen maken. Maar langs de dalhellingen is het plantenkleed eenvoudig. Geen majestueuze boomen, geen sierlijke palmboschjes, noch een overmaat van schitterende bloemen trekken de aandacht. Maar de zachtglooiende, grazige hellingen en de tuinen met frisch oebigroen zijn voldoende om ons aan het sombere woud gewende oog te boeien. Wild zagen we nooit. Maar het viel mij vooral op, dat we zoo weinig van vogels merkten, zoo groote als kleine. Roofvogels, meest de kleinere, op valken en sperwers ge-

lijkende soorten, waren niet zeldzaam. Gierzwaluwen waren algemeen. Parkieten en kakatoe's rumoerden 's ochtends en 's avonds in hooger sferen, overvliegend van den eenen dalwand naar den anderen; in het dal zag men ze zelden. Duiven hoorde of zag ik nimmer. Natuurlijk volgt uit deze sobere opsomming niet, dat de verzamelaar hier geen goed arbeidsveld zou hebben kunnen vinden en het is zeer wel mogelijk, dat er in deze geheel opengehakte en vrij dicht bevolkte vallei voor de dieren weinig plaats meer over is, tengevolge waarvan deze zich in de omgeving hebben teruggetrokken. De dalwanden bleken volgens Dr. Hubrecht te bestaan uit lei en daarmee betoende het terrein zich geologisch gelijksoortig met de door de Pesechems bewoonde valleien ten zuiden van den centralen keten.

Jammer genoeg wisten we, dat de expeditie met het dal zijn eindpunt had bereikt. Alle dragers waren over de opvoerlijn verdeeld, en de laatste ploeg, heen en weer loopende tusschen Doormantop en dal, bracht nauwelijks meer dan noodig was voor ons levensonderhoud. Aldus kon van het maken van een depôt, dat als basis voor een verder traject zou kunnen dienen, geen sprake zijn. We hadden den sneeuwtop gezien, maar we zouden hem niet beklimmen. Jammer. Maar toch, als ik had moeten kiezen tusschen het simpel bereiken van de sneeuw en de kennismaking met deze nimmer bezochte natuurmensen, ik zou het laatste gekozen hebben. Zes weken zouden we rustig te midden dezer lieden mogen wonen. Aldus heeft onze lange marsch toch tot een niet onbelangrijk resultaat gevoerd en konden wij eind November met een betrekkelijk voldaan gevoel huiswaarts keeren.

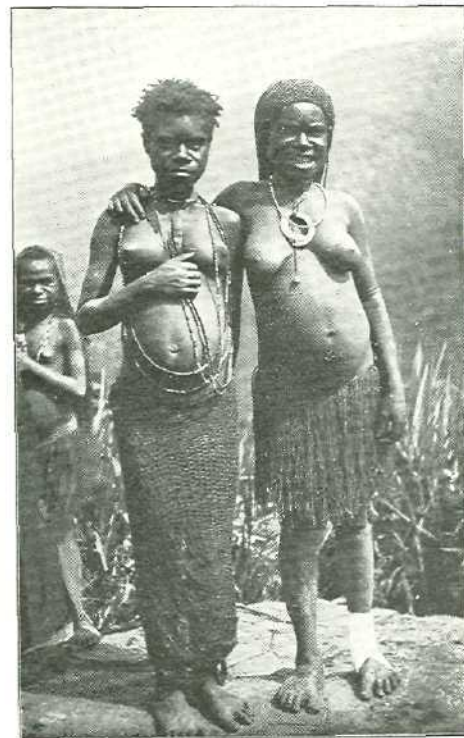
De woning, waarmee we ons gedurende het verblijf in het dal moesten vergenoegen, behoorde wel tot het eenvoudigste type. Stel u voor een simpele baleh-baleh onder een met zeilen gedekt afdak en dit primitieve, aan vier zijden opene verblijf dienend als slaap-, eet- en werkplaats voor de Europeesche expeditieleden — aanvanke-lijk zes in aantal — mitsgaders hun bedienden. Het was dan ook oorspronkelijk als tijdelijk bivak bedoeld, maar door omstandigheden, nog nader te vermelden, is het de vaste verblijfplaats gebleven.

Het werkplan was het volgende. De eerste week zouden meetinstrumenten en foto-toestellen nog achterbaks gehouden worden, daar we eerst door „gemoedelijk samenzijn” het vertrouwen in ons bevestigen wilden. De ethnograaf kon intusschen wel trachten den ruilhandel tot ontwikkeling te brengen, maar de anthropoloog zou eerst daarna op onze argelooze vrienden worden losgelaten, tenminste, als alles naar wensch ging. Men zal dan ook toegeven, dat zijn werk inderdaad hooge eischen aan het vertrouwen der inboorlingen stelt; bij dat passen en meten van allerlei lichaamsdeelen met vreemde, blinkende instrumenten, het fotografeeren in verschillende houdingen en het vervaardigen van hand- en voetafdrukken, moet het dergelijke kinderen der natuur wel vreemd te moede worden!

Aldus wachtten we voorloopig rustig af. Het duurde 's ochtends meestal niet lang of er kwamen eenige zwarte broeders opdagen. Ze slenterden nieuwsgierig naderbij en bleven dan wat hangen voor onze hut, eerst in afwach- tende houding, met open monden en verlegen lachend, maar op een aanmoedigend woord van ons weldra nader tredend om onze schatten te bewonderen, steeds weer werden onze bultzakjes bevoeld, onze schoenen betast, onze kleeren bestreken. Het aansteken van een lucifer deed de omstanders terugdeinzen en als een stoutmoedige onder hen, na herhaald aandringen onzerzijds, het waagde,

zelf zoo'n ding aan te strijken, liet hij het bij de ontbranding natuurlijk onmiddellijk vallen, terwijl een siddering hem door de leden voer! Het uittrekken van de stalen telescoopvoeten van mijn camera-drievoet ontlokte steeds weer een kreet van met schrik en ontzag vermengde verbazing. Maar het meest van al verwonderde hen de magneet, welke de overste bij zich had. Het uit zich zelf gaan bewegen van het aangetrokken stukje ijzer spot dan toch ook wel op de meest krasse wijze met alle hun bekende wetten der natuur! Maar toch, men gewende zich spoedig aan al die nieuwigheden. Hoe zou het anders? Wij deden immers in het geheel niet ons best ons doen en laten met een mystiek waas te omhullen. En zoo accepteerden ze onze buitenisigheden als een boer de draadlooze telegrafie of een vliegmaschine.

Nadat we ons ontbijt hadden gebruikt en onze bezoe-

Timorini-meisjes.

kers voldoende hadden opgenomen, togen we meestal op pad. Steeds gingen minstens twee europeanen tezamen met een geleide van eenige soldaten. In de kampongs werden we altijd vriendelijk ontvangen en nooit ondervonden we op onze wandelingen eenigen overlast; het was tusschen de dalbewoners en ons koek en ei. Reeds had kap. van Arkel wat verder in het dal een plek uitgezocht, waar hij ons een beter en gunstiger gelegen bivak wilde bouwen, toen zich op den 31sten October een incident voordeed, dat ons voorloopig van verhuizen deed afzien en dat ons leerde, hoe men te midden van een zij het nog zoo welgezind en primitief volk steeds op zijn hoede dient te zijn. Het voorval droeg zich als volgt toe.

Op een goeden morgen waren onze dajaks er op uitgetrokken om een varken te ruilen. Weldra kwamen ze beladen met het in stukken gehakte beest terug; ze hadden er een mandau ¹⁾, den gewonnen prijs, voor gegeven. Toch zou spoedig blijken, dat het bij den koop op eigen-

¹⁾ Dajaksch zwaard.

aardige wijze was toegegaan: de dajaks schenen n.l. zelf het varken te hebben uitgezocht en „op den kop getikt” zoowel in figuurlijken als letterlijken zin! Daarmee stelden ze de argelooze dorpsbewoners voor een „fait accompli”, ze gaven vervolgens hun mandau en vonden aldus de eerlijkheid voldoende te hebben betracht.

Niet echter de inboorlingen. We hadden des middags juist ons eenvoudig maal gebruikt, toen onder veel kabaal een aanzienlijk aantal zwarte broeders kwam opdagen. Een tweetal, onze gastheer en de verongelijkte varkens-eigenaar, kwamen tot den rand van ons kamp, de anderen bleven op een heuveltje op eenige tientallen meters afstands, dreigend, de pijlen op de bogen gespannen, de onderhandelingen gadeslaan. Onder veel misbaar werd ons duidelijk gemaakt, dat de dajaks zich misdragen hadden. Kap. Van Overeem en kap. Van Arkel begaven zich naar voren, begrepen dat hier schadeloosstelling

Groep Timorini.

noodig was en boden dan ook een kapmes aan. Dit werd geaccepteerd, de onderhandelaars trokken terug, echter... om het kapmes in veiligheid te brengen en daarna onmiddellijk hun luidruchtige betoogingen te hervatten. We kregen te verstaan, dat niet wij, maar de dajaks boeten moesten. De schuldige hield zich begrijpelijkerwijs schuil; een zijner makkers kwam echter naar voren en bood zijn eigen mandau aan. Ook deze verhuisde naar den heuvel, het geraas en getier bedaarde daardoor echter geenszins.

De voormannen kwamen nu met gloeiend hout aandrigen en wenschten over te gaan tot het brandmerken des varkensmoordenaars, wiens uitlevering zij verlangden. Het geval begon ons deerlijk in verlegenheid te brengen; want de leider wilde gaarne alle geweld voorkomen; het was echter niet gemakkelijk, een anderen uitweg te vinden. Toch wilde hij nog een laatste poging doen om de menigte tot bedaren te brengen. De schuldige werd

voor het voetlicht geroepen en in het openbaar door een der onzen duchtig afgeranseld, waarbij zoowel het onderwerp als het lijdend voorwerp zeer verdienstelijk comédie speelden. Daarna moest het slachtoffer zijn eigen zoo misdadig gebruikte mandau uitleveren. Werkelijk scheen dit eenige kalmte te weeg te brengen. Zuiver was de atmosfeer echter nog in geenen deele. De beide voormannen, vergezeld van een paar secondanten, togen naar de dajakbarak; het feit, dat het viertal zich daardoor geheel in onze macht begaf, werkte echter geruststellend. Weldra keerden ze terug..... was het geschil beslecht? Vlak voor ons zetten zij er een draffje in; bij de grens van ons bivak maakten ze plotseling rechtsomkeert, om onder ooverdoovend geschreeuw en springend als duivels de pijlen op den boog te spannen.

„Rikketikketik”, daar klikten alle haanpallen om, geweren en revolvers wachtten op „vuur” en..... zonken terug in den ruststand. Nu speelden de zwartjes comédie en zeer verdienstelijk! Onze oorspronkelijke gastheer toch bleek aan onze zijde stand te houden tegen de drie zich als razend aanstellende „vijanden”; het viertal leverde in ons kamp een spiegelgevecht! Kostelijk was het om te zien, hoe de gastheer, onder het vechten door, ons telkens met een geruststellend handgebaar te kennen gaf, dat ons geen gevaar dreigde en dat hij het zaakje nu maar voor ons opknapte. Het was een treffend oogenblik. Onze vrienden begrepen, dat wij het goed bedoelden, dat wij het ten slotte niet helpen konden, dat hun adat ons onbekend was; welnu, de gastheer, hij die kort geleden bloedvriendschap gesloten had, nam de schuld van zijn gasten op zich en wierp zich op als zondebok. Weldra hield het vechten op, de „onze” gaf zich gewonnen en stond in deemoedige houding met den rug naar de overwinnaars. De leider trad naar voren en gaf hem een mes. Het werd in den armband gestoken en nu ging onze vriend ruggelings voetje voor voetje tot voor den beroofden varkens-eigenaar. Deze trok met autoritair gebaar het mes uit den armband van den deemoedigen verwonneling en trok zich eerst toen voldaan terug. Het drama was afgespeeld. Een laatste mes, het vijfde, werd onzen beschermer ter belooning aangeboden en men trok af. De zon neigde ter kimme, drie uur had het conflict geduurd!

De avond verliep wat ons betrof onder drukke discussie over de beteekenis en over de mogelijke gevolgen van het gebeurde en wat de dajaks betrof, onder het met rappen spoed vervaardigen van schilden uit oude petroleum-blikken. Zij waren beducht voor den volgenden morgen, want dan zouden ze den terugmarsch naar den Doormantop weer moeten aanvaarden om nieuwe vivres te halen. Wij legden ons dien avond gerust te slapen, want we wisten, dat behalve onze wacht, ook de dajaks, door angst en hun kwade geweten gedreven, den nacht meer wakend, dan slapend zouden doorbrengen. Toch barricadeerde ik voor alle zekerheid mijn hoofdeneinde met mijn bagageblikken. Alles bleef rustig.

Den volgenden ochtend marcheerden de dajaks af. Voor alle zekerheid begeleidden kap. van Arkel en een drietal soldaten hen tot den rand van het oerwoud. Wij bleven in eenige spanning achter. Want hoewel we voor ons zelf geen kwaad duchtten, achtten we een aanval op het dajaktransport niet onmogelijk. Groot was onze verwondering, toen weldra druk bezoek kwam opdagen. Mannen, waarvan velen ongewapend, vrouwen en kinderen stroomden toe en ons kamp vulde zich met een menschenmenigte, zooals het nimmer had geherbergd; ik telde in der haast ver over de honderd koppen. Is het wonder,

dat kap. van Arkel bij zijn terugkeer van uit de verte ons bivak als overstroemd met inlanders ziende, niet zonder eenige onrust naderbij kwam? Maar de stemming was vroolijk als nimmer te voren. Zoo goedmoedig zelfs, dat weldra de eerste inboorling onder mijn meetstaf stond en, zij het ietwat huiverend, tegen belooning van een snoertje kralen al mijn passen en meten aan hoofd, romp, armen en beenen gelaten onderging. Het eerste schaap was daarmede over de brug, sinds dien had ik geregeld toeloop. Ook het fotografeeren slaagde.

Onze vreugde bleef dien dag echter niet onvermengd. Geheel onverwachts kwam een sergeant met eenig geleide als afgezant van den Doormantop opdagen. Hij bracht het bericht, dat de voorraadschuur aldaar dermate ledig raakte, dat onze voedselvoorziening ernstige zorgen baarde. Er schoot aldus niets anders over, dan ons gezelschap tot een minimum aantal koppen te beperken. Na rijp beraad besliste de leider, dat hij met geoloog, ethnograaf en anthropoloog, twee bedienden-dwargarbiders en vijf fuseliers in het dal zou achter blijven, terwijl de overste, kap. van Arkel en de overige elf man den terugtocht zouden aanvaarden; kap. van Arkel zou dan tevens den transportdienst herzien. Zoo bleef de 2de November na vertrek van dit gezelschap ons elf man sterke troepje achter om althans de Novembermaand nog aan wetenschappelijken arbeid te kunnen wijden.

X. DE NIEUWE NEDERLANDSCHE ONDERDANEN.

De verwachting, dat onze expeditie in het Swartdal een zeer eigenaardige bevolking zou aantreffen, een volkstam, die door vrijwel volstrekte afzondering geheel anders in uiterlijk, zeden en gewoonten zou zijn dan de voordien door ons ontmoete papoea's, was niet beschaamd. We vonden wel geen eigenlijke dwergen — hadden toch andere expedities naar Centraal Nieuw-Guinee meermalen daarvan gewaagd — maar dat verwonderde mij eigenlijk niet, omdat immers ook de Pesechems, bevorderd als ze zijn van pygmaeën tot pygmoiden, van die interessante benaming afstand hebben moeten doen. Maar kleine menschen waren het toch, opvallend kleine zelfs; niet alleen kort — in lengte evenaarden ze echter velen onzer dajaks — maar tevens slank. Hun vormen waren niet zoo vol als die van de laatstgenoemden, het dajaklichaam was van een ander type dan dat van onze nieuwe vrienden: het eerste met breede schouders en korte zwaar gespierde beenen, het laatste slank en tenger. Zij beantwoordden ongetwijfeld meer aan het europeesche model in miniatuur en het was waarschijnlijk juist daardoor, dat de benaming dwergen voor hen toch nog zoo dwaas niet was.

Het verschil in grootte met de Mamberamostammen is inderdaad zóó opvallend, dat men daaruit alleen al kan besluiten, met een andere papoeasoort te doen te hebben. Haarvorm en huidkleur lijken bij beide groepen echter juist dezelfde en het gelaat vertoont een overeenkomstige typische neiging naar het semiefische. De naam berg-„papoea's" lijkt mij voor deze dalbewoners dan ook volkomen gemotiveerd.

De Swartvalleibevolking scheen zichzelf met den naam Timorini aan te duiden, althans deze werd steeds genoemd als zij zich zelf op de borst sloegen of op hun stamgenooten wezen. Hun grootte en de eigenaardige mannendracht: een uitgeholde kalebas als eenig voorwerp om hun naaktheid te bedekken, deden hen onmid-

dellijk als stamverwanten van de aan de zuidhelling van den centralen bergketen wonende Pesechems herkennen. Het volkomen gemis aan kleeding bij de mannen — men kan een dergelijke kalebas, die over het geslachtsdeel is gestulpt, toch bezwaarlijk als zoodanig aanmerken — en het gebruik van slechts een enkel kleedingstuk, n.l. een touwrokje, bij de vrouwen, maakten observatie van de lichamelijke eigenaardigheden al bijzonder gemakkelijk. Zoo moest het dan ook spoedig opvallen, dat de elders zoo ruim verbreide huidziekten, schurfft, cascado en ringworm, hier bleken te ontbreken; de donkerbruine huid werd door geen vlekken, schilvers of dergelijke ontsierd. De huidlucht onderscheidde zich aanmerkelijk van die der vlaktebewoners en gelukkig in gunstiger zin, wat ongetwijfeld in verband stond met hun meerdere naaktheid. Of men aan baden deed is ons onbekend gebleven; de talrijke beekjes leverden aanlokkelijke badgelegenheden genoeg, we zagen echter nimmer badende papoea's. Deze zijn op dit punt dus wel heel anders dan Javanen en dajaks.

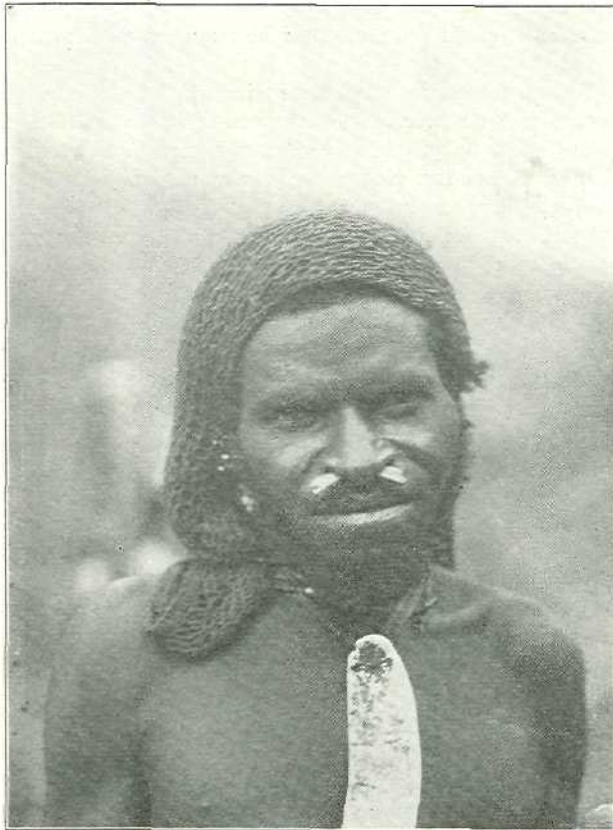
Toch maakten ze geen viezen indruk, in tegenstelling alweer met de Meervlaktebewoners. Zelfs in de hutten, geheel dicht op een of twee deuropeningen na, was het best uit te houden. Nagenoeg volkomen gemis aan huisraad en lijfgoederen was hierop natuurlijk niet zonder invloed. Eenvoud, bij dit volkje werkelijk bijna volkomen, paarde zich dus aan zindelijkheid. En dat deze laatste toch niet geheel afhankelijk van de eerste was, bleek uit de reinheid van het kampongterrein. De hutten stonden bijeen op keurig schoon gehouden grond, waarop alle vegetatie werd geweerd. De rondlopende varkens droegen ongetwijfeld het hunne bij tot vereenvoudiging van den reinigingsdienst. Maar de zon vooral, die groote ontsmetter der tropen, was in deze de trouwe bondgenoot der kampongbewoners. Dag in, dag uit stond ze fel te branden op de geheel open liggende hutcomplexen. Aardig gezicht vanaf de omliggende heuvels: zoo'n kaal plekje grond met de gitzwarte slagschaduw der ronde huisjes en daartusschen nu en dan de scherp geteekende silhouet van een zich haastig van de eene hut naar de andere spoedenden mensch of van een naar voedsel speurend varken.

De bewegingen dezer menschen zijn elastisch en vlug. Ze zitten juist als maleiers op de hurken. Zoo ziet men de mannen in het mannenhuis gehurkt in een kring om den haard. Zoo zitten mannen, vrouwen en kinderen te babbelen in ons bivak, uitrustend na volbrachten ruilhandel. Dragen doet men met het hoofd: de draagnetten hangen op den rug aan een band, die om het voorhoofd loopt. Het zijn vooral de vrouwen, die het sjouwerswerk verrichten; behalve vrachten oebi ziet men ook jonge varkens en, last not least, zuigelingen in hun netten. Het vereischt vaak eenig nader toezien, of men met een big of een kind te doen heeft! Grootere kinderen ziet men dikwijls op het volgeladen draagnet zitten of ook wel op moeders schouders. Niet zelden ziet men ook mannen beladen. En toen wij eens op een wandeling vader, moeder en kind op weg naar hun vrij ver afgelegen tuin ontmoetten, droeg de vader den kleine, terwijl toch de vrouw onbelast was. Hij droeg het zeer eigenaardig, n.l. schrijlings op den linkerbovenarm ter hoogte van zijn schouder, het met de linkerhand bij een armpje vasthoudend.

De vlotheid, waarmede eenige Timorini eens een vrij groot varken om beurten voor onze colonne uitdroegen, bewees, dat zij over voldoende spierkracht beschikken. Toch konden ze mijn dynamometer slechts bij uitzonde-

ring over de 20 K.G. ¹⁾ heen drukken. Zij schenen daarbij werkelijk hun krachten in te spannen; blijkbaar wendden zij deze echter niet op de juiste wijze aan.

De huidskleur is donkerbruin. Ik zag geen onderscheid in kleur tusschen berg- en vlaktebevolking. De beharing is vrij sterk. De mannen dragen meest een baard, wat hun voorkomen ongetwijfeld ten goede komt. Ook onder de Meervlaktebewoners kwamen, hoewel minder, baarden voor; in Pionierbivak werden ze daarentegen nimmer gezien. Het hoofdhaar is kroes. Er bestond geen uniform kapsel, zooals dat bij de Pionierbivakstammen het geval was. Sommige mannen en alle vrouwen en kinderen hadden onbedekte, korte kroeskoppen. Daarentegen hadden de mannen één of meer van het voorhoofd tot in den nek ahangende netten over hun hoofd. Daaronder bevond zich dan of een korte kroeskop of wel een langere,

Timorini-type.

netjes bewerkte haardos. Deze bestond meestal uit fijne, 2 tot 3 m.M. dikke spiraalstrengjes, tot in den nek reikend en glanzend zwart gemaakt, waarvoor waarschijnlijk varkensvet was gebezigd. Een kitstof bleek in de strengjes niet aanwezig.

Evenals dit aan de andere zijde van den Wilhelminatop door de Lorentz-expeditie bij de Pesechems was opgemerkt, was ook bij deze lieden het gebruik in zwang bij bepaalde gelegenheden, waarschijnlijk na sterfgevallen, de helft van een vinger af te kappen. De vrouwelijke sekse scheen hier den hoogsten tol te moeten betalen; ik zag vrouwen met nog slechts haar beide duimen ongeschonden! Toch gingen ook de mannen en zelfs de kinderen niet vrij uit. Naast deze mutilatie vond men er nog een van onschuldiger aard: het afsnijden van een randje

van den oorschelp. Het waarom en waarvoor bleef hiervan geheel in het duister.

De methode van mutileeren is een zeer eenvoudige. Het middelste kootje van den uitverkoren vinger wordt met een koordje door drie- of viervoudige omwinding afgebonden, zóó, dat geen versterf, maar slechts veneuze stuwung optreedt. Zoo laat men den vinger meerdere dagen; niet onmogelijk is de afsnoeiing intusschen progressief. Ik zag een vinger, waarbij het koordje alle weeke deelen tusschen huid en been reeds had weggedrukt; daarboven bevond zich het afgebonden vingerdeel als een gezwollen, blauwrood, maar overigens gaaf en pijnloos uitpuisel. Het slachtoffer, een vrouw, gaf lachend en blijkbaar zonder eenigen angst of ontstemming te kennen, dat het afhakken van den vinger haar eerstdaags te wachten stond. Van haar en ook van andere inboorlingen begreep ik, dat het afkappen met de bijl geschiedde. Nu ik eenmaal de voorbereidende afsnoering had gezien, werd het mij duidelijk, dat de operatie zelve nòch veel moeite zou kosten, nòch veel pijn zou veroorzaken, nòch veel nabehandeling zou vergen. De overblijvende litteekens waren steeds keurig en zelfs niet met het been vergroeid.

Behalve bovengenoemde misvormingen, die ik als rituele zou willen aanmerken, treft men hier nog zulke ter versiering aan, n.l. het doorboren van het neustuschenschot en van de oorlellen. Misschien is het wel te veel gezegd, dat deze kunstbewerkingen voor versieringsdoeleinden zouden geschieden, want slechts zelden en dan nog alleen bij mannen, zag ik versierselen in neus en ooren dragen; meestal bevond zich in den neus een kort, vrijwel onzichtbaar stokje, vaak ook niets en bij de ooren was dit laatste regel. Nu en dan echter zagen we mannen met een paar varkenstanden door den neus. Dit scheen het gebruikelijk ornament en het is niet onwaarschijnlijk, dat dit bij feestelijke gelegenheden algemeen wordt aangewend. Door de oorgaten werd bij uitzondering een rondgebogen vederschacht opgemerkt. Het sobere gebruik, van deze toch met pijn en moeite verkregen doorboringen gemaakt, bevreemde ons te meer, waar men zich overigens toch ruim genoeg met versierselen omhing.

Bij een meisje van een jaar of tien zagen we de doorboring in bewerking. Een priemvormig houtje van 2 à 3 m.M. dik en ongeveer 5 c.M. lang bleek van buiten naar binnen door de oorlel gedreven; het korstige wondje bewees, dat de operatie nog niet lang geleden had plaats gehad. De oude man, die dit meisje en een iets ouder zusje vergezelde, maakte ter verduidelijking de beweging van boren en priemen. Het grootere kind toonde mij trotsch haar reeds sinds lang doorboorde oor. Ik merkte op, dat dit het linker was, terwijl bij het zusje juist het rechter in behandeling was.

Tatoueren werd nimmer opgemerkt en ik meen ook, dat de ruwere vorm van huidversiering, n.l. die door middel van inkervingen, niet in zwang was. Wel merkte ik eenige malen de bekende dikke litteekens op, maar deze waren zoo willekeurig over het lichaam verspreid, dat ik ze aan keloïdvorming in langs natuurlijke weg ontstane litteekens toeschreef.

Ik kan gerust getuigen, dat dit geïsoleerd levende volkje niet door veel ziekten werd bezocht. Hoewel ik meermalen onverwachts verschillende hutten ben binnengegaan, trof ik daar nooit een zwaar zieke aan. Koorts nòch buikziekte zag ik ooit. Dat huidziekten zeldzaam waren, vermeldde ik reeds. Echter moet ik voor framboesia een uitzondering maken. Deze ziekte bleek in-

¹⁾ Een europeaan haalt gemakkelijk 40 K.G.

heemsch; bij kleine kinderen was het typische, met framboesia-zweren omgeven mondje geen zeldzaamheid. Hiermede was tevens, althans met groote mate van waarschijnlijkheid, de oorzaak aangewezen van de bij volwassenen nog al eens voorkomende chronische zweren, zooals beenvliesontstekingen, sabelbeenen, de zadelnus e. d. Deze afwijkingen aan syphilis toe te schrijven, zooals maar al te vaak wordt gedaan, is m. i. niet te rechtvaardigen. Weliswaar kunnen ze ook als nasleep van syphilis optreden, maar bewijzend voor die ziekte zijn ze slechts in een framboesia-vrije streek. Bovendien heb ik van geslachtsziekten niets gemerkt; het voorkomen hiervan is bij een nagenoeg volstrekt afgezonderd levend volk ook zeker niet waarschijnlijk. *Terloops zij opgemerkt, dat het ontbreken van geslachtsziekten niets ten gunste of ten ongunste van de zeden dezer menschen zegt, want eerst moeten die ziekten zijn ingevoerd en dan pas kan de opvolgende verbreiding iets omtrent de sexueele verhoudingen aan het licht brengen.* Dat de syphilis bij de kustpapoea's van Zuid-Nieuw-Guinee zulke ontzettende verwoestingen aanrichtte, vindt zijn verklaring hierin, dat deze ziekte, nadat ze eerst van buiten af was aangebracht, door de vreemdsoortige gebruiken van dit volk zoo'n geweldige uitbreiding kon verkrijgen.

Mijn geneeskundige praktijk — een zeer bescheiden — bestond hoofdzakelijk in het verbinden van wonden. Het pleit voor de reeds geprezen zindelijkheid dezer primitieve menschen, dat ze bijna zelf hun wonden reeds met een verband hadden bedekt. En..... praktisch en goed. Eenige zachte, frissche bladeren dekten de wond; daarover kwam droger en steviger materiaal tot steun, terwijl het geheel met gespleten rottan bij wijze van zwachtel ter dege was bevestigd. Dergelijke verbanden werden meermalen om voetwonden opgemerkt. Op kleinere wonden werden eenige sappige blaadjes, met een koordje omwonden, voldoende geacht. Op deze wijze zag ik b.v. een pas afgekapt vinger verbonden. Vele door mij waargenomen geheel los van het been zittende litteekens bewezen, dat deze wondbehandeling deugdelijk was.

Mijn verbanden, meestal bestaande uit een Priessnitz verband, of uit een zalflapje met zwachtel, werden steeds op prijs gesteld en netjes onderhouden. Het reinigend vermogen van het waterverband werd naar waarde geschat en een paar maal oogstte ik uitbundigen dank voor de genezing van een paar groote smerige wonden, daardoor tot stand gebracht. Na eenige zeer hartelijke handdrukken bleef mij zelfs een volledige omarming niet bespaard! De toeloop vermeerde daarna aanmerkelijk en toen bleek, hoe vooral ook onder kinderen wonden niet zeldzaam waren. Bij een der zieke kleinen werd opgemerkt, dat sirih als medicijn op een gezwollen knietje was gesmeerd. Op open wonden werd nimmer eenig geneesmiddel aangetroffen.

De manier, waarop zij geneeskundig behandelen aanduiden, wijst er op, dat ziekte en genezing als op bovennatuurlijke wijze tot stand komende zaken gedacht worden. Hun verzoek om behandeling bestaat n.l. in een vragenderwijs blazen tegen het zieke lichaamsdeel; zij schrijven blazen klaarblijkelijk een genezenden invloed toe. Typisch is ook de wijze, waarop ze mij vroegen, gemeten te mogen worden: al blazende maakten zij met de handen passende bewegingen op armen en beenen. Blijkbaar brachten ze dus mijn metingen met de geneeskunst in verband!

Als eenig kleedingstuk voor dagelijksch gebruik kent men in de vallei het vrouwenrokje. Dit bestaat uit een dichte rij van afhanginge koordjes, die tot even boven

de knie rijken. Zooals op de foto's is te zien, begint dit rokje niet bij de taille, maar veel lager, het hangt op de dijbeenknobbels en laat den geheelen buik vrij. De loshangende koordjes golven met alle bewegingen sierlijk mede en leveren toch in iederen stand een zeer goede bedekking. Naast het touwrokje werd ook meermalen een andere vorm van schaambedekking aangetroffen, bestaande uit een dikke bundel horizontale touwstrengen, van waaronder eenige stukken net afhangen. En ten slotte werd twee maal een vrouw ontmoet, die de graskussentjes — één vóór en één achter, bevestigd aan een koord om den onderbuik — der Pesechems droeg. Wat was het toch jammer, dat volslagen gemis aan kennis van de hier gesproken taal elke conversatie over de vraagstukken, die hier aan de orde werden gesteld, onmogelijk maakte!

Ook de versiering bij dit volkje is eenvoudig, al wordt

Timorini-vrouwen en meisjes.

er meerdere zorg aan besteed dan de kleeding ten deel valt. Aan hun sieraden merkt men eerst recht, hoe gering het contact met de stammen uit het laagland wezen moet. Een stuk van de nautiluschelp, door sommige mannen op de borst gedragen, werd zeer kostbaar geacht, en de kleine katjesschelpen, waarvan wij slechts enkele exemplaren te zien kregen, werden als zóó waardevol beschouwd, dat ze steeds, in meerdere omhulsels gewikkeld, diep in het miniatuur draagtaschje, dat de mannen op de borst hebben bengelen, waren geborgen. Voor geen stalen bijl was zoo'n prulletje te koop. Men bedenke, dat deze katjes aan den Mamberamo bij risten als sieraad worden gebruikt! Op de genoemde schaars aanwezige schelpen na, zijn alle sieraden aan de omringende natuur ontleend. Zadensoeren spelen een eerste rol, maar daarnaast komt allerlei uit planten- en dierenrijk in aanmerking: veeren, bontbandjes, roofvogelpootjes, rondgebogen vederschachten, bladeren, biezen en wat niet al. Soms ziet men verwarlijke hoofdtoisels van Casuarisveeren, terwijl de

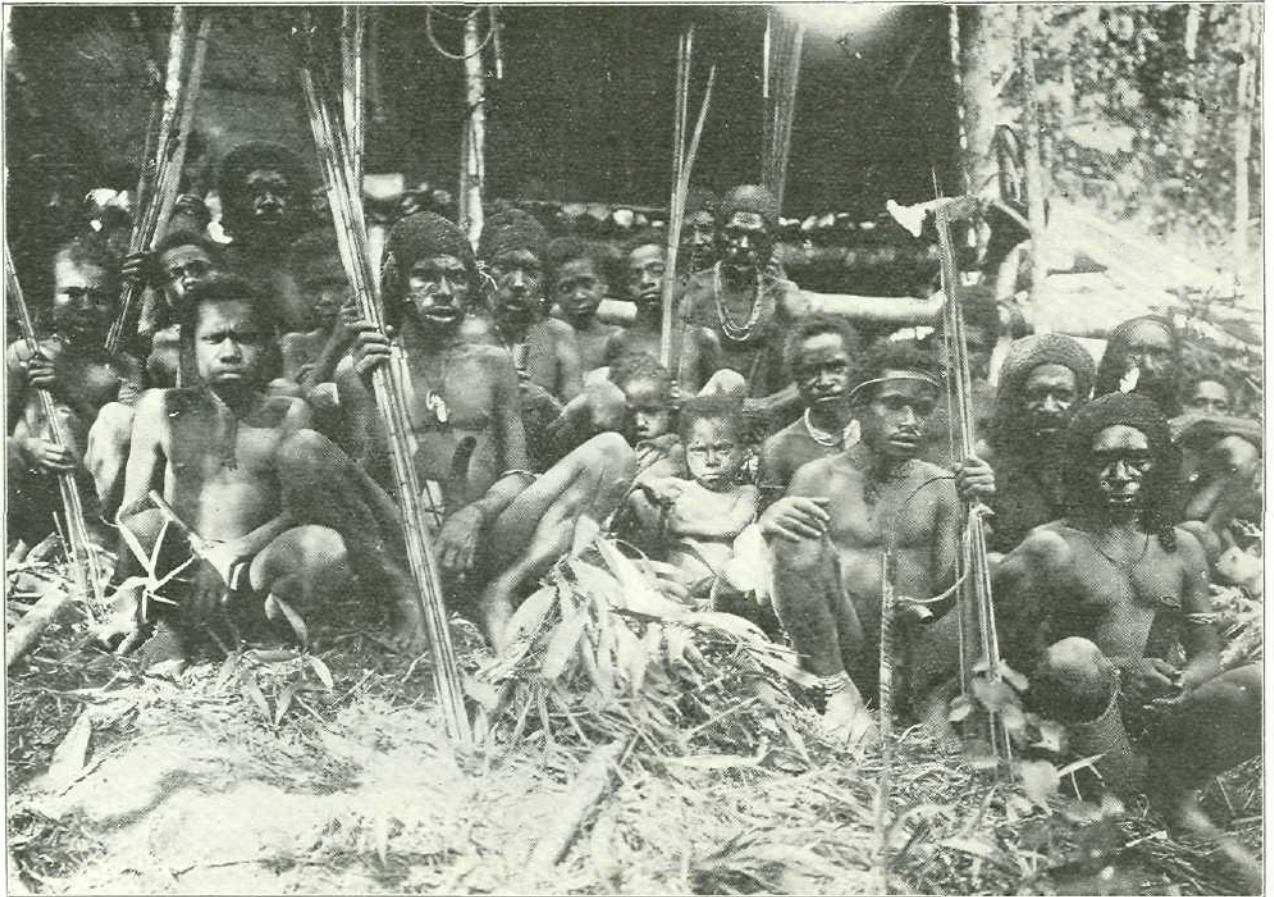
kleurenrijke paradijsvogels en parkieten meer tot gala-hoofdtooisels worden verwerkt.

Bij deze laatste bleek, dat de Timorini toch ook wel tot fijner werk in staat waren; in het prepareren van vogels bleken zij het vrij ver te hebben gebracht. Ook een uit rottan gevlochten „borstharnas” verraste ons door zijn degelijke makelij; dit was ten minste een werkelijk kleedingstuk. De vorm was eenvoudig: een stijf gevlochten cylinder, die aan twee breede soepele schouderbanden om het bovenlijf hing. Ongetwijfeld was het bij den strijd een doeltreffend verdedigingsmiddel.

Van de gebruiksvoorwerpen moeten in de eerste plaats de verschillende netten worden genoemd. Het weven is hier geheel onbekend, bast schijnt niet verwerkt te worden, voor weefsels en boomschors treedt echter het net-

spleten bamboe of rottan — om het gevorkte eind, dat hij vervolgens midden op een hoopje in der haast bijeengezochte zachte en gekneusde droge blaren legt. Met den voet den stok op deze gemakkelijk ontvlambare materie houdend, trekt hij met beide handen den band met groote kracht en snelheid over den stok heen en weer, met het gevolg, dat weldra de blaren beginnen te smeulen. Haastig wordt het smeulende hoopje in beide handen opgenomen en door aanblazen slaan weldra de vlammen uit. In korten tijd is een en ander gereed; onze lucifers, hoezeer verbazingwekkend, werden als gebruiksartikelen door hen dan ook versmaad; hieraan zal echter eenige vrees voor deze in hun oog ook bovennatuurlijke houtjes wel niet vreemd zijn.

De Timorini bewonen cirkelronde hutjes, die in groot-

Groep Timorini.

werk van touw in de plaats. Van touw geknoopte draag-netten ziet men in alle formaten; de vrouwen dragen ze aan een band om het voorhoofd, de mannen vaak om den hals of aan den schouder. Daarnaast ziet men, zooals reeds opgemerkt, bij de mannen niet zelden eenige netten over het hoofd. Op deze wijze gebruikt is het net eigenlijk kleedingstuk, het wordt echter niet algemeen gedragen.

Tot de gebruiksvoorwerpen moet ook een der armbanden gerekend worden; deze vervult n.l. den rol van een doosje lucifers! In een ommezien maakt de Timorini hiermede vuur. Hij zoekt een stok van ongeveer een halven meter lang, splijt dezen een eindje, houdt de spleet opengespalpt door middel van een steentje, slaat een stuk van zijn ontrolden armband — die niets anders is dan een paar meter lang stuk in elkaar gedraaide, ge-

tere of kleinere groepjes bij elkaar, op keurig schoon gehouden plekjes staan. Deze kampongs liggen open en bloot te midden der tuinen; uitstekende voetpaden verbinden ze met elkander, zoodat een tocht door de vallei eenvoudig een wandeling gelijk is. In ieder dorp zijn mannen- en vrouwenhuizen; in de kleinere dorpen van vier of vijf huisjes is maar één mannenhuis, in de grootere twee of meer. Oppervlakkig bezien is er van buiten weinig verschil; bij nadere beschouwing blijken de vrouwenhuizen wat ruwer afgewerkt. De mannenhuizen staan steeds op vlakken grond, zoodat deze zonder meer als vloer kan dienen, de vrouwenhuizen staan vaak op een dermate hellend vlak, dat een houten vloer onontbeerlijk is. Is in het mannenhuis slechts één zoldering, daar, waar het kegelvormige dak begint, — en die tot slaapplek dienen zou — in het vrouwenhuis is bovendien

ter halver hoogte van den wand nog een gedeeltelijke vloer aangebracht; daaronder bevindt zich een afgeschoten ruimte voor de varkens. Vrouwen, kinderen en varkens slapen dus gemeedelijk bijeen.

In de tuinen worden knollen — oebi, kladi, katella — pisang en suikerriet geteeld; in de nabijheid der hutten wordt tabak aangeplant. Naast tabak wordt ook sirih als genotmiddel gebruikt, echter in beperkte mate.

Als eenige bewapening zag ik pijl en boog, beide van kleiner model dan die der groote vlaktebewoners. Het kleine dolkje van casuarisbeen schijnt als strijdmiddel geen waarde te hebben.

Het meest op den voorgrond tredend werktuig is de steenen bijl. Geen spoor van ijzer was nog in deze vallei doorgedrongen. Geen metaalbewerking, geen weefkunst, geen pottenbakkerij, nagenoeg geen kleeding, een minimum aan huisraad en werktuigen, het is inderdaad een eenvoudige maatschappij!

De beschouwingen over de ontvangst, die ons bij dit volk ten deel viel, voerden reeds op het terrein der psyche, laat ons dit nog wat nader verkennen. Wat treft aan de psychische gesteldheid dezer nog in neolithische beschavingsperiode levende menschen het meest? Wel, dat deze minder buitennissig is, dan men zich had voorgesteld. De „wilden” die men ontmoet, blijken menschen, volledige menschen. Zij hebben in principe met het dier juist evenveel gemeen — of evenveel, zooals men het noemen wil — als de moderne mensch.

Een zekere beschaving valt deze lieden niet te ontzeggen. De ontvangst nam ons onmiddellijk voor hen in. De begroeting met het bepaald joviale handschudden deed ons aangenaam aan, het met kwistige hand uitdeelen van „versnaperingen” niet minder. Bij deze eerste kennismaking heerschte werkelijk een aardige geest. Wantrouwen en hebzucht bleven geheel op den achtergrond. En ook bij nadere beschouwing vielen onze nieuwe vrienden niet tegen. Eens kwam er een oude man met twee kleine meisjes bij ons op bezoek. Toen ik het kleinste, dat zich verlegen achter haar ouder zusje schuil hield, een ringetje wilde geven, werd ze door de laatste — ofschoon deze zelf nog niets gekregen had — naar voren gebracht en overreed het aan te nemen. Daarna dwong de vader haar, mij persoonlijk eenige oebiknollen, welke hij zelf in zijn net bij zich droeg, als tegen Geschenk aan te bieden. Ik wilde deze weigeren, maar dit werd door den ouden heer niet aanvaard! Is het niet juist een tooneeltje uit de opvoeding onzer beschaafde kinderen?

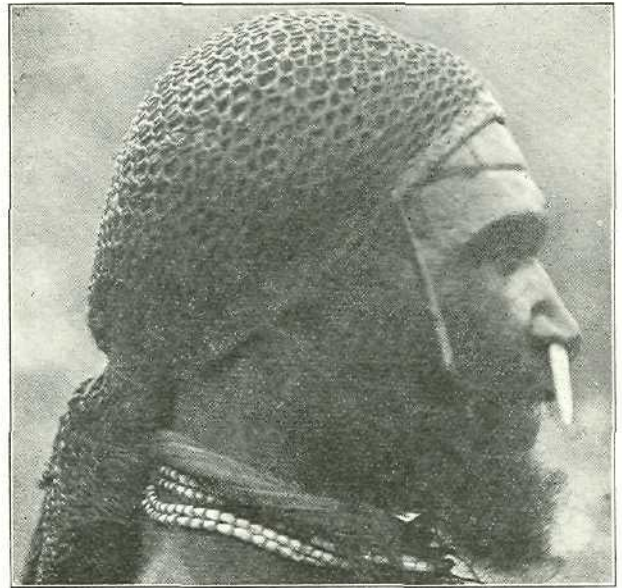
Ook mijn medische hulp werd meestal geheel vrijwillig met eenige knollen of wat suikerriet betaald. En kwamen we op onze wandelingen in de dorpen, dan werden we vaak tot binnenkomen in de hutten genood; wij moesten mede neerhurken en onmiddellijk werden eenige oebi's onder de asch vandaan gehaald en ons aangeboden. Ook is het ons overkomen, dat men ons, toen wij na een lange wandeling een oogenblikje in een kampong uitrustten, wat suikerriet ter verfrissing aanbod. Het sappige riet smaakte mij in deze contreiën niet slechter dan een koele drank in een fijn restaurant!

Ook onderling scheen men vrijgevig te zijn. Ik heb vrouwen en kinderen gezien, omhangen met lange snoeren kralen, samengesteld uit meerdere snoertjes, zooals wij die plachten te verstrekken. Het was onmogelijk, dat zij persoonlijk zooveel kralen van ons gekregen hadden, hun eigen stamgenooten moesten die hun dus hebben afgestaan.

Hun vrijgevigheid bleek echter aan hun handelsgeest

niet af te doen. Dat merkten we al spoedig. In den ruilhandel bleken ze verre van gemakkelijk. En zij konden leuk uit den hoek komen! Wij hadden ons ter veraangename van ons menu op den oebihandel toegelegd. Zij hielden die eetwaar zeer op prijs, ik daarentegen mijn kralen evenzeer, daartoe genoodzaakt door onzen geringen voorraad. Eenmaal nu konden we het over den koop niet eens worden. De inboorling wendde zich nijdig af en wat deed hij..... hij gaf met hoofsche gebaar zijn knollen aan mijn metgezellen cadeau, ieder wat en mij alleen passeerende!

De vrijmoedigheid, waarmee onze vrienden ons bejegenden, bleek ook uit het feit, dat zij controleur Jongejans en mij, die uit eigen beweging een van hun hutten waren binnengegaan, wel gastvrij een plaats inruimden en oebi's aanboden, maar ons na een kwartiertje onbewimpeld te verstaan gaven, dat we de visite toen maar moesten afbreken. Echter, wie kennis nam van de reeds beschreven scène, die zich op 31 October afspeelde, be-

Engabidme, een „edelman” onder de Timorini.

hoeft geen nader bewijs voor den onafhankelijken geest onzer gastheeren. We hadden hierbij ondervonden, hoe deze „dwergen” zeer wel durfden te dreigen. Zij toonden geen vrees, maar vooral ook, zij toonden vertrouwen in onze rechtvaardigheid. De beide woordvoerders kwamen immers vrijmoedig in ons kamp. Dit pleit voor eigen eerlijkheid en loyaleit. Toch is er ook door hen wel eens wat op slinksche wijze medegenomen; strikt eerlijk waren sommigen bij hun handelstransacties niet!

Het bleek een vroolijk volk. Meer dan eens begon een groepje spontaan te zingen. De ons toegezongen afscheidszang op 24 November pleitte zoowel voor hun zanglust als voor hun aangeboren hoffelijkheid.

De vrouwen van dit primitieve volkje versterkten mijn indruk, dat de eigenaardige verschillen tusschen de vrouwelijke en mannelijke psyche principieel de seksen eigen zijn en niet door de beschaving zijn ontstaan. Het is moeilijk deze verschillen onder woorden te brengen. „Das ewig Weibliche”, dat mij ook zo vaak bij de vrouwen van andere Indische volken is opgevallen, ontbreekt ook hier niet. Is eenmaal het ijs gebroken, dan kenmerken de vrouwen zich door een natuurlijkheid en onbevangenheid in den omgang, die haar, veel meer dan

de mannen, aangeboren schijnen. Zie, hoe een der meisjes een rokje ten verkoop aanprijst; ze houdt het langs haar heupen, keert en wendt zich op sierlijke wijze, om kort te gaan, coquetteert met een virtuositeit, die den vrouwelijken aanleg in deze buiten discussie stelt.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen lijkt mij een tamelijk verdraagzame. In ieder geval is de echtgenoot slaaf noch lastdier van haar man. Ik heb ze haar meening hooren zeggen op een toon en met een stelligheid, die mij haar redelijke positie waarborgde. Ik heb mannen zoowel als vrouwen met ladingen oebi en suikerriet zien loopen en mannen en vrouwen samen een huis zien bouwen. Toch schijnt het leeuwendeel van den arbeid en meer in het bijzonder de landbouw, door de vrouw te worden verricht en de man lijkt mij beslist een bevoorrechte positie in te nemen. Het ontging mij niet, dat de mannen nog al eens hun veto schenen uit te spreken in zaken van ruilhandel tusschen de vrouwen en ons gedreven. En eens was ik er getuige van, hoe een groepje vrouwen barsch werd weggestuurd.

Alhoewel van volledig inzicht in de psyche van dit natuurvolk allerminst sprake is, zijn toch eenige conclusies wel geoorloofd. Deze menschen, nog levend in de neolithische periode, blijken allerminst wilden. Hun welkomstgroet, hun afscheidszang, hun gastvrijheid, hun vrijgevigheid, in één woord, hun werkelijk aardige manieren, deden ons ons geheel onder menschen voelen. Dit volk is vreedzaam en toch moedig, vriendelijk en toch flink. Dankbaarheid is voor hen een natuurlijke deugd, hebzucht en diefstaligheid treden niet op den voorgrond, achterdocht is hun vreemd. Summa summarum, ofschoon de eenvoud, waarin deze menschen leven, bijna een absolute is — immers kleeding, huisraad en werktuigen zijn nauwelijks voorhanden — zijn zij naar hun innerlijk toch wezens, die zich niet of nauwelijks van minderwaardiger constructie toonen dan de ontwikkelde cultuurmensch. Men vergete niet, dat dit volk niet behoort tot wat men in de ethnologie de primitieven noemt; ze staan maatschappelijk ver boven zwerfende jagers en visschers; hun vaste woonplaatsen, hun landbouw en huisdieren plaatsen hen op een zekere trap van cultuur. Maar men voelt wel, dat aan dit beetje beschaving een dergelijke psychische ontwikkeling niet te danken kan zijn. Integendeel, deze blijkt een kenmerkende eigenschap van de familie der Homini ¹⁾. En zoo heeft ook deze kennismaking met een der meest geïsoleerd levende volksstammen der aarde weder geleerd, hoe groot het verschil is tusschen mensch en dier.

XI. HET AFSCHEID.

Geen wolken aan den politieken hemel hadden ons gedurende November verontrust, noch had onze voedselvoorraad eenige reden tot bezorgdheid gegeven, al leefden wij ook van de hand in den tand. En zoo kon de leider niet nalaten om, alvorens den terugweg aan te vangen, een wandeling van eenige dagmarschen door het dal te ondernemen. De tusschen Doormantop en Swartvallei geregeld transportlopende dajaktroep werd daartoe in ons bivak aangehouden, om ons als draagkoelies bij dien marsch te vergezellen; na beëindiging daarvan zouden we dan gezamenlijk den terugtocht naar den Doormantop aanvaarden. De leider wilde gaarne de vivres, benodigd voor de thuisreis, achterlaten en hij verzocht daarom een onzer naaste zwarte burens, de blikken in zijn

¹⁾ Plaats van den Mensch in het zoölogisch systeem.

hut te bewaren. Het was minder wantrouwen dan wel vrees voor misverstand, dat mij niet zonder eenige bezorgdheid onze eigendommen in de handen van onzen gastheer zag overgaan; het was immers de vraag in hoever ze onze bedoeling van „bewaren” begrepen. Laat ik hier echter direct aan toevoegen, dat we alles keurig in orde terug vonden.

Den 21sten November vingden we onze wandeling aan in de richting van het hoofddal. Weldra hadden we dit bereikt; daarna bogen we naar het zuidoosten om, ten einde de Swartrivier stroomopwaarts te volgen. Weer ging onze weg door een schilderachtig, goed begaanbaar terrein langs tuinen, boschjes, grasvlakten en kampongs, bewoond door belangstellende en vriendelijke menschen. De kampongs waren hier grooter, dan in ons juist verlaten zijdal; aan de overzijde der rivier zag ik een kampong van meer dan 20 huizen! Op onzen derden marschdag stuitte wij op een uit het oosten komende korte zijrivier. We bogen het door haar gevormde keteldal in en richtten daar onder groote belangstelling van het publiek ons eindbivak op. Dien namiddag was ons kamp weer zwart van menschen, naast de talrijke nieuwelingen zagen we ook velen onzer oude kennissen. Een rijke buit aan foto's viel ons hier nog ten deel.

Den 24sten November wendde onze stoet zich weer naar het noorden: de thuisreis nam een aanvang. Reeds waren we den marsch begonnen, toen onze zwarte broeders ons beduiden halt te houden. Aanvankelijk gaven we aan deze uitnoodiging geen gehoor, maar weldra bezweken we voor den steeds heftiger wordenden aandrang. Er werd ons duidelijk gemaakt, dat er een „wam” ¹⁾ moest worden gehaald. In arren moede wachten we temiddelen van een steeds aangroeiende menigte op dit overigens niet onsmakelijke voorwerp. We wachtten lang, maar toen werd er ook een flink exemplaar gebracht en den leider aangeboden. Nadat deze een kapmes als tegen geschenk had gegeven, kon eindelijk de tocht worden hervat. Een onzer oude bekenden nam het inmiddels gedoodde varken op den rug en droeg het voor ons uit.

De menigte begeleidde ons een eindweegs. Op een gegeven punt hield zij halt en terwijl wij, voorafgegaan door een paar hunner, doormarचेerden, zongen zij ons gezamenlijk een soort afscheidslied toe. Alleraardigst! Keer op keer herhaalden zij het vroolijke refrein, tot wij uit het gezicht waren verdwenen. Een paar uur later gaven ook de voorloopers te kennen, dat zij niet verder mee wenschten te gaan en er schoot ons niets anders over, dan een der dajaks met het varken te belasten.

Een dag later waren wij weder op ons punt van uitgang terug. Den 26sten November, den laatsten dag, welken wij te midden dezer jongste Nederlandsche onderdanen doorbrachten, zouden we toonen, dat de vreedzame blanken, zoo noodig, gevaarlijke tegenstanders zouden kunnen worden. Onze geweren zouden spreken! Wel hadden we reeds vaak in theorie de werking van revolver en karabijn ontvouwd, maar dit kon uit den aard der zaak maar weinig indruk hebben gemaakt. Nu zou een schietoefening worden gehouden. Een vrij dikke boomstam, op ongeveer 50 M. afstand, werd met eenige blikken schilden der dajaks versterkt en daarna nam de leider hem onder vuur. Een dichte menigte stond om den schutter saamgepakt. Het eerste schot knalde..... de benede deinsde terug; het tweede schot deed eenigen het hazenpad kiezen, bij het derde maakte het gros zich haastig uit de voeten en bij het vijfde was de laatste Timorini

¹⁾ Het Timorinische woord voor varken.

achter de heuvels verdwenen! Later kwamen ze schoorvoetend naderbij en werden toen naar den boom gevoerd. Ondanks het blik bleek de boom op verscheidene plaatsen doorboord. Dat maakte indruk.

Den 27sten November werd de tocht naar den Doormantop aangevangen. Reeds vroeg waren we bij de hand. Het mooie weer beloofde ons een aangenamen marsch. Het duurde niet lang of de laatste hand aan het pakken onzer bullen was gelegd. Omstreeks half acht marcheerden we af, een paar onttakelde hutten te midden van een tot modderpap geloopt stuk grond achter ons latend. Erg grootsch waren de overblijfselen van de „invasie der blanken” niet; het juist verlaten plekske grond was in den loop der weken tot een der minst frissche van de vallei geworden. Het blinkend schoon der sneuisterijen zou ook wel spoedig zijn verwelkt en zelfs de stalen messen zouden, dank zij het onoordeelkundig gebruik en slechte onderhoud, wel geen lang leven zijn beschoren. Maar onze faam zal zich toch langen tijd handhaven, de indruk, dien onze metalen voorwerpen, onze weefsels, de verscheidenheid onzer gebruiksvoorwerpen hebben gemaakt, zal niet gauw kunnen worden uitgewischt, terwijl de wondere werking van magneet, brandglas en geweer ons het aureool van een geheimzinnige toovermacht voor lang zullen verzekeren.

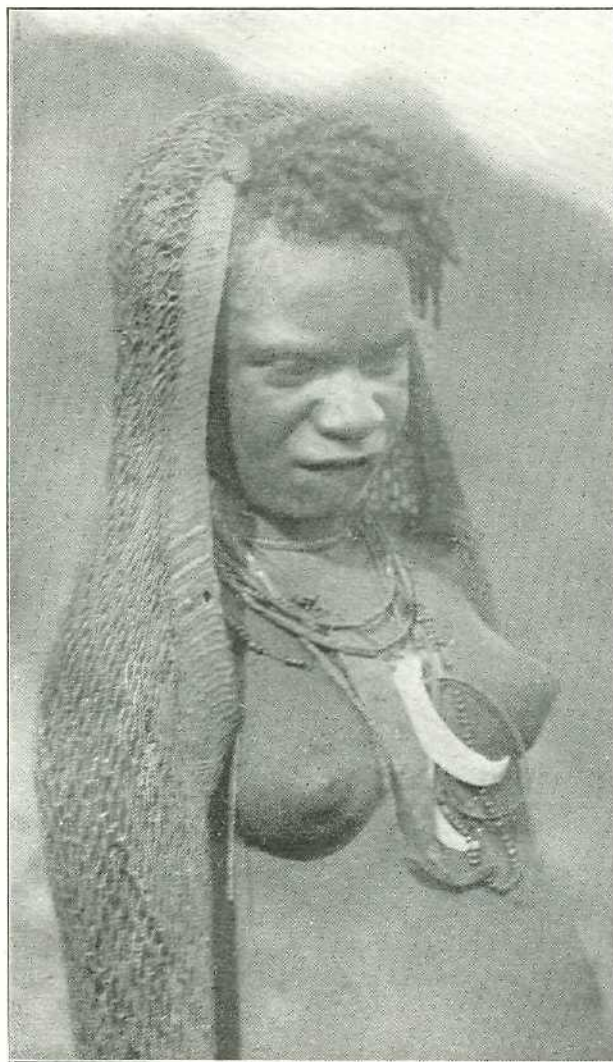
Men deed ons geen uitgeleide, vreemd genoeg. Het twaalftal papoea's, reeds vroeg in het kamp gekomen, liet ons zonder meer vertrekken. Allicht bevroeden zij niet, dat wij niet van plan waren, terug te keeren en ongetwijfeld zouden ze weken, maanden, ja jaren naar onzen weerkeer uitzien. De expeditie Franssen-Herderschee werd immers ook door de bergpapoea's „verwacht”, omdat Lorentz hen drie jaar vroeger een bezoek had gebracht!

Voor ons was deze scheidingsdag dan ook indrukwekkender dan voor onze kinderlijke vrienden. Zes weken mochten we verkeerden te midden van een natuervolk in den waren zin des woords, een voorrecht, weinigen geschonken en zoo buitengewoon leerrijk. De kinderen dezer tot nu toe ongerepte valleien zullen zich wel allerminst bewust zijn, dat de blanke wondermensen meer leerden van hen, dan zij voorloopig van ons; wij zagen hier immers de ruwe grondstof, waaruit „cultuur” werd gekneet en waarvan het heden ten dage zoo verbazend moeilijk is, zich een duidelijk beeld te vormen.

De roffanbrug lag weldra achter ons en de moeizame bestijging van de reusachtige berghelling, die drie dagen vergen zou, nam een aanvang. Laat ik direct zeggen, dat ze verbazend is meegevallen. Na een half uur klimmen doken we, na de laatste ladang te zijn gepasseerd, voor goed in het woud. Moge de vriendelijke tuinvalei honderdmaal mooier zijn dan het eentonige bosch, voor een marsch in de tropen is de koelte van het laatste tocht verre te verkiezen. Onze transportvlopende dajaks hadden ons oude pad door een nieuw afgesneden en zoo hadden we onverhoopt vroeg het eerste bivak bereikt. Daar werd gegeten; het bordje droge rijst kwam hier weer op de proppen. En weer smaakte het goed als voorheen. Na het maal stapten we weer op, om het tweede bivak dien dag nog te bereiken. Het bleek juist een uur van het eerste verwijderd te zijn! Het verschil tusschen het zich zoekend een weg kappen en het marcheeren langs een gebaand pad, is hiermee wel duidelijk geïllustreerd. Om één uur waren we „thuis”. Het begon juist te regenen, zoodat we maar net bijtijds binnen waren. Een sombere regenmiddag was verder ons deel en daar dit ook tijdens ons vorig bedrijf hier het geval

was en waar bovendien het mastboomenwoud zoo bij uitstek meewerkt aan het vervolledigen van een somberen, mistroostigen indruk, besloot ik dit bivak als „Regenbivak”¹⁾ in mijn herinnering vast te leggen.

Den 28sten November wachtte ons de zwaarste klim. We zouden 1100 M. hooger dan den vorigen nacht ons hoofd ter ruste leggen. Gelukkig, dat we een koelen dag troffen. Zwijsend slingerde onze menschenlang zich door het woud; ieder was bezig voor zich zelf: op dezen wortel stappen, dien tak gebruiken om je op te trekken, enz. Een enkele maal klonk het „pas op, hier is een gat,” of „die tak is niet te vertrouwen”. Nu en dan consta-

Jonge Timorini-vrouw.

teerde je met verlichting, dat je voorman niet meer boven, maar vóór je liep, dan weer met schrik, dat hij opwaarts ging. Een enkele maal keek je eens om, om te zien of je volgman er nog was. En zoo ging het maar door, totdat de leider, die achter de uit een paar soldaten gevormde spits, aan het hoofd der Europeanenrij liep, eens even half hield om uit te blazen. Juist twee uur nadat we waren opgebroken, hadden we na één zo'n „blaasrustje” te hebben gehouden, het „Bamboebivak” bereikt. Ziezo, de eerste 600 M. klimmen zat er alweer op.

We rustten maar kort; er werd besloten pas te eten,

¹⁾ Door den botanicus „2de Parkietenbivak” gedoopt.

nadat we althans een deel van de ontzagwekkende helling, die nu volgde, hadden beklommen. We waren nu immers aan het eind, of juist het begin, van ons Swartzijdal gekomen en kregen den kam, die de waterscheiding met de Meervlakte vormt, te bestijgen. Daar ging-ie! Na een half uurtje besloten we toch maar eerst wat te eten. Ruim een uur hielden we onze zeer aangenaam aandoende rust. Het bosch was nog al ijl geworden en daar de temperatuur al lang niet meer tropisch was te noemen, maakten we dankbaar gebruik van een zonnig plekje. We hielden bespiegelingen over „hoe lang we nog klimmen moesten” en „of we het nog droog zouden halen”. De zon scheen nog, maar de nevels hoopten zich al meer en meer op. Echter, dat uurtje namen we het er nog maar van. De dajaks waren vooruitgelopen en zouden het bivak vast in orde maken. Dus de regen kon ons eigenlijk weinig deren; we zouden immers een droog

Timorini-kampong. Op den voorgrond twee vrouwen met kinderen, daarachter een maleische koelie met twee jongens.

thuis vinden om ons onmiddellijk te kunnen verkleeden.

Om half twaalf stapten we op en het was niet veel over half één, toen we het „Moswaterbivak” binnenkwamen. Doornat, want een kwartier daarvoor was een stortregen losgebroken! Maar het duurde niet lang of we lagen, met droge kleeën, lekker onder onze wollen dekens, te wachten op een warmen drank. Een simpel kopje chocolade, wat kan dat lekker zijn! Zelfs al ware het met moswater gemaakt, dan nog zou het goed gesmaakt hebben. Maar de regen was ditmaal onze bondgenoot geweest.

Droomerig keek ik naar buiten. Slechts naaldhout stak af tegen de grijze lucht. Groote, wazig omlinjende mosdotten zaten hier en daar in de boomkruinen. Het onderhout was heijchtig. We waren weer in de dwergboschzone. Men zou zich in Nederland kunnen wanen, op een mistigen herfst dag, maar de casuarinen en de mosplakaten hielpen ons toch uit den droom. Vogels hoorde en zag men nauwelijks. Waarom toch niet? Ook dat klopte

niet met het vaderland! In den namiddag verhelderde zich de lucht en we lieten deze gelegenheid niet voorbijgaan om van het uitzicht te genieten. Ons dal zagen we niet; we stonden boven een wolkenzee. En daarachter rezen de blauwe bergen, rij na rij. Totdat een hooge zigzaglijn hun reeksen besloot: Nieuw-Guinee's centrale kam. Achter dezen vertelde ons een ijl, doorzichtig, glansdoorglinsterd blauw van zonnenschijn, die de Zuiderlaagvlakte bestraalde. „Het is mooi weer aan de Zuidkust”, zeiden we huijverend en niet zonder verwondering bemerkend, hoe 100 K.M. afstands ons niet belette dat feit te constateeren.

Den volgenden ochtend, vóór ons vertrek, stonden we weer op dezelfde plek, alleen wat dichtër naar een vuurtje van de dajaks geschoven. Ik stond met mijn natte schoenen bijna in het vuur. Ons uitzicht vulde juist dat van den vorigen dag aan. De bergen waren in wolken gehuld, maar het dal lag helder geteekend aan onze voeten. En ziet, daar was een miniatuur zwart plekje in een groenen lap: onze kampplaats. Eén voor één volgden we de reepen bosch en de daartusschen liggende grasvelden en met het gewapend oog ontdekten we ook weer de huisjes. We konden nu ook onzen afgelegden weg in het hoofddal overzien en met juistheid aangeven, wáár het keerpunt onzer expeditie lag.

We hadden dien dag den kalen top van den Doormanberg te beklimmen. Moeizaam, telkens rustende, werkten we ons omhoog. De top was in nevel gehuld en zoo hadden we hem ten slotte nog vóór dat we het wisten bereikt. Weldra dronken we ons kopje koffie in de naaldloofhut van Radiobivak.

Daar zaten we dan weer op onzen Doormantop, dien trouwen wegwijzer op deze heele expeditie. Hij lokte eertijds uit de vlakte, want pas zijn stompe kop zou ons een blik gunnen in het onbetreden land van het hart van Nieuw-Guinee; en later keken we van uit het Swartdal vertrouweljk naar hem op als eerste mijlpaal op den weg naar huis. Nu, na behouden aankomst boven, vermochten mist en regen dan ook niet ons goed humeur te bederven. Het plezierige gevoel van de meer dan 2000 M. hooge klim van uit het Swartdal achter ons te hebben, liet zich niet verdringen. En bovendien, de zes weken, die wij den 18en October voor den boeg hadden, in groote onzekerheid, wat ze ons brengen zouden, hadden aardige resultaten opgeleverd.

Den 30sten November werd Radiobivak verlaten. We liepen Uitzichtbivak voorbij en doken weer onder in het vochtige woud. Tegen dat een bivak werd bereikt, placht men verre van droog te zijn, maar zóó nat als dien dag was ik toch nimmer thuis gekomen, want juist vlak voor aankomst waren we door een gietbui verrast. Het slimste was, dat we onze koelies ver vooruit waren, terwijl het wachten met moede leden in kletsnatte kleeën op 2400 M. hoogte verre van verkwikkend is. We kregen een armoedig uurtje te beleven! Maar als dan de koelie eindelijk opdaagt en den bultzak spreidt, als de droge kleeën zijn aangeschoten en een warme drank rondgaat, ondervindt men weer het gevoel van welbehagen, dat van een rimboetocht een der typische aantrekkelikheden uitmaakt.

Den volgenden morgen werd met voorbijgaan van het „1e Parkietenbivak” de Goenoeng Boetak bereikt. Daar bleken zich eenige postpakketten voor den leider en controleur Jongejans te bevinden, gevuld met versnaperingen. Weldra ging een blikje Cadbury chocoladebonbons rond; de inhoud was in een ommezien verdwenen. De „lunch” bestond uit roggebrood met ansjovis, een

niet algemeene, maar delicioze combinatie. Bij de namiddagthee werd cake geserveerd. Onder deze Lucullische bedrijven door vermeiden we ons in krant en tijdschrift. Het was een bijzonder geciviliseerde middag en aangezien er ook voor den volgenden dag nog veel te eten en te lezen viel, werd die dag tot rustdag geproclameerd.

Den 2en December werd Goenoeng Boetak verlaten. We zouden dien dag tot Bivak Batoe doorgaan. Onderweg kwam ons een sergeant met eenige fuseliers tegemoet; hij bracht een spoedbericht van Prauwenbivak. Een fuselier aldaar was door een dwangarbeider in den rug gewond, spoedige medische hulp was gewenscht. Contr. Jongejans bood aan, met mij door te marcheren. Zoo verlieten wij ons reisgezelschap te Bivak Batoe en liepen dien middag door tot Brugbivak. Den volgenden morgen togen we vroeg op pad, om 's namiddags tegen vier uur in Prauwenbivak aan te komen. De fuselier bleek niet ernstig gewond; hij was 's nachts, op wacht zijnde, door een malenden dwangarbeider aangevallen. Deze laatste was gevlucht en sinds dien was niets meer van hem vernomen. Den volgenden dag arriveerde ook de rest van het reisgezelschap en zoo was den 4den December de eerste phase der Centraal-Nieuw-Guinee Expeditie geëindigd.

NASCHRIFT.

Het Indisch Comité, teleurgesteld door het niet bereiken der sneeuwvelden, kon er niet toe besluiten zijn taak als geëindigd te beschouwen; het wilde nog een tweede poging wagen om zijn plan ten volle te doen slagen. De omstandigheden veroorloofden echter niet, daarmee direct een aanvang te maken en zoo bleven voorloopig slechts de beide hoofdbivaks Pionier- en Prauwenbivak, gehandhaafd. Overste Kremer nam op zich, de nieuwe onderneming te leiden. Dr. Hubrecht, kap. van Arkel, lt. Drost en dr. De Rook zouden er, benevens eenige nieuw aan te wijzen officieren, aan deel nemen.

In Juni 1921 is de hernieuwde expeditie ten tweeden male het bergland ingetogen om te trachten, voorbij het dal nieuwe bergkammen te bestijgen en ten slotte den Wilhelmintop van de noordzij aan te tasten. Deze tweede onderneming werd een groot succes: op 4 Dec. 1921 werd de top van dien berg bereikt. Eenige bijzonderheden over dien tocht mogen hier volgen.

Zooals reeds gezegd, in begin December was onze geheele expeditie uit het bergland terug en de omstandigheden noopten ons tot afwachten. Voortzetting der onderneming was alleen mogelijk, indien het Indisch Comité voor meerdere draagkrachten, mitsgaders aanvulling van ander personeel en ook van materiaal zorgde. De onderhandelingen hierover verliepen alles behalve vlot. Wel had het Indisch Comité op voortzetting aangedrongen, maar het wist toen niet, dat zelfs de voorhoede geheel tot de basis zou worden teruggetrokken. Nu het laatste een voldongen feit was, was het zeer de vraag of het Comité niet van plan zou veranderen en het lief zich zelfs steeds meer aanzien, dat althans de wetenschappelijke expeditie voor geëindigd zou worden verklaard, terwijl de zaak dan als „militaire exploratie” mogelijkwerijs nog wat zou worden gered. Onder de gegeven omstandigheden, waarbij voor de wetenschappelijke leden binnendien afzienbaren tijd geen werk voorhanden zou zijn, trokken deze successievelijk naar Java terug. In Januari 1921 vertrokken de botanicus en de zoöloog naar Buitenzorg, in Februari verlieten de leider, ter nadere bespreking van den toestand en contr. Jongejans tot het wegbrengen der

dajaks, wier contract om was, benevens dr. Hubrecht, het expeditieterrein. Schrijver dezès, 20 Januari als laatste van Prauwenbivak naar Pionierbivak afgezakt — slechts luit. Drost bleef als commandant te Prauwenbivak achter — kreeg verlof, 13 Maart naar Batavia terug te keeren, en den geheelen medischen dienst aan den achterblijvenden dr. De Rook over te laten. Met hem vertrok ook de luit. v. administratie, Kooy.

Op Java vernam ik, juist vóór mijn vertrek naar Nederland op 6 Mei, dat het Ind. Comité ten slotte toch tot voortzetting had kunnen besluiten en zoo is toen nieuwe bedrijvigheid aan den Mamberamo ontstaan. Luit. Drost, die ongeveer 1 Sept. '20 te Prauwenbivak als commandant was opgetreden en tijdens ons verblijf in het hooggebergte gedurende October en November de transporten had verzorgd, die daarna ons na onze terugkomst één voor één naar Pionierbivak had zien verdwijnen, alzo ten tweeden male in eenzaamheid in de eindeloze wildernis van Centraal Nieuw-Guinee achterblijvend, kreeg nu weer de handen vol. Had hij, om de dwangarbeiders aan het werk te houden, te Prauwenbivak allerlei verbeteringen aangebracht, nu nam hij de bivaks op den transportweg onderhanden, zoodat, toen in Mei het transportloopen weer een aanvang nam, zoowel de bivaks aan den waterweg als die tusschen Prauwenbivak en Goenoeng Boetak van hun armzaligen staat tot meer geriefelijke pleisterplaatsen waren gemetamorphoseerd.

In Juni kwam dr. Hubrecht weder te Pionierbivak terug; hij wenschte ook de 2de expeditie mede te maken. Van de oude deelnemers waren dus de overste Kremer, kap. van Arkel, lt. Drost, dr. Hubrecht en dokter de Rook nog over. Als offic. van administratie trad kap. Zijlmans in Kooy's plaats op. Twee nieuwe luitenants zouden van Java den expeditie-staf komen versterken, zulks op verzoek van ov. Kremer, die de leiding der vervolg-expeditie op zich had genomen. Als wetenschappelijk lid trad tevens nog op de ethnoloog-anthropoloog dr. Wirz, die reeds in Januari geheel onverwachts te Pionierbivak uit de lucht was komen vallen. Deze onderzoeker had reeds eenige jaren in Zuid-N. Guinee geëxploreerd en had, na van onze expeditie te hebben vernomen, het comité verzocht, zich bij ons te mogen voegen.

Ook bij het mindere personeel hadden uitgebreide veranderingen plaats. Het militaire personeel werd vervangen door een versch detachement, aangezien voor een te langdurig verblijf in deze ernstig door malaria bezochte streken werd gevreesd. Een nieuwe ploeg dajaksche roeiers was reeds in Februari aangekomen. Voor aanvulling der gestraften zou worden gezorgd.

Zooals gezegd, was het transportloopen in de tweede helft van Mei weer begonnen; twee maanden later werd het eindpunt van den opvoerweg van Goenoeng-Boetak naar de Swartvallei verlegd en kwam kap. van Arkel weer in de voorhoede; weer twee maanden later begaven de leider en de geoloog zich eveneens naar het Swartdal om zich bij Van Arkel aan te sluiten. Deze laatste had intusschen niet stilgezeten en had zijn verkenningen reeds eenige tientallen K.M. voorbij ons oude dalbivak uitgestrekt.

Begin October kwamen de beide beloofde officieren Bernoster en Gout zich bij de expeditie voegen; de offic. v. gezondheid, de Wolf, vergezeld hen benevens 160 dwangarbeiders. Nu pas was de vervolgexpeditie op voldoende sterkte. Een voldoende aantal draagkrachten kon nu ter beschikking van de voorhoede, die nog een 90 K.M. onbekend zwaar bergterrein te doorsnijden had, worden gesteld. De twee nieuwe luitenants en een der

beide doktoren waarborgden den geregelden dienst op den langen lijn Pionierbivak—Swartdal, luit. Drost kon Prauwenbivak, waar hij 13 maanden, goeddeels alleen, als „spil” der expeditie was verbleven, eindelijk verlaten en de leiding van het transportstuk voorbij het dal op zich nemen.

De vervolgexpeditie mocht slechts tot ulto. 1921 worden gerekt. Slechts luttel tijd restte dus ter bereiking van het nog verre doel. En het moet ons dan ook met bewondering voor den leider en zijn metgezellen vervullen, dat de eindpaal binnen twee maanden werd bereikt! Dit is vooral te danken aan den vasten wil om te komen, waar men wezen moest, ten koste van welke inspanning ook, en ongeacht de gevaren, daaraan verbonden. Maar daarenboven waren er gunstige factoren, die geen geringe meewerking verleenden. Alle hooggebergtevalleien bleken dicht bevolkt met soortgelijke berg-papoea's als door mij reeds beschreven, welke zich steeds goedgezind hebben getoond. Maar de kracht der voorhoede school in eenige duizendtallen „katjes”schelpen, expreslijk medegevoerd, dezelfde, die ik beschreef als de kostbare kleinoodiën, die de Timorini ons bij uitzondering lieten zien, gewikkeld in vele bladeren en zorgvuldig bewaard. Wij hadden begrepen dat deze schelpjes als betaalmiddel voor ons groote waarde zouden hebben en de tweede expeditie had haar plannen voor geen gering deel op deze wetenschap gebaseerd. En werkelijk, de schelpjes deden wonderen: voor één zoo'n prulletje droeg een berg-papoea een mansvracht een heelen dag; voor een ander verkocht hij een heel blik oebi, voor 8—10 schelpjes stelde hij een flink varken ter beschikking! Het voedsel en het dragervraagstuk, de vraagstukken van iedere expeditie in onbekende streken, verloren daarmede hun ingewikkeldheid. Maar bovendien, het heele land was met paden doorkruist en onze nieuwe vrienden waren de voorhoede loyaal den weg!

Het kwam dus aan op marchandeeren met de inboorlingen — wat ten slotte lang niet altijd gemakkelijk bleek en waarbij nog wel eens gewaagd spel moest worden gespeeld — en op loopen en klauteren zoover en zooveel als de beenen vermochten. Vooral de laatste dagen werden aan het volhardingsvermogen der expeditieleden hooge eischen gesteld. Men bivakkeerde toen onder de meest primitieve omstandigheden op hoogten van ruim 4000 M., terwijl hagel- en sneeuwbuien de onherbergzaamheid ten top voerden.

Den 4den December had de laatste klim, vol moeilijkheden en gevaren, plaats. De noord-, oost- en westzijde van den spits van den Wilhelminatop waren onbeklimbaar gebleken; men moest dus den centralen kam (4100 M.) oversteken door een kloof, den z.g. „Wilhelminapas”, om daarna van het zuiden uit den klim te wagen. Hubrecht, in 1913 met Franssen Herderschee van deze zijde den top hebbende bereikt, zou den hem bekenden weg wijzen. Echter, hoe hij zocht en speurde, het mocht hem niet gelukken. In ijzige koude, met bijkans bevroren vingers, hield het koene troepje kriegsraad. Het plan tot omkeeren werd geopperd, maar Van Arkel stelde voor niet langer te zoeken, nog veel minder om te keeren, maar recht toe recht aan den klim te wagen. Een half uur later stonden ov. Kremer, kap. van Arkel, dr. Hubrecht en lt. Drost, met den Amboneesch verkenners, Mairuku, 22 dajaks en 4 dwangarbeiders op den uitersten spits van den Wilhelminatop bij de steenen pyramide, in 1913 door Franssen Herderschee en zijn gezellen, waaronder eveneens Hubrecht, als gedenkteeken opgericht. Een korte kennisgeving, verpakt in een blikken tabaksdoos, werd ge-

voegd bij het door verwerking onleesbaar geworden briefje der vorige expeditie. Het doel was bereikt. Met snelle marschen keerde men huiswaarts, na het Hobbe-ma-meer, door Lorentz en Franssen Herderschee reeds gesignaleerd, nog even te hebben verkend. Vóór 1921 ten einde was, hadden allen het hooggebergte verlaten; 15 Januari was men te Pionierbivak vereenigd, gereed om naar Java te vertrekken.

De vondsten der vervolgexpeditie completeerden die der eerste in zooverre, dat bleek, dat zowel het landschapstype als het bevolkingstype, door de laatste aangetroffen, hetzelfde bleef tot den centralen keten toe. Een vijf- tot zestal evenwijdige, ruim 3000 M. hooge, moeilijk beklimbare kammen vormden de voorposten van den hoofdkam en de scheidsmuren tusschen evenzoo vele vruchtbare, dichtbevolkte dalen. De bevolkingsgrens lag bij 2800 M., het laatste „dal”, een merkwaardig effen hoogvlakte van ± 3 K.M. breed, was onbewoond. Dit was dan de befaamde vlakte, van af den Wilhelminatop door de zuid-expedities gesignaleerd. Haar breedte was van weinig betekenis gebleken, maar haar belang lag hierin, dat zij veroorloofde zich op gemakkelijke wijze oost-westwaarts te verplaatsen tot juist voor den Wilhelminatop.

De belangrijkste vondst der beide Centraal Nieuw-Guinee expedities is wel het feit, dat het onherbergzame, ongezonde Nieuw-Guinee een dichtbevolkt, mooi en gezond centrum blijkt te bezitten. Over de hier wonende berg-papoea's — want het is m. i. wel degelijk een klein soort papoea's, dat hier woont — kwamen nog de volgende bijzonderheden aan het licht.

Bij deze bevolking bleek het totemisme voor te komen. Volgens luit. Drost, degenen, aan wien ik alle gegevens omtrent de tweede expeditie ontleen, zijn er ten minste twee groepen onder de bevolking te onderscheiden, die volgens Wirz van de kangoeroe en van de koeskoes meenen af te stammen. Verder is lijkverbranding in zwang; de exp.-leden maakten dit tweemaal mede: onder het luid gehuil der vrouwen wordt het lijk op een houtvuurtje in de open lucht verbrand, waarna de beenderen in de onmiddellijke nabijheid der dorpen schijnen te worden begraven. Men kan zich voorstellen, op welk een zwaren proef de Europeesche reukorganen bij zulk een verbrandingsproces werden gesteld!

Eenige berg-papoea's bleken getrouwd met vrouwen uit de Meerviakte, waarheen men nu en dan afdaalde om de hooggeschatte schelpjes te koopen voor de in de bergvalleien allerwege verbouwde tabak. Deze schelpjes maakten deel uit van de bruidschat en schenen ook overigens het ruilmiddel bij uitnemendheid. Dit ruilmiddel, typisch voor Oceanië en daar bekend onder den naam taboe, wijst op zichzelf reeds ontwijfelbaar op contact met de zee, hetzij middellijk, hetzij onmiddellijk in overoude tijden.

De verstandhouding tusschen de stammen der verschillende valleien was niet zonder meer vriendschappelijk, misschien zelfs wel vijandig. Toen men van de Swartvallei naar de volgende, die van Koeboe, wilde trekken, weigerden de papoesche dragers mede te gaan. Later kon Drost ze overreden den stoet te blijven vergezellen, maar daarvoor moesten ze dan eerst een ceremonie uitvoeren. De inboorlingen verdeelden zich in twee groepen, blijkbaar de totemgroepen, ieder onder een hoofdman. Iedereen sloeg luid schreeuwend met de pijlen op de boog, terwijl de beide hoofdlieden, hetzelfde doende, een tien pas voor hun troep op en neer renden. Na een minuut of tien vereenigden beide groepen zich tot één

schreeuwende bende, waaromheen beide leiders in tegen-gestelde richting holden. Na weder 10 minuten was de vertooning, die bedoelde aan te geven, dat beide groepen elkander zoo noodig trouw zouden bijstaan, nu men op andermans terrein ging voorttrekken, geëindigd. Een tiental papoea's vormden, de pijlen op de bogen gespannen, een soort voorhoede, bij de rusten werden onmiddellijk eenige gewapende posten uitgezet. Toen men 's avonds bivak betrok, zonder nog op Koeboeneezen te zijn gestooten, trokken de dragers toch maar naar hun haardsteden terug. Den volgenden ochtend moesten de dajaks dus zelf dragen, maar weldra kwamen de Koeboeneezen opdagen en namen de vrachten over.

Een eetkuil verliep als volgt. Er werd een kuil gemaakt, daarnaast een groot houtvuur gestookt. Daarop werden vele platte steenen aangevoerd en in het vuur verhit. Een laag dezer heete steenen werd op den bodem van den kuil gelegd, daarop een laag oebi, dan weer steenen, dan een laag varkensvleesch, dan weer steenen, oebi, enz. De inhoud van den kuil stak tenslotte ver boven de randen uit; het geheel werd nu met gras en blâren ingedekt en een paar uur aan zichzelf overgelaten. Daarna kon de eterij, waaraan zoowel vrouwelijke als mannelijke inboorlingen als de gasten deelnamen, beginnen.

Zooals reeds gezegd, strekken de tuinen zich uit tot ± 2800 M. hoogte; oebi en kladi groeien daar nog, terwijl de overige voortbrengselen, als tabak, pisang, komkommers, ed., hun grens reeds bij 2000 M. vinden. Alle tuinen zijn keurig onderhouden en omheind, terwijl een stelsel van greppels voor afwatering der vele zware regenbuien zorgt. Zijn alle dalen door de inboorlingen in beslag genomen, de bergruggen zijn met oerbosch bedekt. Eigenaardig was, dat zelfs op 3000 M. hoogte de mosvegetatie nog maar zeer matig was. Hieruit blijkt, hoe de moszone niet alleen aan een bepaalde hoogte is gebonden, maar ook door andere factoren wordt beïnvloed.

De onbewoonde hoogvlakte (3200 M.) maakte een zeer

eigenaardigen indruk. De bodem is drassig; hier en daar bestaat ze uit helder wit zand. Casuarinen en laag naaldhout, in groepjes bijeenstaand, geven het landschap een parkachtig aanzien. Aan weerskanten van de oevers der rivieren, die deze vlakte doorstroomt, worden verscheidene plassen aangetroffen, waarin een klein soort kreeften voorkomt. Ofschoon de inboorlingen hier geen vaste woonplaatsen hebben, zijn er verscheidene afdakjes, dienend tot tijdelijk verblijf. De papoea's vangen n.l. deze kreeftjes, die heel lekker smaken; bovendien winnen zij zout en zetten rattenvallen. Ondanks hun naaktheid schuwen zij deze ruwe streken dus geenszins; hun paden overschrijden zelfs den centralen keten en vormen derhalve een verbinding met het land der Pesechems. Ook voor den Europeeschen jager was het hier niet kwaad: patrijzen, snippen, eenden en andere veld- en watervogels werden hier bij de vleet aangetroffen.

Aangezien de Wilhelminatop maar een paar honderd meters uitsteekt boven de equatoriale sneeuwgrens, die op ± 4500 M. is gelegen, is het veld der eeuwige sneeuw maar zeer beperkt. Toch stond men op den top kniediep in de sneeuw. Daar de sneeuwverhoudingen ditmaal geheel anders waren dan in 1913, had dr. Hubrecht zich niet voldoende kunnen oriënteren. Het slechte weer op den 4den December onthield de bergbeklimmers het zoo welverdiende uitzicht.

Dr. Hubrecht, die ten tweeden male den Wilhelminatop bereikte, eenmaal van uit de zuidkust en eenmaal vanuit de noordkust, kon zich de eerste Europeaan noemen, die Nieuw-Guinee's breeden romp geheel had doorsneden. Hulde dezen taaien Guinee-enthousiast! Maar niet minder lof aan overste Kremer, kap. van Arkel en luit. Drost! Het succes, dat zij voor Nederland mochten oogsten, bracht deze natie de eer, het eerst de geheimen van Nieuw-Guinee's diepste binnenlanden te hebben ontsluitend.